

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “Ангел Кънчев”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 61, book 7.3.
Law Studies

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 61, серия 7.3.
Право

Ruse
Русе
2022

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Artur Jutman, PhD**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimir Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Assoc. Prof. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Cătălin POPA, PhD**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčil Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbi
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD**
Department of Teacher Training, “Dunarea de Jos”, Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, PhD**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

- **Anna Klimentova, PhD**
Constantine the Philosopher University of Nitra, Slovakia
- **Prof. Ricardo Gobato, PhD**
Secretariat of State of Parana Education and Sport (SEED/PR), Laboratory of Biophysics and Molecular Modeling Genesis
- **Prof. Fatima Rahim Abdul Hussein, PhD**
University of Misan, College of Basic Education, English Department, Iraq
- **Prof. Emilija Gjorgjeva, PhD**
Goce Delchev University - Shtip, Nord Macedonia
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia
- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Vera Karadjova, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Aleksandar Trajkov, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Petar Pepur, PhD**
University of Split, Croatia
- **Prof. Korhan Arun, PhD**
Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey
- **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**
Burgas Free University, Bulgaria
- **Jelena Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Jovica Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Prof. Gerhard Fiolka, PhD**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Brugge, DHC mult**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Prof. Elena Torina**
Tula State Pedagogical University "L. N. Tolstoy", Tula, Russia
- **Prof. Violeta Jotova**
Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE Postgraduate Qualification Committee
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with Hydroaerodinamics centre – BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**
Technical University, Saint Petersburg, Russia

- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**
National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine
- **Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc**
Samara University, Russia
- **Assoc. Prof. Tatiana Strokovskaya, PhD**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow**
Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland
- **Prof. Papken Ehasar Hovsepian**
Sheffield Hallam University, Sheffield, UK
- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladov Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Gabriel Negreanu, PhD**
University Politehnica of Bucharest, Romania

ORGANISING COMMITTEE

◆ **ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND
UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE**

◆ **ORGANISING COMMITTEE:**

• **Chairperson:**

Prof. DTSc. Hristo Beloev, DHC mult., Academician of Bulgarian Academy of Sciences -
Rector of UR, Chairperson of US - Ruse

• **Scientific Secretary:**

Prof. Diana Antonova PhD, Vice-Rector Research,
dantonova@uni-ruse.bg, 082/888 249

• **THEMATIC FIELDS:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
- **Maintenance and Reliability**
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
- **Ecology and Conservation**
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Plamen Manev,
pmanev@uni-ruse.bg, 082 888 485
- **Didactics, Pedagogy and Methodology of training in...; (16.10., Silistra)**
Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Linguistics; Theory of Literature and History; Philosophy; (16.10., Silistra)**
Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DcS,
tgeorgieva@uni-ruse.bg
- **E-Learning; Technical Sciences; (16.10., Silistra)**
Assoc. Prof. Evgenia Goranova, PhD,
egoranova@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies (05-06.11., Razgrad)**
- **Biotechnologies and Food Technologies (05-06.11., Razgrad)**
Assoc. Prof. Tsvetan Dimitrov, PhD,
conf_rz@abv.bg, 0887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Prof. Ivelin Ivanov, PhD
ivivanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 472
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, PhD,
bevstatiev@uni-ruse.bg, 082 888 371
- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Galina Ivanova, PhD, giivanova@uni-ruse.bg, 082 888 855
Pr. Assist. Ivanka Tsvetkova, PhD, itsvetkova@uni-ruse.bg, 082 888 836
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Simeon Iliev, PhD,
spi@uni-ruse.bg, 082 888 331
- **Sustainable and intelligent transport systems, technologies and logistics**
Prof. Velizara Pencheva, PhD,
vpencheva@uni-ruse.bg, 082 888 558, 082 888 608

- **Economics and Management**
Pr. Assist. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, 082/888 776
Pr. Assist. Elizar Stanev, PhD, eastanev@uni-ruse.bg, 082/888 557
- **European studies and International Security**
Prof. Vladimir Chukov, DSc, vlachu1@gmail.com, +359 82 825 667
Assoc. Prof. Mimi Kornazheva, PhD, mkornazheva@uni-ruse.bg, +359 82 825 667
- **Linguoculturology, Intercultural and Political Communication**
Prof. Juliana Popova, PhD, jppopova@uni-ruse.bg, +359 82 888 255
Pr. Assist. Hristina Sokolova, PhD, hsokolova@uni-ruse.bg, +359878537015
- **Mathematics, Informatics and Physics**
Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD,
tvasilev@uni-ruse.bg, 082/888 475
- **Education – Research and Innovations**
Assoc. Prof. Emilia Velikova, PhD,
evelikova@uni-ruse.bg, 0885 635 874
- **Pedagogy and Psychology**
Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD,
bilieva@uni-ruse.bg 082 888 219
- **History, Ethnology and Folklore**
Pr. Assist. Reneta Zlateva, PhD
rzlateva@uni-ruse.bg, 082/888 752
- **Linguistics, Literature and Art Science**
Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD,
doneva_v@uni-ruse.bg, 0886 060 299
- **Health Promotion**
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD,
smindova@uni-ruse.bg, 0882 895 149
- **Social Work**
Assoc. Prof. Silvia Krushkova, PhD, skrushkova@uni-ruse.bg, 0882517554
Pr. Assist. Ana Popova, PhD, apopova@uni-ruse.bg, 0889 874219
- **Medical and Clinical Diagnostic Activities**
Prof. Nikola Sabev, DSc,
nsabev@uni-ruse.bg, 0882 123 305
- **Health Care**
Pr. Assist. Tsveta Hristova, PhD,
tshristova@uni-ruse.bg, 0878 389 793
- **Law**
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD,
ekumanova@uni-ruse.bg, 0884 980 050
- **National Security**
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc,
poligon@abv.bg, 082 888 736
- **Quality of Higher Education**
Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg
Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, 082 888 378

- **REVIEWERS:**

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Assoc. Prof. Kremena Rayanova, PhD

Assoc. Prof. Emanuil Kolarov, PhD

Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc

Assoc. Prof. Krasimir Dimitrov, PhD

Assoc. Prof. Maria Zheleva, PhD

Assist. Prof. Anastas Georgiev, PhD

Assist. Prof. Sergey Kalinkov, PhD

LAW

Content

1. THU-2B313-SSS-L-01	11
Lex prospicit, non respicit	
<i>Teodora Mladenova, Maria Zheleva</i>	
2. THU-2B313-SSS-L-02	17
Retroactivity stricto sensu and lato sensu	
<i>Teodora Mladenova, Maria Zheleva</i>	
3. THU-2B313-SSS-L-03	23
Legal essence of the decision as a legal act	
<i>Stela Daskalova, Elitsa Kumanova</i>	
4. THU-2B313-SSS-L-04	27
Electronic identity	
<i>Maria Kableschkova, Elitsa Kumanova</i>	
5. THU-2B313-SSS-L-05	31
Brief review of theories on the emergence of law	
<i>Burdju Sunaj, Lilia Hristova, Elitsa Kumanova</i>	
6. THU-2B313-SSS-L-06	35
The nullity of individual administrative acts	
<i>Lachezar Yankulov, Elitsa Kumanova</i>	
7. THU-2B313-SSS-L-07	38
Social services in case of parental rights dispute - application and practical problems	
<i>Denitsa Petrova, Krassimir Dimitrov</i>	
8. THU-2B313-SSS-L-08	43
Specifics of the management of joint-stock companies with a special legal regime according to the Bulgarian legislation	
<i>Ruja Andreeva, Georgi Stefanov</i>	
9. THU-2B313-SSS-L-09	50
Legal separation as a prerequisite for divorce under italian family law. Brief analysis and commentary of the judgment of the Court of the European Union in case 249/19	
<i>Nikolay Ilchovski, Sergey Kalinkov</i>	
10. THU-2B313-SSS-L-10	55
Bona fide possession and its consequences under the law of austria, Czech republic and Estonia. comparison with the regulation of the Bulgarian property law	
<i>Victoria Petkova, Silay Aliosmanova, Bilyana Ivanova</i>	
11. THU-2B313-SSS-L-11	61
Liability for damages caused by unethical actions of public officials	

Ivaylo Yosifov

12.	THU-2B313-SSS-L-12
On the limits of tort liability for non-pecuniary damages caused to property rights
<i>Ivaylo Yosifov</i>	67
13.	THU-2B313-SSS-L13
The institute of acquisition by prescription to the French and Czech Republic legal systems. comparison with the Bulgarian legal regulation
<i>Stamen Dimitrov, Sergey Kalinkov</i>	73
14.	THU-2B313-SSS-L-14
Legal frame of anti-corruption measures
<i>Alexander Kumanov, Elitsa Kumanova</i>	79
15.	THU-2B313-SSS-L-15
Participants in the crime scene investigation
<i>Stiliana Ivanova, Nevena Ruseva</i>	83
16.	THU-2B313-SSS-L-16
Mandatory vaccinations for seafarers
<i>Gabriela Kumanova, Patrisia Ilieva, Elitsa Kumanova</i>	87
17.	THU-2B313-SSS-L-17
A brief overview of corruption in Roman Republic - electoral bribery
<i>Martina Georgieva, Plamen Panayotov</i>	93
18.	THU-2B313-SSS-L-18
Research on the concepts of national security in the context of the functioning of the state
<i>Stela Kurteva, Elitsa Kumanova</i>	98
19.	THU-2B313-SSS-L-19
Legal aspects of the term “national security”
<i>Stela Kurteva, Elitsa Kumanova</i>	103
20.	THU-2B313-SSS-L-20
Enclosure of the international acts regulating anti-corruption in Bulgaria
<i>Svetlana Milanova, Kremena Rayanova</i>	107

THU-2B313-SSS-L-01

LEX PROSPICIT, NON RESPICIT

Teodora Mladenova, PhD student

Department of Public Law, Law Faculty

University of Ruse, Ruse

Tel.: +359878830983

E-mail: tmladenova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Maria Zheleva, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 82-888-434

E-mail: mzheleva@uni-ruse.bg

Abstract: As a general rule, laws shall have only a prospective effect and must not be applied retroactively in such a way as to apply to pending disputes and cases. This is expressed in the familiar legal maxim „Lex prospicit, non respicit“ („The law looks forward and not backward“). The rule is intended to the tendency of retroactive legislation to be unjust and oppressive on account of its liability to punish individuals for violations of laws not yet enacted, unsettle vested rights or disturb the legal effect of prior transactions. The principle of non-retroactivity finds application in various aspects of the legal system.

Keywords: non-retroactivity, legal system, laws, jurisdiction, rules.

ВЪВЕДЕНИЕ

Общественият и юридически живот се характеризира със своята сложна и разнообразна битийност и многопластовост, като нерядко едно правно явление може да възникне при действието на едни закони, а да трябва да се уреди при действието на други, създадени по-късно, или да попадне под едновременното действие на няколко закона. Най-често такъв е случаят, когато различни закони, отнасящи се до една и съща материя, се следват във времеви план. В такива случаи, при липса на законодателна регламентация, може да възникне съмнение или „препирня“ кой от законите да се приложи (по-старият или по-новият)¹, за да се уреди например едно правно отношение. Очевидно е, че новоприетият закон изпада в конфликт с отменените закони. Този конфликт се възприема като „конфликт във времето“², „хронологичен конфликт на законите“. Правилата при конфликт на законите във времето са тясно свързани с принципа за забрана за обратно действие на закона „Lex ad practeriam non valet“ и с принципа съгласно, който юридическият факт се регулира от закона по време на проявлението му („Tempus regit factum“) и че действието на правните норми е за в бъдеще (ex nunc, pro futuro). Действието занапред означава, че регулативният потенциал на закона се прилага занапред, само по отношение на факти и обстоятелства, които са се осъществили след момента на влизането му в сила.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Действието *pro futuro* е отражение на смисъла, инкорпориран в латинската сентенция *Lex prospicit, non respicit* („Законът гледа напред, а не назад“). Мисълта, че законите нямат обрано действие и че по-новият закон отменя по-старите има своята по-дълбока основа в принципа на справедливостта и морала. Справедливостта и моралът повеляват да остане в сила всичко, което е било извършено в правно отношение под действието на стария закон. Нищо не

¹ Торбов, Ц. (1992). История и теория на правото. София. Издателство: БАН, стр. 388.

² Колев, Т., (2015). Теория на правото. София. Издателство: Сиела Норма АД, стр. 241

би накърнило повече доверието в справедливостта на даден правен ред от приемането, че новият закон може да отмени решенията, станали при действието на стария закон.

Големият правен мислител от втората половина на XX век – Лон Фулър, разработва теория в основата, на която стоят осем принципа (условия), които в тяхната съвкупност Фулър описва като изразяващи вътрешната моралност на правото.³ Един от принципите му, описан в неговата книга „Моралът на правото“, гласи: „Правилата не трябва да бъдат с обратно действие, защото ще бъде погрешно да се накажат или да се поставят в неблагоприятно положение хора за престъпления или нарушения на закона, които не са били незаконни или погрешни по времето, когато са извършени“.⁴ Законодателят, който не спазва тези принципи, не спазва и установените в обществото морални правила и изисквания.

Този принцип отговаря на логиката на нещата и на естествения разум, той защитава реда и юридическата сигурност, защото защитава субективните права, като забранява на законодателя със задна дата да постави въпроса за придобитите права и за актовете, които са предходни спрямо новия закон. Той се предопределя от дълбоката същност на правото като антипод на хаоса и произвола в обществото. Принципът за неретроактивност, метафорично казано, означава възможността и правото на всеки индивид да запази през целия си живот законите от своята младост.

Изключението от действието на нормативните актове занапред е т.нар. обратно действие (*ex tunc*) на закона, „обратна сила“ (*retro agere*), ретроактивност. Ретроактивен закон е този, който се прилага спрямо юридически ситуации, възникнали преди влизането му в сила. Ретроактивността е времеви феномен, който се разполага между настоящето (датата на поява на закона в юридическия ред, която съвпада с датата на обнародването му) и миналото (моментът, от който той проявява действие). При обратното действие правната норма се свързва с период от време, предшестващ нейното влизане в юридическа сила. Именно между тези два полюса (минало и настояще) се ситиуира ретроактивността.

Действието напред във времето е проекция на разбирането за правната сигурност (правова държава във формален смисъл), докато обратното действие (*ex tunc*) е свързано с правната справедливост (правова държава в материален смисъл).⁵ Под правова държава във формален смисъл се разбира държава на правната сигурност, в която съдържанието на правния ред е ясно, недвусмислено и безпротиворечиво определено (Решение № 1/2005 г. по к.д. № 8/2004.). Направените уточнения дават основание някои автори да определят неретроактивността като действие *pro futuro*, а ретроактивността – като действие *pro praeterito*.⁶ И двете понятия са във връзка с действието на закона по време, с проблематиката на интертемпоралното (междувременно) право, теорията на придобитите права и свършените (приключили) юридически факти.

Съществуват противоположни мнения по отношение на обратното действие (ретроактивността). Някои автори поддържат мнението, че ретроактивността е необходима: благодарение на законите с обратно действие държавите са премахнали робството и феодалните права. Новият закон, по дефиниция, се предполага, че е по-добър спрямо стария и поради тази причина законодателят го приема.

Но, *Audiatur et altera pars!* Други автори, противно на първите, критикуват тази гледна точка и считат, че обратното действие е опасно и примерите са печално известни: изключителните юрисдикции, Държавният съвет и др. Те добавят, че обратното действие засяга сериозно принципите за юридическата сигурност и за предвидимостта на юридическите последици на частните актове; то е аномалия, то е противно на юридическата сигурност; по този начин се разколебава доверието в справедливостта на законите и се подкопават устоите на държавата.⁷ Принципът за неретроактивност е рационално и справедливо правило. По този

³ Вълчев, Д. Лекции по обща теория на правото. Част 1. Издателство: Сиела - <http://www.danielvalchev.com/dv-otp.pdf> (посетен на 21.05.2019 г.)

⁴ Fuller, L. (1969), *The morality of law*, New heaven: Yale University press, p. 80-91

⁵ Решение № 3/28.04.2020 г. на КС на РБ по к. д. № 5/2019 г. (обн. ДВ, бр. 42 от 12 май 2020 г.)

⁶ Jose Falcon y Tella, M. (2010). *A Three-dimensional Theory of Law*. (Boston). Martinus publishers Leiden, p. 285

⁷ Торбов, Ц. (1992). *История и теория на правото*, София. Издателство: БАН, стр. 389.

начин се защитава свободата на човека срещу закона. Човек има нужда от юридическа сигурност. Никаква сигурност не би имало, ако се преразглеждат приключили актове; ако се налагат на правните субекти правила, чието съществуване не са могли да предвидят към момента, в който са се задължили; ако се преразглеждат актове, сключени в съответствие със закона, който е бил в сила към този момент. Освен това, ако законите имат ретроактивно действие, не би имало интерес да се спазват. Още повече, че задълженията, които правните норми възлагат, се изпълняват не в нормативната действителност, а във фактическата. Ако нещо не е свършено в реалния свят, нелогично е да се компенсира в идеалната система на правото. Ето защо обратното действие на едно правило е неприемливо спрямо тези представители на юриспруденцията. Последните сравняват ретроактивния закон с машината на времето. Извеждат аргументи за недопустимостта на обратното действие, позовавайки се на пословичната фраза, че „Миналото не може да се върне (препрати)“. В този дух са и произнесените през 1801 г. думи на известния френски юрист Жан-Етиен-Мари-Портали, който представя и дефинира забраната за обратно действие на законите за първия проект на Гражданския кодекс във Франция със следните думи: „Работата на законите е да регламентират бъдещето. Миналото не е повече в тяхната власт“. Във връзка с посочените твърдения екзегетите на забраната за ретроактивно действие я разглеждат като следствие от идеята за гарантиране на реда и юридическата сигурност и я възприемат като един от крайъгълните камъни на юридическата сигурност.

И все пак, въпреки плурализма и разноречивостта от схващания в теорията за същината, основанието и значението на максимата, че законите нямат обратно действие, прилагането ѝ поначало никога не е било оспорвано, за което в значителна степен е допринесло и нейното минало от времето на римското право, старото германско право, каноническото право и правото на новото време. Прилагането ѝ се обосновава с обстоятелството, че новият закон като по-съвършен спрямо стария, обуславя необходимостта от бързото му приложение. Самият факт, че законодателят установява нов правен режим, означава изразено недоверие в стария. Предполага се, че новият закон е по-добър от този, който отменя.

Понятието „конфликт на законите във времето“ е свързано предимно с юриспруденцията, която се произнася вместо законите, когато последните не съдържат преходни законодателни разпоредби. Ситуациите, при които възниква конфликт на законите във времето, са безкрайно много и безкрайно разнообразни. Няма как да бъдат разрешени чрез извеждане (формулиране) на общо правило, даващо предпочитание на един от двата закона (стария или новия).

Позицията на законодателя относно това как да разреши конфликта за времевото действие на стария и новия закон не е въпрос на случайност или произволно решение, а такъв на претегляне на конкуриращи се ценности. Законодателните разрешения от такъв тип трябва да са резултат от преценка за конфликта на ценностите през призмата на пропорционалността. Така че за преценката на законодателното разрешение относно хронологичния конфликт на законите значение имат и такива обстоятелства, каквито са обществените потребности от въвеждането на нови законодателни решения в дадена материя. Тези обстоятелства дават основание за ограничаване на някои основни права, при условие че е спазен принципът за пропорционалност. Подобни изисквания са развити и в практиката на СЕС (решение по дело Wachauf, Hubert Wachauf v Federal Republic of Germany 5/88, (1989) ECR 2609, пар. 18⁸).

Първото законодателно закрепване на цитирания принцип „*Lex ad practeriam non valet*“, прогласяващ забрана за обратно действие на закона, датира от края на IV, респективно – началото на V век преди н.е. в Кодекса на Гортина, известен като Гортински закони. Гортинските закони са свод или набор от закони, открити в древногръцкия град Гортина на остров Крит. Съхранени са под формата на надпис на древногръцки дорийски диалект върху каменна стена, изписан с бустрофедон (архаична форма на писане, при която посоката на

⁸ Judgment of the Court (Third Chamber) of 13 July 1989, Case 5/88, European Court Reports 1989 -02609
ECLI identifier: ECLI:EU:C:1989:321 - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61988CJ0005>
(accessed on May 24, 2020)

писане се променя във всеки следващ ред, т.е. ако първият ред е изписан от ляво на дясно, вторият е от дясно на ляво, третият отново от ляво на дясно и т.н.). Предполага се, че те са отражение на много по-древни правни постановки.

Гортинските закони са най-древният законодателен паметник в Европа. Открити са от италианския археолог Федерико Халбер през 1884 г. върху камъни, използвани за изграждането на театър. По всяка вероятност камъните са били част от здание на дикастерий (т.е. гръцки обществен съд). Първоначално са намерени само 4 от 12-те камъка със законите, но впоследствие германски учени откриват и останалите 8 каменни тухли. По тази причина често ги наричат и „Гортинските Дванадесет таблици“. Аристотел в своята Политика отбелязва, че древните критяни били известни със своето законодателство и право, откъдето то било възприето и в Древна Гърция, и в частност в Спарта. Някои учени предполагат, че законите датират още от времето на легендарния цар Минос. Текстът, посветен на действието на законите, е следният: „Ако съпруг дари съпругата си с имущество в писмена форма преди оповестяване на настоящото законодателство, тази писмена форма не може да бъде предмет на процес. Но занапред даряването следва да се извършва съобразно действащия ред.“⁹

В Римското право първият законодателен текст, посветен на този принцип, е Конституцията на император Теодосий II, поместена в Юстиниановата кодификация (Corpus iuris civilis). В Базиликите (Царските закони), в които е предадено на гръцки език съдържанието на Corpus iuris civilis, като са включени и схолии (тълкувания), принципът е формулиран по следния начин: „Всеки закон или разпоредба трябва да важат за в бъдеще, ако не е изрично посочено, че се прилага и за предходно възникнали събития, които са висящи“.¹⁰

Още по времето на старото римско право са били в сила известните максими: „По-новият закон отменя по-старите закони“ („Lex posterior derogat legi priori“) и „Законите нямат обратна сила“ („Lex ad practeriam non valet“, „Lex nova ad praeterita trahi nequit“). Римските юристи са имали много ясна представа за стойността на тези максими и са ги приемали като съществено изискване на правния ред.

В българското право забраната за обратно действие на законите е принцип, който може да се изведе от понятието за правова държава, уредено в преамбюла и в чл. 4, ал. 1 от Конституцията. Тази забрана произтича от върховенството на правото като конституционен принцип (чл. 4, ал. 1 от Конституцията) и е приложима към хипотезите на ретроактивност stricto sensu, когато се нарушава доверието в правната система, правната сигурност и придобити права.

На конституционно равнище единствената изрична забрана за обратно действие, се съдържа в разпоредбата на чл. 5, ал. 3 от Конституцията, която установява принципа: „Никой не може да бъде осъден за действие или бездействие, което не е било обявено от закона за престъпление към момента на извършването му“. Цитираният текст е отражение на принципа „Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia“ и на забраната за прилагане на закони ex post facto (забрана за обратно действие на нормите, установяващи престъпления и наказания, защото не може да се влошава положението на наказателно отговорните лица).

В съответствие със смисъла, който е конституционно закрепен в разпоредбата на чл. 5, ал. 3 от КРБ, Наказателният кодекс го допълва с новелата на чл. 2:

Чл. 2. (1) За всяко престъпление се прилага онзи закон, който е бил в сила по време на извършването му (бел. авт. - олицетворение на принципа „Tempus regit factum“).

(2) Ако до влизане на присъдата в сила последват различни закони, прилага се законът, който е най-благоприятен за дееца (бел. авт. – израз на принципа за по-благоприятния закон (lex mitior)).

В областта на наказателното право принципът, че законите нямат обратно действие, се прилага сравнително много строго. При него важи забраната за прилагане на закони ex post

⁹ Spiliotopoulos, E. (1992) Annuaire international de justice constitutionnelle, 6-1990,1992. La hiérarchie des normes constitutionnelles et sa fonction dans la protection des droits fondamentaux - Le principe de non-rétroactivité des lois, p. 375

¹⁰ Ibid supra note 66

facto (забрана нормите на новия наказателен закон да се прилагат спрямо деяния (постъпки), които при действието на стария закон не са се смятали за престъпления или забрана да се налагат санкции, визиращи от новия закон, каквито старият закон не е свързвал с извършването на съответното престъпление).¹¹ В наказателното право важи и правилото за законоустановеност на престъпленията и наказанията и принципът, че престъпността и наказуемостта на деянието се определят според закона, който е бил в сила, когато престъплението е било извършено, които правила могат да бъдат лаконично изразени чрез латинските сентенции „Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia“ и „Tempus regit factum“.

Уредбата на обратната сила на закона е дадена и в разпоредбата на чл. 14, ал. 1 от ЗНА („Обратна сила на нормативен акт може да се даде само по изключение, и то с изрична разпоредба“.), от чиято разпоредба може да бъде изведено заключението, че основното правило е неретроактивност на нормативните актове. Обратното действие е изключение, но е допустимо, при условие че е постановено изрично. По думите на известния френски юрист Жан Етиен Мари Портали „Законодателят не може да удря, без да е предупредил“.

Цитираната разпоредба от ЗНА не е претърпяла никакви изменения за периода от влизането в сила на нормативния акт до сега. Тя потвърждава наложилото се у нас правило, че нормативният акт действа за в бъдеще и че нормативен акт с обратна сила може да бъде приет, но само по изключение и то с изрична разпоредба. На законово равнище, макар и по изключение, обратната сила се приема за допустима. В съдебната практика се приема, че „поради особено важни причини законодателят може да придаде на един нормативен акт т.нар. обратно или ретроактивно действие“ (Решение № 290 от 09.01.2013 г. на ВАС по адм. д. № 15013/2011 г., VI о.). Това правило е станало задължително ръководно начало за съответните съдебни органи при разрешаването на въпроси, свързани с действието на законите по време.

Чл. 14, ал. 3 от ЗНА разширява приложното поле на прокламирацията в чл. 5, ал. 3 от КРБ принцип, като установява следната забрана: „Не може да се дава обратна сила на разпоредби, които предвиждат санкции, освен ако те са по-леки от отменените“. Тук става дума не само за наказателни (чл. 2, ал. 2 от НК), но и за административнонаказателни санкции (чл. 3, ал. 3 от Закона за административните нарушения и наказания – „Ако до влизане в сила на наказателното постановление последват различни нормативни разпоредби, прилага се онази от тях, която е по-благоприятна за нарушителя“) и дисциплинарни наказания.

Цитираните разпоредби (чл. 14, ал. 3 ЗНА, чл. 2, ал. 2 НК и чл. 3, ал. 3 ЗАНН) забраняват обратното действие „*in rebus*“, като те съставляват (отразяват) принципа на по-благоприятния закон (*lex mitior*), който принцип обаче е приложим само за нормативни актове, които предвиждат санкции. Това дава основание на някои автори да говорят за обратно действие *in mitius, in bonus*.¹²

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основният принцип, който предопределя действието на законите във времето е принципът, че законът няма обратна сила („*Lex ad practeriam non valet*“), че нормативният акт действа за в бъдеще, занапред (*ex nunc*). Забраната за ретроактивното действие на закона в никакъв случай не може да бъде приета за абсолютно правило. Тя следва да бъде приветствана винаги, когато новият закон е по-прецизен от стария и усъвършенства начините и средствата за дирене на обективната истина, като не следва да бъде допускана, в случаите, в които би довела до хаос в обществото.

REFERENCES

- (1) Bassiouni, M. Cherif. (2003). Introduction to International Criminal Law. Ardsley, NY: Transnational Publishers, p. 830 - 831
- (2) Fuller, L. (1969). The morality of law, New heaven: Yale University press, p. 80-90.

¹¹ Bassiouni, M. Cherif. (2003). Introduction to International Criminal Law. Ardsley, NY: Transnational Publishers, p. 830 - 831

¹² Jose Falcon y Tella, M. (2010). A Three-dimensional Theory of Law. (Boston). Martinus publishers Leiden, p. 286

- (3) Honorat, A. Problèmes d'application dans le temps de la loi du 13 juillet 1967 relative à la liquidation des biens et au règlement judiciaire, in Melanges Bastian, t. 1, p. 44, spec. p. 45
- (4) Jose Falcon y Tella, M. (2010). A Three-dimensional Theory of Law. (Boston). Martinus publishers Leiden, p. 285.
- (5) Kolev, T. (2015). Theory of law. Sofia: Siela Norma press, p. 238 (**Оригинално заглавие:** Колев, Т. (2015). Теория на правото. София: Издателство Сиела Норма АД, стр. 238).
- (6) Spiliotopoulos, E. (1992) Annuaire international de justice constitutionnelle, 6-1990,1992. La hiérarchie des normes constitutionnelles et sa fonction dans la protection des droits fondamentaux - Le principe de non-rétroactivité des lois, p. 375
- (7) Torbov, T. (1992). History and theory of law. Press: Bulgarian Academy of sciences, p. 389-392 (**Оригинално заглавие:** Торбов, Ц. (1992). История и теория на правото. София. Издателство: БАН, стр. 389-392).
- (8) Valchev, D. General theory of Law, Part I. URL: <http://www.danielvalchev.com/dv-otp.pdf> (accessed on 03.05.19). (**Оригинално заглавие:** Вълчев, Д. Лекции по обща теория на правото, Част 1).
- (9). Judgment of the Court (Third Chamber) of 13 July 1989, Case 5/88, European Court Reports 1989 -02609 ECLI identifier: ECLI:EU:C:1989:321 - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61988CJ0005> (accessed on 24 05.2020).

THU-2B313-SSS-L-02

RETROACTIVITY STRICTO SENSU AND LATO SENSU

Teodora Mladenova, PhD student

Department of Public Law, Law Faculty

University of Ruse, Ruse

Tel.: +359878830983

E-mail: tmladenova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Maria Zheleva, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 82-888-434

E-mail: mzheleva@uni-ruse.bg

Abstract: *New rules of law are presumed to have prospective effect – they are presumed to apply to events occurring after the date of their coming into force. There are, however, exceptions in certain cases where new rules of law are presumed to apply to facts or actions which existed prior to the enactment of the said law. Such laws change or alter the legal consequences of acts which took place prior to its enactment. That application is allowed if the new retroactive rule does not upset serious and reasonable reliance on the prior state of the law.*

Keywords: *retroactivity, prospectivity, legal system, laws, jurisdiction, rules.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Основен принцип, характеризиращ действието на законите във времето, е правилото, че прилагането им е за в бъдеще (*ex nunc, pro futuro*). Действието занапред означава, че регулативният потенциал на закона се прилага занапред, само по отношение на факти и обстоятелства, които са се осъществили след момента на влизането му в сила. Изключението от действието на нормативните актове занапред е т.нар. обратно действие на закона (действие *ex tunc*), „обратна сила“ (*retro agere*), ретроактивност, действие *pro praeterito*.¹³

ИЗЛОЖЕНИЕ

В българското законодателство няма законова дефиниция по отношение на понятието за обратното действие. Такава формулировка не се открива и в съдебната практика. Последната изяснява особеностите на обратното действие в зависимост от това дали една разпоредба е с материалноправен или процесуалноправен характер, като има изобилна съдебна практика.

Трудността да се дефинира обратното действие и да се формулира пълна, всеобхватна, ясна и логична дефиниция произтича от това, че по отношение на обратното действие различаваме: действителна ретроактивност (ретроактивност *stricto sensu*) и квазиретроактивност (незабавно приложение на новия закон, ретроактивност *lato sensu*).

Това особено изпъква и проличава при задълбоченото изясняване на понятието за обратното действие на законите и изясняване в каква степен новият закон изменя или модифицира установения правен ред¹⁴. Ситуацията се комплицира особено в случаите, когато два закона се следват и трябва да се определи по отношение на фактите - състояние (които траят продължително във времето, като например брак, трудов договор, гражданство и др.) кой от двата закона следва да се приложи. Отговорността принадлежи на законодателя, който би следвало в разпоредбите на новия закон да предвиди модалитетите (начините) на приложението му във времето. Но ако той не е предвидил нищо по отношение на този въпрос, следва да се прибегне до приложението на няколко основни принципа („*Lex posterior derogat priori*“, „*Posteriora derogant prioribus*“ („По-новият закон отменя по-стария“); „*Lex superior*

¹³ Jose Falcon y Tella, M. (2010). A Three-dimensional Theory of Law. (Boston). Martinus publishers Leiden, p. 285

¹⁴ Колев, Т., (2015). Теория на правото. София. Издателство: Сиела Норма АД, стр. 238.

derogat legi inferiori” („Нормите от по-висок ранг имат предимство пред нормите от по-нисък йерархичен ред“), „*Lex specialis derogat legi generali*“ („Новият специален закон отменя стария общ“), „*Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali*“ („Новият общ закон не отменя стария специален“.)

Посочените принципи трудно биха били интерпретирани и приложени без изясняване на теориите относно същината, основанието и значението на обратното действие:

Обратно действие като правна преквалификация на правни норми спрямо минали факти (т. нар. същинско обратно действие; обратно действие *stricto sensu*; ревизионна сила на нормативния юридически акт): изразява се в действието на новия нормативен акт към юридически факти, по отношение на които са настъпили вече окончателни правни последици; юридически факти, чийто *terminus a quo* (начален момент) и *terminus ad quem* (краен момент) са настъпили преди момента на влизане в сила на новия закон. При същинското обратно действие новият закон преурежда по нов начин приключилите и уредени по стария закон правоотношения, като засяга вече придобити права или погасени задължения при действието на отменения закон; преурежда настъпилите правни последици от юридически факти, на които отмененият закон е признавал правно значение. Предвид същността на същинското обратно действие този вид ретроактивност може да бъде срещнат в юридическата литература като реституираща/възстановяваща ретроактивност (*restitutive retroactivity*)¹⁵, която засяга *facta praeterita* (минали, завършени, погасени ЮФ).¹⁶

При този вид ретроактивност се фингира, че законът се връща назад във времето. Законът придава друго правно качество на тези юридически факти, той признава ново правно действие на факти (събития, обществени отношения), станали преди неговото приемане и обнародване; той придава нов ефект (нови правни последици на уредени по стария закон и престанали да съществуват правоотношения) или им отнема ефекта. Той ги преурежда по нов начин, прави ревизия по отношение на тях, дава нова правна оценка. Налице е „пренормиране“, „преоценка“, „преуреждане“.¹⁷ В този случай започват да настъпват нови правни последици от преуредените със закон юридически факти. Същинско обратно действие притежават ретроактивните закони (които оказват въздействие върху миналото, чието действие е в миналото).

Известни са две основни хипотези на същинското обратно действие:

- правната норма превръща един факт, който се е реализирал преди нейното влизане в сила, от ирелевантен за правото (факт без правни последици) в юридически релевантен (факт с определени правни последици). Правната норма придава правни последици на този факт с обратна сила, така че от правноирелевантен при стария закон този факт става правнорелевантен при новия закон. Тези закони могат да бъдат обобщено наречени валидизационни закони, видно от правното мнение на проф. д-р Д. Вълчев, изразено по предмета на конституционно дело № 11/2018 г.. Примери за такива закони са познати на българското право и законодателство. Такъв закон е Законът за пазарите на финансови инструменти (обн. ДВ, бр. 15/16.02.2018 г.), който с разпоредбата на § 42 от Преходните и заключителни разпоредби постановява антиципирано влизане в сила на § 13, т. 13, б. „б“ от същите тези ПЗР от 21.11.2017 г.; Законът за подобряване състоянието на земеделското население по господарските и чифлишките земи от 1880 г. (от времето на Третата българска държава), с който се признава право на собственост на селяните, които без юридическо основание обработват земите на избягалите след освобождението турски собственици. Такъв е и Законът за уреждане на правните последици на бракове, сключени в нарушение на чл. 7 от Семейния кодекс, който придава правни последици на бракове, сключени при спазване на изискванията по глава втора от Семейния кодекс (отм., ДВ, бр. 47 от 23.06.2009 г.), но пред лице, което е действало публично като длъжностно лице по гражданско състояние, без да е

¹⁵ Frändberg, Å. (2018). *The Legal Order*. Sweden, Springer International Publishing 2018, p. 238

¹⁶ Ibid

¹⁷ Русчев, И. (2008). *Нормативните актове като източник на частното право*. София, Издателство „Албатрос“, стр. 220 и сл.

имало такова качество. Общото и при двата цитирани случая е, че обратното действие е насочено към възстановяване на реда и справедливостта в обществото.

- правната норма превръща един факт, който се е реализирал преди нейното влизане в сила, от релевантен факт (факт с определени правни последици) в ирелевантен за правото факт (факт без правни последици). Факти, които са имали действие при стария закон, биват лишавани от правно действие от новия закон, защото правната норма отнема правните последици на този факт с обратна сила. Такива са примерите със Закона за отчуждаване на едрата градска покрита недвижима собственост, приет през 1948 г., но обявил определена категория разпоредителни сделки, извършени след 1 януари 1947 г. за недействителни; Закона за допълнение на Закона за собствеността (обн., ДВ, бр. 7 от 19 януари 2018 г.), който неколккратно с § 1, ал. 1 от него удължава срока, с който се спира придобивната давност върху имоти – частна държавна и общинска собственост. Целта на този закон, който е обнародван на 19 януари 2018 г., но с дата на влизане в сила от 31 декември 2017 г., е да се отнемат правните последици от изтеклите между 31 декември 2017 г. и 19 януари 2018 г. придобивни давностни срокове. Такъв е и отмененият Закон за приватизация и преобразуване на държавни и общински предприятия (обн., ДВ, бр. 38 от 8 май 1992 г.), който с § 8 от Преходните и заключителни разпоредби обявява за унищожаеми сделките на разпореждане с държавно и общинско имущество, както и договорите за гражданско дружество, сключени при явно неизгодни условия преди влизането му в сила, а именно: след 1 януари 1990 г. Посочените примери показват, че основанието за допускането на обратното им действие в посочените случаи е следствие от преценка за целесъобразност, свързана с твърдян държавен интерес.

Същинското обратно действие се използва много рядко. То се наблюдава най-често, когато в обществото настъпят много сериозни промени, изискващи значителни промени в правния свят. По този начин се спазва принципът за правова държава, заложен в преамбюла на Конституцията и в чл. 4, ал. 1 от нея; гарантират се основите на правовия ред, стабилността и предсказуемостта на законодателството и правната сигурност.

Просто, несъщинско обратно действие (т.нар. обратно действие *lato sensu*, известно още като незабавно действие (прилагане) на новия закон, привидна, несъщинска ретроактивност, квазиретроактивност, ретроспективност). Този принцип се разглежда като допълващ принципа за неретроактивност¹⁸, дори като последица на неретроактивността¹⁹. Всеки нов закон заварва и възникнали при действието на отменения закон юридически факти, които съществуват едновременно с него, но не са изпълнени (респ. – погасени) и в тези случаи се поставя въпросът за действието на новия закон по отношение на „заварените“ правоотношения (*facta pendens*). Последните представляват възникнали и все още съществуващи правоотношения, които не са се прекратили към момента на влизане в сила на новия закон. Въпросът за *facta pendens* стои винаги, когато отмененият закон се заменя с нов, отнасящ се до същата материя. В тази хипотеза следва да бъде изяснено кое е общото правило, тъй като възможностите са три: преживяване на отменения закон, обратно действие на новия закон или незабавно действие на новия закон спрямо заварени правоотношения. И в съдебната практика, и в правната доктрина се прави разграничение между: обратно действие на закона (*когато той преурежда завършени (погасени) юридически факти от момента на тяхното проявление до завършването на фактическия състав, с който приключва едно правоотношение*) от несъщинското обратно действие (*случаите, когато новият закон преурежда за в бъдеще заварени правоотношения (възникнали, съществуващи и неприключили – facta pendentia)*). Акцентира се върху това, че същинско обратно действие новият закон има само тогава, когато той засяга придобити вече права или погасени задължения и че хипотезата на приложение на новия закон към заварено правоотношение не е равнозначна на обратно действие на новия закон. В този смисъл са: Решение № 4 от 11.03.2014 г. по к. д. № 12 от 2013 г.; Решение № 5 от 27.03.2018 г. по к. д. № 11 от 2017 г.;

¹⁸ Bonneao, T. (1990). La Cour de cassation et l'application de la loi dans le temps. Paris: Presses universitaires de France, p. 4

¹⁹ Level, P. (1959). Essai sur les conflits de lois dans le temps. LGDJ, p. 90

Решение № 5 от 11.05.2017 г. по к. д. № 12/2016 г., Решение № 12 от 11.11.2010 г. по к. д. № 15/2010, Решение № 9 от 1996 г. по к. д. № 9/1996 г., Решение № 10 от 2011 г. по к. д. № 6/2011 г.

При несъщинското обратно действие правната норма нито придава правни последици на реализирал се в миналото ирелевантен факт, нито отнема правните последици от реализирал се в миналото релевантен за правото факт. Правната норма запазва юридическия характер на факта, който се е реализирал преди нейното влизане в сила, но преурежда неговите правни последици, т.е. факти, които при стария закон са имали правно действие, остават правнорелевантни, но новият закон ги снабдява със съвсем други правни последици. Най-често става въпрос за действие върху заварени (висящи) правоотношения, възникнали от реализирал се в миналото юридически факт. Поради тази причина несъщинското обратно действие се отнася главно за т.нар. висящи правоотношения – когато са възникнали, но все още не са настъпили окончателни правни последици. То не се отнася до фактите и последиците, които вече са настъпили, а само до онези, които тепърва трябва да настъпят за в бъдеще. Т.е. новият закон по правило поема под своето действие и бъдещите юридически факти, и юридическите факти, които той заварва, но не са се проявили (тук също действието е *ex nunc*). Действието на нормативния акт върху заварените правоотношения, на който не е придадено изрично обратно действие, е *занапред*, тъй като той урежда единствено развитието им от момента на влизането му в сила – за в бъдеще. Принципът е, че юридическият факт придобива това правно значение, което му предписва новият закон, т.е. хипотезата тук е, че действието е отново *ex nunc* (*занапред*), защото законът въздейства върху заварените правоотношения, като урежда единствено развитието им, считано от момента на влизането му в сила и то - за в бъдеще. Но то е обратно действие, защото това са правни последици, които се отнасят до юридически факт, сложил се в миналото, т.е. преди влизането в сила на новия нормативен акт. Пример за такъв случай на несъщинско обратно действие е влизането в сила на Семейния кодекс от 1968 г. С него се въвежда институтът на съпругеската имуществена общност, чието действие се разпростира и върху бракове, сключени преди влизането в сила на кодекса.

Такъв ще е случаят и когато по стария закон пълнолетието настъпва на 21-годишна възраст, а по новия - на 18. Тогава от деня на влизане на новия закон в сила стават пълнолетни всички лица, които имат навършени 18 години, независимо от това, че фактът навършване на 18 години се е случил преди една или две години – това е така нареченото „незабавно действие“, „несъщинско обратно действие“.

Несъщинското обратно действие е присъщо винаги на процесуалното право, всички процесуални актове имат такова действие, тъй като се смята, че новият процесуален нормативен акт е винаги по-съвършен от стария, чрез него се постига по-добро правосъдие, той е по-съвършен, по-целесъобразен, по-прецизно формулиран и по-ефективен в търсене и познаване на обективната истина.

Незабавно действие следва да бъде признато на всеки нов закон, който установява разрешителен режим, като отменя съществуваща по стария закон забрана. Така например, ако двама съпрузи са сключили брак при действието на стария закон, който съдържа забрана за развод, съпрузите могат да прекратят брака си с развод, ако новият закон позволява. Такова действие следва да бъде признато и на новия закон, който подобрява юридическото състояние на правните субекти. Такъв ще е случаят, когато влиза в сила закон, който облага с по-нисък данък доходите, получени от сключени договори за наем. Наемодателят, който се е обвързал чрез сключването на договор, който е действал към момента на влизане в сила на новия закон, следва да може да се възползва от тази благоприятна промяна.

Принципът е, че ако нищо не е предвидено в новия нормативен акт, той ще действа и върху висящи правоотношения и спрямо юридически факти, които са започнали, но не са завършили при действието на отменения акт, както и върху факти и правоотношения, породени след влизането му в сила. Това е общо правило за действие на нов нормативен акт.

Тази концепция за несъщинското обратно действие, известна като „непосредствен ефект на закона“ (прилагане на новия закон спрямо бъдещите действия на ситуации, появили се

преди влизането му в сила, но без да се променят последиците, които тези ситуации вече са произвели), е развита в теорията на френския юрист и професор по право в университета в Лион, Пол Рубие²⁰, и е известна в доктрината като теория за незабавното действие (ефект) на новия закон. Тя се изразява в това, че новият закон не поставя въпроса за правните последици, които са възникнали в резултат на проявен преди влизането му в сила юридически факт; той не разглежда и не преурежда реализираните последици. Новият закон взема отношение към същия юридически факт, за да регулира последиците за в бъдеще. Тази теория е възприета от позитивното право и практика заради своята рационалност. Несъщинско обратно действие имат ретроспективните закони (които имат незабавно действие и засягат висящите юридически ситуации (възникнали в миналото, но продължаващи във времето), но той управлява бъдещето, считано от деня на обнародването му. Теорията за незабавното действие на закона изважда на дневна светлина понятието „локализация“ – локализираме във времето правните отношения, спрямо които се прилага действащият към тази дата закон.

Теорията на Пол Рубие не е възприемана единодушно. Окачествявана е като неточна и измамна.²¹ Френският юрист и професор по право в университета в Кайен, Jacques Héron, опитва да даде разрешение на проблема, свързан с приложение на закона във времето от гледна точка на юридическата структура на правната норма. Традиционно в нейната структура различаваме хипотеза (правните условия, юридическият факт, при наличието на които/който се реализира правилото за поведение, заложено в диспозицията) и диспозиция (съдържаща самото правило за поведение). Всичко зависи от момента, в който възниква фактът, съответстващ на хипотезата: ако този факт е възникнал преди влизането в сила на закона, последният не може да се приложи. Т.е. правопораждащите юридически факти не могат да бъдат засегнати от новия закон, при условие че те предхождат приемането на новия закон. Същият автор разглежда ретроактивността като предварително (антиципирано) влизане в сила на новото правило. Такъв пример можем да дадем със сключен устно договор, който не може да бъде обявен за нищожен вследствие приемането на нов закон, който въвежда изискването за сключване в писмена форма. Сключеният устно договор е бил валиден в деня на сключването си и си остава такъв съгласно принципа за неретроактивност.

Обратно, нов закон не може да валидира с обратна дата актове, които са били нищожни съгласно разпоредбите на действащия към момента на извършването им закон, тъй като нищожността не може да бъде санирана нито в следствие на потвърждение, нито по давност. Това съответства напълно на латинската максима „Quod nullum est nullo lapso temporis convalescere potest“.

В тази посока френският юрист и професор по право в университета в Лил, Франсоаз Дефосе, акцентира, че в съвременното общество законодателят се стреми да синхронизира, уеднакви преходните разпоредби, без да прави разграничение дали се касае за договорно или извъндоговорно правоотношение, както и да разшири приложното поле на новия закон. Същият автор констатира, че преживяване на отменения закон (принцип, приложим към договорите в процес на изпълнение съобразно теорията на Пол Рубие), е изоставен и изместен от принципа за незабавното действие. Всичко това е обусловено до голяма степен от икономическия дирижизъм²² и от това, че разпоредбите на преходното (интертемпорално) право имат реформиски характер, почиват върху реалността (такава, каквато е в момента), без значение от тяхната крехкост и несигурност.²³

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка с всичко гореизложено можем да направим извод, че незабавното действие на закона е обикновеното правило, докато обратното действие е правило по изключение.

²⁰ Harmignie P, Roubier, P. (1930). Les conflits de lois dans le temps, Tome I, Revue neo-scholastique de philosophie, 32e année, p. 369.

²¹ Héron, J. (1985). Etude structural du conflit de lois dans le temps. RTD Civ., p. 277, spec. № 2 et note 126

²² Dekeuwer-Defossez, F. (1977). Les dispositions transitoires dans la législation civile contemporaine, Revue internationale de droit comparé. Vol. 30 N°4, Octobre-décembre 1978, préface Michelle Gobert, LGDJ, p. 1075-1077

²³ Ibid.

Обхватът на разглежданите два вида обратно действие е, че обратно действие в широк смисъл (*lato sensu*) обхваща законите с незабавно действие (ретроспективните закони) и законите с обратно действие (ретроактивните закони), докато обратното действие *stricto sensu*, изключва законите с незабавно приложение.

REFERENCES

- (1) Bonneao, T. (1990). *La Cour de cassation et l'application de la loi dans le temps*. Paris: Presses universitaires de France, p. 4
- (2) Dekeuwer-Defossez, F. (1977). *Les dispositions transitoires dans la législation civile contemporaine*, *Revue internationale de droit comparé*. Vol. 30 N°4, Octobre-décembre 1978, préface Michelle Gobert, LGDJ, p. 1075-1077.
- (3) Frändberg, Å. (2018). *The Legal Order*. Aweden, Springer International Publishing 2018, p. 238.
- (4) Harmignie P, Roubier, P. (1930). *Les conflits de lois dans le temps*, Tome I, *Revue neo-scholastique de philosophie*, 32e annee, p. 369.
- (5) Héron, J. (1985). *Etude structural du conflit de lois dans le temps*. *RTD Civ.*, p. 277, spec. № 2 et note 126.
- (6) Jose Falcon y Tella, M. (2010). *A Three-dimensional Theory of Law*. (Boston). Martinus publishers Leiden, p. 285.
- (7) Kolev, T. (2015). *Theory of law*. Sofia: Siela Norma press, p. 238 (Оригинално заглавие: Колев, Т. (2015). *Теория на правото*. София: Издателство Сиела Норма АД, стр. 238).
- (8) Level, P. (1959). *Essai sur les conflits de lois dans le temps*. LGDJ, p. 90.
- (9) Ruschev, I. (2002). *Legal acts as a source of Private law*. Sofia. Albatros press (Оригинално заглавие: Русчев, И. (2008). *Нормативните актове като източник на частното право*. София, Издателство „Албатрос“).

THU-2B313-SSS-L-03

LEGAL ESSENCE OF THE DECISION AS A LEGAL ACT

Stela Daskalova - PhD student

Department of Public Law, Law Faculty

University of Ruse, Ruse

Tel.: +359883442833

E-mail: sdaskalova@uni-ruse.bg; stela.daskalova@yahoo.com

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 884 980 050

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: *The hierarchy of law sources is one of its core pillar of principles of law system. In the current work, the emphasis is on determining the legal essence of the decision as a legal act and the types of decisions as a result of the activity of state bodies. Exploring the realization of the decision/ruling as a juridical act among the state institutions and as tool for the state functions realization.*

Keywords: *legal sources, decision, juridical acts, types of decisions; state functions, hierarchy of juridical acts, judicial decisions; interpretative ruling of courts;*

ВЪВЕДЕНИЕ

Йерархията на източниците на правото е един от основните стълбове на принципите на правната система. В настоящия труд акцентът е върху определянето на правната същност на решението като юридически акт и типовете решения като резултат от дейността на държавните органи. Изследва се реализацията на решението като правен акт сред държавните институции и като инструмент за осъществяване на функциите на държавата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Естеството на проблема – характеристики на правната същност на решението като юридически акт

Решението по своята същност е акт, който формализира намерение измежду няколко алтернативи и се базира на намерение за определен възглед или курс на действие. От латински „consilium“ решение означава упражняване на властта на дадена институция на всеки етап от едно мероприятие, при който са възможни промени в мероприятието, за да се модифицира влиянието върху исторически и културни свойства.

Юридическите актове от своя страна представляват формалното проявление на правната нормативност. Чрез тях се конституира и закрепва правнорелевантната воля на субектите на правото. Функцията им е осъществяване и ефективно правно регулиране на обществените отношения.

Обединявайки дефинициите и значението на решението и юридическия акт сами по себе си, решението като юридически акт е институционален способ за формализиране на намеренията на институционалното битие, като същият се проявява с определени специфики на своята правна същност, както в съдебната, така и в законодателната и изпълнителната власт. В настоящия труд ще изследвам правната същност на решението като юридически акт и характеристиките на правната същност на решението в контекста на мястото му сред трите функции на държавата – законодателна, изпълнителна и съдебна.

Правната същност на решението като юридически акт се определя спрямо субектът на решението и съответните характеристики на решението във връзка намерението на субекта за постигане на определен правен интерес и резултат на правно поведение.

По правило решенията се изразяват в писмена езикова форма, например решенията на съда са писмени, въпреки че исторически е съществувала практика същите да бъдат и устни. Решенията на институциите на трите власти традиционно са в писмена форма. Чрез тях се обективизира държавната, като в тази връзка писмената форма на решенията е исторически и практически установено правило за формализиране на решенията.

Решенията по своята правна същност, могат да бъдат също нормативни, като те имат различна юридическа сила. Юридическата сила на решенията се определя в зависимост от субекта им, както и мястото на решенията в йерархията от източници на правото. Решенията с по-нисша юридическа сила спрямо субекта им, не трябва да противоречат на актовете с по-висша. За определяне на юридическата сила на решенията с нормативна характеристика, определящ е пирамидалният строеж на йерархията от източници на правото, а при равни други условия на две решения, то юридическата сила се съпоставя спрямо мястото в институционалната йерархията на субекта на решението.

Решенията като юридически акт могат да бъдат и тълкувателни с цел да се преодолеят различията в тълкуването на една и съща правна норма. При констатиране на противоречие на тълкуването на правната норма от една страна на съдилищата, Върховния касационен съд и Върховния административен съд са длъжни да издадат тълкувателни актове, които са задължителни за всички. Тълкувателните решения като юридически актове са допълнителни (производни, вторични) източници на правото.

По своята същност решенията като правен акт могат да бъдат такива по реализиране на правото - издават се от компетентни държавни органи по повод на конкретен случай. Реализирането им слага край на тяхното действие.

Волевата същност на решението като юридически акт също има основополагащо значение. Решенията сами по себе си са особени волеви актове на правните субекти – те изразяват тяхната воля, която на свой ред е сложно социално-психологическо явление, което не рядко е съпроводено и с политически характер. Според различната социална насоченост на волевото съдържание на решенията като юридически акт се определя тяхната различна функционална насоченост, място, роля. Освен волеви, решенията са и целеви актове – действително-практически – посредством решенията целите се формализират и се дава направление за реализация и изпълнение.

Решенията могат да бъдат също така общи или индивидуални по своята правна същност, както и ограничени от териториална сила или времеви период.

Правната същност на действието на решенията има три измерения - действие във времето, пространството и спрямо лицата. Във втората част от изложението на този труд ще изследвам отличителни характеристики на решението в трите измерения спрямо типовете решения в зависимост от техния субект (установените от правото субекти с компетенция да създават решения) и функции на държавата, които реализират.

Типове решения като резултат от дейността на държавните органи, обособени в резултат от функциите на държавата

Решения на законодателна власт

Народното събрание приема закони, решения, декларации и обръщения (чл. 86, ал. 1 от Конституцията) и формата на актовете е единствено писмена. Юридическите актове на Народното събрание са резултат от законодателната, контролната и вътрешноорганизационната дейност на Народното събрание. Към юридическите актове които съпровождат дейността на Народното събрание се отнасят Конституцията, законите, Правилникът за организация и дейност на Народното събрание (ПОДНС) и решенията. От своя

страна решенията на Народното събрание като юридическите актове са ненормативните актове, тъй като те се приемат въз основа и в изпълнение на Конституцията и Правилника за организацията и дейността на Народното събрание. ПОДНС и аналогично решенията на органите на Народното събрание, регулират отношенията по конституирането, вътрешната организация, реда и формите на дейност на парламента. Действието на разпоредбите се разпростират предимно по отношение на Народното събрание, органите му и народните представители. Решенията на Народното събрание имат правно-организационен и оценъчен характер и съдържат волята на съставните единици на Народното събрание като постоянни комисии, волята на група от народни представители или парламентарна група или групи. Пример за решения на Народното събрание е решения за приемане или отхвърляне на доклад и становища, решение за провеждане на вот на доверие или вот на недоверие на Министерски съвет, решение за задържане на народен представител (чл.135 от ПОДНС). Инициативата за приемане на решения принадлежи на отделния народен представител, на група народни представители, на правителството, когато внася решение за приемане на държавния бюджет. Решенията са правни актове, които съдържат конкретни или индивидуални юридически предписания. Те се отнасят до конкретни въпроси или до персонално определени лица и имат предназначението да породят правни последици или съдържат оценки за дейността на държавни органи. Решенията се приемат на едно четене предимно с обикновено мнозинство. Има и изключения – например решението за гласуване на недоверие на правителството се приема с абсолютно мнозинство. Във времеви аспект, решенията влизат в сила от момента на приемането им.

Решения на изпълнителната власт

Министерски съвет от своя страна също приема решения, като същите са с ненормативен характер и чрез тях се уреждат въпроси свързани с дейността и организацията на работа на Министерския съвет и със структурата и функциите на неговата администрация. (чл.8, ал.1 от Устройствен правилник на Министерски съвет). Пример за решения на Министерски съвет са решения за одобрение на законопроекта, предложения до Народното събрание или Президента за приемане на решения или указ и решение за одобрение на становища по дела на Конституционния съд, решения за сформирание на работни групи за изготвяне проекти на актове от компетентността на правителството, решение за избор на областни управители.

В системата на местното самоуправление, областните управители, общински съвети, кметове и кметски наместници аналогично също реализират формализирането на своите пълномощия и методи за управление въз основа на документирането им чрез наредби, заповеди и решения. Решенията на органите на местно самоуправление касаят управление и организация в рамките на закона в интерес на местното население да се решават обществени дела от местен характер, като например възлагане и условия на обществени поръчки на местно ниво, решения относно мерки и организация във връзка епидемията от COVID-19, промени в предназначението и начина на трайно ползване на имоти на територията на общината.

Решения на съдебната власт

Волята на законодателя да направи съдебната практика и решения съпричастни в нормотворчеството е особено ярко изразена, когато той овластява Конституционния съд и върховните съдилища с правомощието да тълкуват официално нормативните актове, като издават тълкувателни решения със задължителна сила. Тълкувателните решения на съдилищата, както ще видим, са върхно проявление на нормотворческата роля на съдебната практика. Под действието на Закона за устройство на съдилищата Пленумът на Върховния съд - общите събрания на колегиите на Върховния касационен съд (ВКС) и общото събрание на Върховния административен съд (ВАС) разполага с правомощие за задължително тълкуване за съдилищата и за всички органи на изпълнителната власт – вж. чл. 86, ал. 2 и чл. 97, ал. 2 ЗСВ. При противоречие между тълкувателно решение на колегия на ВКС и тълкувателно решение на общото събрание на ВАС пленумите на ВКС и на ВАС на съвместно заседание

приемат общо тълкувателно решение, което замества предходните противоречиви тълкувателни решения на ВКС и на ВАС (чл. 41 ЗСВ).

Над тълкувателните решения на ВКС и ВАС стоят решенията на Конституционния съд, с които той тълкува Конституцията със задължителна сила за всички (чл. 149, ал. 1, т. 1 КРБ). Тълкувателните решения на ВКС и на ВАС трябва да бъдат съобразени с тълкувателните решения на Конституционния съд, когато се отнасят до въпроси, обусловени от такива разпоредби на Конституцията, които са били предмет на тълкуване от Конституционния съд.

Когато тълкувателните решения имат неиндивидуализиран кръг адресати и решават по общ и абстрактен начин съответен проблем, същите са израз на общо, а не индивидуално регулиране и следователно те са нормативни, а не индивидуални актове. В тази хипотеза тълкувателните решения имат вторичен характер във връзка тълкувания нормативен акт и имат отнасят до регулираната от него материя и имат същите предели във времето, в пространството и спрямо лицата като него, като оттук следва тяхната обратна сила.

Решенията на Конституционния съд се обнародват в "Държавен вестник" в 15-дневен срок от приемането им. Решението влиза в сила три дни след обнародването му. Актът, обявен за противоконституционен, не се прилага от деня на влизането на решението в сила. (чл.151, ал.2 от Конституцията).

Ролята на тълкувателните решения на съдебната власт е да запълнят нясноти или празноти в изпълнението и прилагането на нормативната база и/или съдебна практика, като тълкувателните решения имат задължителна сила за обектите на правото и по този начин тълкувателните решенията имат нормативна правна същност.

ИЗВОДИ

Решението като юридически акт има своите индивидуализиращи го правни характеристики спрямо субектът и обектът на решението. Част от дейността на държавните органи, същите обособени в резултат на функциите на държавата се реализира чрез решения като юридически актове. Решението може да носи нормативно правни характеристики в хипотезата на тълкувателните решения и/или да се отличава с правно-организационна и поднормативна функция в хипотезата на реализирането на изпълнителната и законодателна власт.

REFERENCES

Dachev L., (2008) Nature and content of public administration . Proceedings of University of Ruse. Ruse: Ruse University Press. (**Оригинално заглавие:** Дачев, Л. (2008) *Същност и съдържание на държавното управление Сборник Научни трудове на РУ, Русе: Университетско Издателство*).

Kalinkov, S. International jurisdiction over disputes concerning property relations between spouses pursuant to Regulation (EU) No. 2016/1103 Pr.Ownership and right. (**Оригинално заглавие:** Калинков, С. (2020) *Международна компетентност по спорове относно имуществени отношения между съпрузи съгласно Регламент (ЕС) № 2016/1103 Сп. Собственост и право*)

Kalinkov, S. Applicable law on property relations between spouses pursuant to Regulation (EU) No. 2016/1103 Pr.Ownership and right. (**Оригинално заглавие:** Калинков, С. (2020) *Приложимо право към имуществени отношения между съпрузи съгласно Регламент (ЕС) № 2016/1103 Сп. Собственост и право*)

Kolev, T., (2015) Theory of Law. Sofia: Ciela Press. (**Оригинално заглавие:** Колев, Т. (2015) *Теория на правото. София: Издателство „Сиела“*).

Milkova. D., (2009). General theory of law, Sofia: Albatros Press. (**Оригинално заглавие:** Милкова, Д. (2009) *Обща теория на правото. София: Издателство „Албатрос“*).

THU-2B313-SSS-L-04

ELECTRONIC IDENTITY

Maria Kableshkova

Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: mkableshkova@uni-ruse.bg

Elitsa Kumanova
Department of Public Law
Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: *At the era of information society that we are living nowadays each fact of our lives receives a virtual form. Draft law about electronic identity shows that undoubtedly the future of our legal system is closely connected with the virtual legal facts. This work examines the most important parts of the mentioned draft law.*

Key words: *Law, Virtual reality, Electronic identity, Legal Regulation Of Social Relations;*

Поставяйки въпроса за същността на правното явление, достигаме до извода за неговата многопластова комплексност. Многоаспектно е и битието на юридическите факти и формите на тяхното съществуване. Виртуалната реалност, като една строго специфична правна реалност, допълва това битие като го поставя в нови измерения, форми и отношения. Преминаването към информационно общество и информатизация като основни глобални характеристики на съвременния свят, са обект на изследване от редица науки, включително и от правото. Правото е най-значимият обществен регулатор и като такъв в своята динамика неизменно следва интензитета на обществените явления и отношения. Неизбежно, в развиващата се информационна революция, едни от най-значимите елементи на правните явления - юридическите факти, придобиват ново виртуално битие, което именно представлява предмет и на настоящото изследване.

На заседание на Комисията по транспорт, информационни технологии и съобщения на Народното събрание, проведено на 04.11.2015 г., е обсъден проект на Закон за електронната идентификация, № 502-01-81, внесен от Министерски съвет на 05.10.2015 г. След представянето на законопроекта и провеждане на дискусия, досежно въпроси, свързани с гарантирането на сигурността на личните данни на потребителите на електронни административни услуги, въз основа на проведените дебати и изказани мнения, Комисията по транспорт, информационни технологии и съобщения с 10 гласа „ЗА”, 0 гласа „ПРОТИВ” и 1 глас „ВЪЗДЪРЖАЛ СЕ” предлага на Народното събрание да приеме на първо гласуване проект на Закон за електронната идентификация, № 502-01-81, внесен от Министерски съвет на 05.10.2015 г. На 20.05.2016г. Законът за електронната идентификация е обнародван в брой 38 на Държавен вестник и въвежда мерките по прилагане на Регламент (ЕС) №910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 година, относно електронната идентификация и удостоверителните услуги при електронни трансакции на вътрешния пазар и за отмяна на Директива №1999/93/ЕО. Това довежда до необходимостта от правен анализ на разглеждания въпрос. Законът за електронната идентификация влиза в сила шест месеца след обнародването му в държавен вестник, с изключение на някои разпоредби, които влизат в сила съответно седем месеца, година, и половина след обнародването му или на други, които влизат в сила на 1 април 2017 година.

Въпросът за идентификацията на физическите лица не е дискуссионен. В обективната реалност най-често се извършва посредством предоставяне на документ за самоличност. Във виртуалното пространство обаче, коректната идентификация е изключително сложна, възможни са злоупотреби и използване на фалшива самоличност. Този факт противоречи на основните приоритети на българското правителство, свързани с електронното правителство и администрация. Сред целите несъмнено е по-бързо и ефективно предоставяне на услуги на гражданите, по-лесна реализация на основните им граждански права, сред които и електронното гласуване. Сигурната електронна идентификация е съществен елемент не само на всички изброени услуги, но би улеснила значително и електронната търговия и би създавала възможност за развитие във виртуалната среда на правни фигури като упълномощаването и не на последно място, би допринесла за по-лесно доказване на някои юридически факти с електронна форма, доколкото последните биха се свързвали с волеизявление на конкретно лице.

Законът урежда обществените отношения, свързани с електронната идентификация на физическите лица. Основно понятие, на което се дава легално определение в чл. 2 ал. 1, е електронният идентификатор, който е „уникален идентификатор на физическо лице, за който е издадено удостоверение за електронна идентичност“. От друга страна, електронната идентичност можем да разглеждаме като съвкупност от данни и индивидуализиращи характеристики, които са представени в електронна форма и имат действие във виртуална среда, въз основа, на които недвусмислено бихме могли с категоричност да разграничим и индивидуализираме едно лице с цел достъп до определени услуги. В допълнителните разпоредби на закона е дадено определение за електронната идентичност, като това е минимална съвкупност от характеристики, представени в електронна форма, въз основа на които може да се направи еднозначно разграничение на едно лице от други лица в електронна среда. Или можем да приемем, че електронната идентичност не е наш виртуален образ, тя е възможност за реализация на правата ни в онлайн среда. Не всички лица биха могли да бъдат носители на електронна идентичност. Това не е дискриминационно изискване, а по-скоро гаранция за правната сигурност, доколкото и не всяко лице би могло да участва и в гражданскоправния оборот. Титуляри на електронната идентичност са единствено и само физически лица, навършили четиринадесет години, на които е издадено удостоверение за електронна идентичност. Освен титулярят, като субектите на електронната идентичност, проектозаконът определя още органа за електронна идентификация (министърът на вътрешните работи), администратора на електронна идентичност (който подпомага дейността на органа като приема заявления за издаване на удостоверения за електронна идентичност, проверява самоличността на заявителя, заявява пред органа за електронна идентификация промени, както и спира, възобновява и прекратява действието на удостоверения, персонализира удостоверения за електронна идентичност чрез запис върху електронни носители и др.). Предвидено е и създаване на център за електронна идентификация, чиито функции могат да се осъществяват и от други лица, регистрирани от министъра на вътрешните работи. Нормативно уредена в глава трета на законопроекта е процедурата по регистрация на администратори и центрове, както и специфичните изисквания, на които следва да отговарят.

Процедурата за издаване на посоченото удостоверение за електронна идентичност е описана в закона. Съгласно Глава Четвърта, удостоверението се издава от министъра на вътрешните работи самостоятелно или посредством администратор на електронна идентичност или дипломатическо или консулско представителство, въз основа на писмено искане, отправено от лице, отговарящо на посочените по-горе условия. Поставят се императивни изисквания, относно определени обстоятелства, които следва да настъпят за уважаване на подаденото искане – необходимо е лично явяване на лицето пред съответния орган и представяне от негова страна на валиден документ за самоличност. В случай, че се касае за удостоверение на непълнолетно лице или лице, поставено под запрещение, се поставят две допълнителни изисквания- искането да бъде подписано и от родител, съответно попечител на лицето и последният да се е явил лично и да е представил валиден документ за самоличност.

Удостоверението има срок на валидност пет години, публикува се в единен регистър и за издаването му се дължи съответната такса, освен в случаите, в които заявлението за издаване на удостоверение е подадено чрез администратор на електронна идентичност, в който случай, отношенията между него и титуляра се уреждат с договор. Характерно е, че удостоверението се записва само върху електронен носител, който отговаря на определени условия, определени в правилника за прилагане на закона. Следва да отбележим, че законът не дефинира носителя - т.е. възможно е да бъде чип, вграден в картата ни за самоличност, възможно е да бъде SIM-карта за телефон или специална карта, наподобяваща банковата. Липсата на точни законови изисквания позволява различни опити и конфигурации, които да доведат до откриване на най-сигурния и удобен носител.

Действието на удостоверението през петгодишния период не е неприкосновено. В случай на увреждане на интересите на титуляря на удостоверението или трети лица, министърът на вътрешните работи или оправомощено от него лице има право да спре действието на издадено от него удостоверение. Спирането на действието разбира се е възможно и по искане на титуляря, след извършване на подробна проверка, относно самоличността му и на първоначално заявените обстоятелства. Установена е и трета хипотеза на спиране на действието на удостоверението - по искане на лице с доказана самоличност, за което според обстоятелствата е видно, че знае за нарушения на сигурността, свързани с незаконосъобразното използване на удостоверението за електронна идентичност, като незабавно се уведомява титуляря за спирането на действието на удостоверението. Възможно е това да се случи при преценка на съответния орган, по искане на титуляря и по искане на трето лице, като в последните две хипотези, за разлика от първата, органът не действа в условия на оперативна самостоятелност, а е длъжен да вземе съответното решение. Спирането се извършва чрез вписване в регистъра на удостоверенията за електронна идентичност, като е възможно възобновяване, въз основа на искане на титуляря, за което се допуска да се извърши и по електронен път, за разлика от искането за първоначалното издаване. Смятам, че предвид целите на разглеждания закон, следва да се обърне внимание и да се даде възможност за отправяне на първоначално искане за издаване на удостоверението и по електронен път. Чл.22 от закона въвежда и хипотезите, при които действието на удостоверението се прекратява, а именно: с изтичането на срока му на валидност или при смърт титуляр на удостоверението. Министърът на вътрешните работи е длъжен незабавно да прекрати действието на удостоверението при установяване, че удостоверението е издадено въз основа на неверни данни; при промяна на данните, въз основа на които е издадено удостоверението за електронна идентичност, при инциденти свързани с компрометиране на сигурността на електронната идентификация, както и по искане от страна на титуляря.

Не се поставят изисквания относно сферите, в които следва да намира приложение електронната идентичност, въпреки, че са предвидени т.нар. секторни електронни идентификатори. Те притежават определени специфики и характерно за тях е, че могат да бъдат използвани само за конкретен сектор на държавно управление, в които държавните органи предоставят на гражданите възможност да упражняват права по електронен път или извършват електронни услуги, при което не се събират данни за гражданите от други органи и лица извън сектора. Предвидено е още, че Министерският съвет с решение определя секторите, в които се използват секторни електронни идентификатори по предложение на министъра на транспорта, информационните технологии и съобщенията, съгласувано с Комисията за защита на личните данни.

Интерес представлява предвидената нормативна уредба, относно електронните овластявания. За упражняване на права чрез пълномощник пред държавен орган, организация, предоставяща обществени услуги и лица, осъществяващи публични функции, упълномощителят трябва да овласти пълномощника чрез вписването на уникалния му идентификатор във воден от министъра на транспорта, информационните технологии и съобщения електронен регистър на овластяванията. Самото овластяване се извършва след идентифициране чрез електронен идентификатор на упълномощителя и чрез подписването на овластителното изявление с квалифициран електронен подпис. Изрично е въведено като

императивно изискването за полагане именно на квалифициран електронен подпис. Необходимо е още изчерпателно да бъдат посочени действията, за които се извършва овластяването, както и срокът му. Оттеглянето на представителната власт става по реда на овластяването. Съгласно чл. 30 от Закона за електронната идентификация, писмената форма с нотариална заверка на подписите за овластявания се счита спазена, ако е налице съответно вписване в регистъра на овластяванията. Създава се регистър на овластяванията, който обаче не е публичен, но всяко лице има достъп до информацията, отнасяща се до конкретно овластяване, свързано с него.

В заключение, следва да отбележим, че несъмнена е необходимостта от приемане на разгледания закон. Възможностите, които са предвидени в него са ключови за информационното общество и чрез тях различни правни феномени, които до момента не са реализирани, поради юридически или технически съображения, вече биха били възможни. Така, правото, като обществен регулатор отново показва, че следва пулса на обществените отношения и по още един начин демонстрира, че юридическите факти с електронна форма все по-интензивно навлизат не само в личния, но и в правния ни живот, което налага по-подробното им и детайлно анализиране в бъдещи разработки.

THU-2B313-SSS-L-05

BRIEF REVIEW OF THEORIES ON THE EMERGENCE OF LAW

Burdju Sunaj

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Lilia Hristova

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Elitsa Kumanova

Department of Public Law

Faculty of Law,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: According to the legal doctrine, illegality has two manifestations - nullity and destructibility. Nullity refers to the validity of the administrative will. In the case of void acts, the admitted illegality is related to the absence of a law-making element. Due to the initial presence of such a serious flaw leading to the invalidity of the body's will, it is assumed that the void act never existed in legal reality.

Keywords: nullity, individual administrative acts, administrative procedures

ВЪВЕДЕНИЕ

Формира се идеята за институционализиране на правото: предписанията на правото се установяват като държавно-властно нареждане. Нормите се скрепват със заповед да бъдат спазвани и изпълнявани. Така изпълнението на дължимото става задължително. Тази заповед идва от държавата и изразява нейната воля. Институционалността на правото изразява неговата държавност, държавата придава на правото властнически институционален характер. Чрез институционалността се придава всеобща държавна задължителност на правото. Общата задължителност на правото е основание за държавна защита срещу неговото нарушаване. За да се осигури действието на правото като задължаващи нареждания, обвързани със заповед за изпълнение, тяхното неизпълнение се свързва с налагането на санкция и принуда. Така чрез институционалността правото получава и принудителен характер. Институционалността на правото е негов същностен признак. По своята институционалност и принудителност правото се отличава от всички други социални нормативни регулатори.

Въпросът за възникването на правото не е свързан единствено с изследването на проблема за появата на първото известно на човечеството право, а и с изследването на причините, довели до това явление. Появата на правото оказва влияние върху цялостното развитие на обществото, като налага ново качество както на самото общество, така и на държавата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В някои учения правото се свързва непременно с държавата. От тази връзка започват и разсъжденията кое явление е възникнало първо – правото или държавата. И по този въпрос в правната литература няма единно становище.

Първият подход приема, че между двете явления има причинно-следствена връзка. Едни автори поддържат, че държавата е причина за правото, а други, че правото е причина за държавата. Твърди се, че правото преди държавата се създава от общественото съгласие и съществува. Правото възниква преди държавата като съвкупност от обичаи. Възможно е някои

обичайни практики да са санкционирани и включени в законите, но извън това те не са право. Право без държава е *pop sens*.

Вторият подход разглежда връзката между държавата и правото като организационно-генетична. Връзката между държава и право не е каузална. Държавата и правото възникват едновременно на определен исторически етап от развитието на конкретното общество. Не е възможно съществуването на държавата без правото, както и на правото без държавата.

Преди появата на държавата обществото е било организирано по друг модел. В него основна социална единица е бил родът. Съществували са правила, уреждащи отношенията между членовете на рода. Те са били главно от морален и обичен характер. Особено място тук е заемала религията. Следователно недържавното общество, т.е. додържавно организираното общество, също е създало своя организация. Впоследствие са се утвърдили неписаните норми от правен характер, които отразявали съзнанието на родово-племенния човек за справедливо-несправедливо, добро-зло, полезно-вредно. Хората са прилагали правните норми по силата на своето вътрешно убеждение, ръководейки се от неписаните принципи на своето съзнание. С разпадането на тази организация на обществото се създават предпоставки за регламентация на новите социални отношения. Една от причините за възникването ѝ е и тази, че на обществото е необходим специален орган, който да защитава правото. Точно този публичен субект е държавата. С възникването на държавата се слага началото на новото право – държавно признатото и санкционирано, обективизирано и институционализирано. Именно държавата и нуждата от регулиране на разнообразните социални отношения в условията на държавната реалност налагат разделянето на правото на частно и публично, на материално и процесуално право.

Общественото съзнание извежда ценностни императиви и изработва модели на поведение – социални норми. Нормите изразяват дължимото поведение, това което трябва да се направи при настъпване на определени условия. Неправните норми определят поведението на личността, те изразяват едно изискване към индивида да изпълни дължимото. Те са автономни, регулират поведението, като обвързват свободната воля на човек. Човек може да изпълни изискването, да следва дължимото или не.

Следователно причините за възникването на правото са разнообразни. Икономически те се коренят в появата и развитието на частната собственост, общо социалните причини търсим в общото развитие на обществото, в потребността от запазване на самото общество.

Правото има и своите културни причини и ценностен характер. В крайна сметка, правото се появява, защото така изисква човешкият разум.

Приема се, че първата съвършена историческа форма на правото е Римското право. С класическото Римско право се поставя началото на същинското, позитивно установено, институционализирано право. От този период води началото си делението на правото на частно и публично. Това показва, че идеята за човека и свободата е била винаги водеща както при конституирането на историческото право, така и при гаранцията за утвърждаването на правните идеи и ценности.

От друга страна би трябвало да имаме предвид дали се разглежда възникването на позитивното право или на правото изобщо като социален и нравствен факт. Следователно възникването на правото се разбира в два смисъла:

1. Възникване на историческото право.
2. Възникване на основание на правото.

В първия смисъл правото се третира като плод на исторически причини, като нещо първоначално, което търпи впоследствие изменение. В този първи смисъл имаме предвид началото, историческите обстоятелства, довели до възникването на правото. Затова в правната литература се говори за историчност на позитивното право, на правото като институционална, материална даденост.

Но, от друга страна, въпросът за възникване на първото историческо право няма еднозначен отговор. Различните правни и политически теории дават различни отговори. По-важните теории за възникването на правото са следните:

1. Договорна теория. Според договорната теория правото отразява договора между обществото и публичната власт за управлението на обществените дела. Тази теория дава обяснение за възникването и на правото, и на държавата като резултат от един съзнателен човешки акт. Според нея правните норми са резултат от съглашение между хората, от договорно установяване на определени правила за поведение за общо задължителни. Тук обаче ние виждаме да се прилага заключение от съвременното положение на нещата към условията, при които първоначално е било установено правото. В съвременното общество доста често посредством договори се установяват норми за регулиране на взаимните отношения. Но възможността да се установяват по такъв начин юридическите норми предполага вече, че задължителността на договорите е призната. Задължителната сила на договорите е исторически сложил се юридически принцип, който обаче не винаги се е признавал за общо правило. В днешно време задължителността на договорите се признава изобщо, но естествено има малки изключения. Договори, които засягат нищожни интереси, а също така и безнравствени договори, нямат сила. А по-рано, даже в Римското право, взаимното съгласие по себе си (*nudum pactum*) съвсем не е имало сила. Тогава е задължавал не договорът, а само дадената му особена форма. Без нея договорът е бил безсилен. По такъв начин задължителността на договорите е исторически наложил се принцип. Според проф. Коркунов е ясно, че “договорният произход на правото е също така невъзможен, както и договорният произход на езика”. Когато езикът вече съществува, по взаимно съгласие би било възможно да се вмъкнат в употреба нови думи, но е невъзможно да се обясни самото възникване на езика по този път, защото, когато няма език, не може да става дума за взаимно съгласие. Така и договорното установяване на правните норми вече предполага съществуването на правото като необходима почва, върху която могат да се явят такива договори. Договорната теория е модерна през Възраждането и Новото време и цели да легитимира общо задължителността на правото чрез общата народна воля и народния суверенитет.

2. Теологическа теория. Теологическата теория отразява теологическото обяснение за нещата и явленията от социалната действителност – правото е продукт на Бог, включително и държавата. Тази теория е от дълбока древност като нейното най-голямо развитие има в трудовете на св. Августин и св. Тома Аквински. Августин остава централна фигура както в християнството, така и в западната мисъл. Съвременният историк Томас Кахил го смята за първият средновековен учен и последният класически учен. Както във философските си съчинения, така и в теологическите (богословските) си съчинения, той е силно повлиян от стоицизма, платонизма и нео-платонизма, най-вече от Плотин - авторът на Енеадите. Тази привързаност към нео-платоничната мисъл, способствала за християнизацията на старогръцката мисъл и въвеждането на тази мисъл в християнството и в европейската интелектуална традиция. Неговите въздействащи трудове върху волята на човека (централна тема в етиката) по-късно стават обект на изследване от философи като Шопенхауер и Ницше. Като добавка, Августин е повлиян и от трудовете на Виргилий (познат с учението си за езика) и Цицерон (познат с учението си за аргумента). Голямата заслуга на Тома Аквински пък е поставянето на теологията на научна основа. За изясняването на тайните на вярата прилага принципа на „естествения разум“ и философските възгледи на Аристотел. Тома Аквински осъжда тогавашните противоречията между привържениците на учението на Августин Блажени (принцип на вярата) и тези на Аристотел, които изхождат от опита и базиращото се на него познание, като доказва, че тези две учения се допълват взаимно — някои неща могат да се обяснят само посредством вярата и откровението, други с разума. Този синтез е негова заслуга.

3. Икономическа теория. Според нея правото възниква в резултат на икономическото развитие на обществото и отразява определен етап от това развитие. Необходимостта от стриктно и точно регулиране на стопанските взаимоотношения, както и от сигурни гаранции за насочването им в определена посока, довеждат до появата на качествено нови социални норми, имащи общозадължителен характер и специфична принудителност. Според проф. Димитър Радев “стопанското развитие тласка държавата към санкционирането

на нови норми за уреждането на съвместния стопански живот”. Освен това се приема, че правото отразява един по висок етап от икономическото състояние на обществото.

4. Теория на насилието. Според теорията на насилието правото е продукт на насилието и заедно с това средство за налагане на насилие, чрез което се упражнява диктат от страна на публичната власт над членовете на обществото. Тук често се наслагват и елементите на психологическата теория, според която възникването на правото се обяснява само с някои особености на човешката психика и по-специално с психологическата потребност на хората да се подчиняват на силата и властта, да изпитват уважение и страх от нея. Изтъква се, че властта внушава на хората безусловно уважение и че хората всякога са склонни да придават върховна задължителност на онова, което заповядва властта. В това, разбира се, има капка истина. Уважението към властта, нейното обаяние, несъмнено играе значителна роля в образуването на правото. Но да се обясни първоначалното възникване само като заповед – не може. Според проф. Коркунов „уважението към авторитета подбужда хората към подчинение”. Но подчинението не е право. Подчинението може да приема най-различни форми, и онова подчинение, което се обуславя от чувството за право, вече само предполага за необходимо да се признае правото на самото заповядващо лице да установява юридическите норми. Иначе това би било подчинение без юридически характер, каквото е например подчинението от страх, или безусловното, инстинктивно подчинение. Но и тук възниква най-малко въпросът защо хората са склонни да признаят на определени личности правото да установяват общозадължителни за цялото общество правила. Тази теория не държи сметка за общо социалната същност, функции и роля на правото.

5. Марксистка теория. Друга теория за възникването на правото е марксистката. Най-общото марксистко обяснение за възникването на правото се състои в следното: правото е продукт на класово господство. То възниква с появата на държавата и отразява стремежа на икономически господстващата класа да наложи посредством правото и държавата своето политическо господство. Тази теория счита правото за произтичаща от икономическите и социални потребности обективно необходима мяра за свобода в дадено общество, която мяра законодателят подобно на естествоизпитател следва внимателно да установи, въплъти и защити в закон, в законодателно задължение. Така правото се превръща в средство за насилие на една част от обществото (господстващата класа) над останалите членове на обществото. Марксизмът отрича призиването на правото да бъде компромис между различни социални групи и политически сили, да служи за равновесието и хармонията на социалната среда. В този смисъл тази теория определя правото като феномен на държавата, като оръдие в ръцете на държавата да наложи своята воля на цялото общество. Марксистката теория следва да се различава от т. нар. марксистско-ленинска (социалистическа) теория, формулирана през 1936 год. от Й. В. Сталин и А. Я. Вишински в техния учебник по “Теория на държавата и правото”. Социалистическата теория няма (почти) нищо общо със марксистката и не отчита общо социалния характер и значение на правото. В един продължителен период от време българската правна литература изцяло отъждествяваше своите възгледи с марксистко-ленинското разбиране за държавата и правото. Марксистко-ленинският възглед бе провъзгласен за единствено правилен и по този начин наложен като официална доктрина.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Следователно от всички тези теории, би следвало да се имат предвид комплекс от причини, довели до възникването на правото. Освен това трябва да се уточни за кое право се говори – за правото като стройна система, или за правото като правосъзнание, като правна идея. Необходимо е освен това да се проследи развитието на обществото преди появата на правото, да се посочат причините за възникването на необходимостта от нов начин за регулиране на отношенията между хората. Тоест причините за възникването на държавата.

THU-2B313-SSS-L-06

THE NULLITY OF INDIVIDUAL ADMINISTRATIVE ACTS

Lachezar Yankulov

Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Elitsa Kumanova

Department of Public Law

Faculty of Law,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: According to the legal doctrine, illegality has two manifestations - nullity and destructibility. Nullity refers to the validity of the administrative will. In the case of void acts, the admitted illegality is related to the absence of a law-making element. Due to the initial presence of such a serious flaw leading to the invalidity of the body's will, it is assumed that the void act never existed in legal reality.

Keywords: nullity, individual administrative acts, administrative procedures

Според правната доктрина незаконосъобразността има две проявни форми - нищожност и унищожаемост. Нищожността се отнася до валидността на административното волеизявление. При нищожните актове допуснатата незаконосъобразност е свързана с липса на правообразуващ елемент. Поради изначалното наличие на такъв сериозен недостатък, водещ до недействителност на волята на органа, се приема, че нищожният акт никога не е съществувал в правната действителност. В административното право, за разлика от гражданското право, липсва специален законов текст, който да регламентира кога съответния акт е нищожен и в кой случай е унищожаем. Подходът при разграничаването им е конкретен за всеки отделен случай в зависимост от допуснатото нарушение. Нищожните административни актове не могат да породят правни последици, тъй като „нищото“ не може да породи „нищо“. Съобразно административно правната доктрина порокът/дефектът/, с оглед който се иска прогласяване на нищожност следва да бъде радикален-неотстраним. В случай, че е възможно да бъде преодолян, то той не е радикален и не води до нищожност на административния акт, а до унищожаемост, каквото искане не е допустимо по изложените по горе съображения. Според акад.П.Стайнов радикалното нарушение на законността е това, с което не може да бъде примирено дори временното действие на административния акт. Авторът, както и проф.Дермеджиев, приемат че неспазването на условието за законосъобразност по същество води до унищожаемост на административния акт. А при съмнение за нищожност или унищожаемост, правната теория приема, че актът е унищожаем. /Вж.Лазаров. К. Недействителност на административните актове. С.2008, Вж. Стайнов П., А.Ангелов. Актовете на държавно управление и тяхната законосъобразност.С.1952, с.198-199., Вж. Костов. Д. Д.Хрусанов. Административен процес на РБ. С.2011 Вж. Стайнов П. А.Ангелов. Актовете на държавно управление и тяхната законосъобразност.С.1952г./

Съгласно безпротиворечивата константна съдебна практика, липсата на компетентност на органа при издаване на акта и неспазването на предписаната от закона форма, винаги сочат на нищожност на акта, докато нарушението на административно-производствените правила и материалния закон, както и неспазването на целта на закона, следва да се преценяват във всеки конкретен случай, относно това по какъв начин се отразяват на волеизявлението на административния орган. Прието е, че нищожни са тези административни актове, които поради радикални, основни и тежки, непоправими недостатъци, се дисквалифицират като административни актове и въобще като юридически актове и се третират от правото като

несъществуващи, поради което не пораждаат правни последици. Основанията за прогласяване на нищожност на административните актове са: липса на компетентност; липса на форма; пълна липса на правно основание; невъзможен предмет; несъществуващ адресат и др.

Нищожността е форма на незаконосъобразност на административния акт. В зависимост от степента на допуснатия от административния орган порок, актът се преценява или като нищожен, или като незаконосъобразен и в първия случай се обявява неговата нищожност, а в другия-административният акт се отменя като незаконосъобразен, на някое от основанията, посочени в чл. 146 АПК. Доколкото в АПК не съществуват изрично формулирани основания за нищожност на административните актове, теорията и съдебната практика са възприели критерия, че такива са петте основания за незаконосъобразност по чл. 146 АПК, но тогава, когато нарушенията им са особено съществени-т. е. порокът трябва да е толкова тежък, че да прави невъзможно и недопустимо оставането на административния акт в правната действителност. Нищожен е само този акт, който е засегнат от толкова съществен порок, че актът изначално, от момента на издаването му не поражда правните последици, към които е насочен и за да не създава правна привидност, че съществува, при констатиране на основание за нищожност, съдът следва да го отстранява от правния мир чрез прогласяване неговата нищожност. Съобразно това и с оглед на всеки един от възможните пороци на административните актове, теорията е изградила критерии, кога един порок води до нищожност и кога същия води до унищожаемост:

1. Всяка некомпетентност винаги е основание за нищожност на акта;

2. Формата е начин за външно изразяване на волеизявлението и за да бъде налице необходимо е да е предписана от закона. Порокът във формата е основание за нищожност, само когато е толкова сериозен, че практически се приравнява на липса на форма и оттам-на липса на волеизявление.. Волеизявлението може да бъде изразено писмено, устно или чрез конклюдентни действия. Формата е самостоятелно основание за валидно действие на административния акт и неспазването ѝ води до недействителност на акта, чиято проявна форма(нищожност или унищожаемост) се определя от степента на порока;

3. Съществените нарушения на административно производствените правила са основания за нищожност също само, ако са толкова сериозни, че нарушението е довело до липса на волеизявление(например-поради липсва на кворум) Според правната теория нарушението на административно производствените правила е съществено, когато е повлияло или е могло да повлия върху съдържанието на акта; когато, ако не беше допуснато, би могло да се стигне и до друго решение на поставения пред административния орган въпрос.

4. Нарушенията на материалния закон касаят правилността на административния акт, а не неговата валидност, поради което нищожен би бил на посоченото основание само този акт, който изцяло е лишен от законова опора-т. е. не е издаден на основание нито една правна норма и същевременно засяга по отрицателен начин своя адресат. Само пълната липса на условията или предпоставките, предвидени в приложимата материално правна норма и липсата на каквото и да е основание и изобщо на възможност за който и да е орган да издаде акт с това съдържание би довело до нищожност на посоченото основание. Т. е. нищожност на административния акт при наличие на материална незаконосъобразност е налице, когато напълно липсват материалноправните предпоставки, визирани в хипотезата на приложимата материално правна норма; когато актът е лишен изцяло от законово основание; когато акт със същото съдържание не може да бъде издаден въз основа на никакъв закон, от нито един орган. Тоест, административния акт е нищожен поради противоречие с материалния закон тогава, когато разпоредените правни последици са противоположни или съществено различаващи се от предвидените в правната норма така, че се явяват нетърпими от гледна точка на правния ред. Само при описаните случаи порокът материална незаконосъобразност води до нищожност на административния акт, а във всички останали до неговата унищожаемост;

Същественото нарушение на административно - производствените правила е основание за нищожност само когато това нарушение е довело до липсата на воля или до невалидното ѝ формиране, каквито обстоятелства не се констатираат понастоящем. В конкретната хипотеза не става въпрос за пълна липса на условията, визирани в приложимата правна разпоредба,

компетентният орган е издал разрешение, разпореденото с която съвпада като краен резултат с нормативно предвиденото.

Според Тълкувателно решение (ТР) № 16/31.03.1975 г. на Общото събрание на гражданската колегия на Върховния съд (ОСГК на ВС) не е необходимо издаването на административния акт да съвпада по време с излагането на съображенията, по които административният орган е стигнал до едното или другото разрешение, и е възможно мотивите да предхождат издаването на акта и да се съдържат в друг документ, съставен с оглед предстоящото издаване на административния акт или да бъдат изложени допълнително, като с това се постигат целите, които законодателят е преследвал с изискването за мотивиране. Доводите за допуснати съществени нарушения на административно производствените правила и материалния закон не могат да водят до нищожност на атакувания акт, а евентуално незаконосъобразност.

5. Превратното упражняване на власт също е порок, водещ само до незаконосъобразност като правило и само, ако преследваната цел не може да се постигне с никакъв акт, посоченият порок води до нищожност.

Ако искането за обявяване на нищожност е обосновано преди всичко с твърдения за липса на законово основание, това е порок, който би довел до унищожаемост на административния акт, но не и до нищожността му.

При преценка налице ли е нищожност, не е без значение и необходимостта за съблюдаване на базовия принцип за правната сигурност, което налага преценка на недействителността евентуално спрямо добросъвестно придобитите права от трети лица.

/ В. Р № 6548 ОТ 02.06.2020 Г. ПО АДМ. Д. № 12901/2019 Г., 5 ЧЛ. С-В НА ВАС, Вж.Определение № 3386 от 17.06.2013 г. на АдмС - Варна по адм. д. № 4076/2012 г., Решение № 812 от 29.10.2012 г. на АдмС - София-област по адм. д. № 103/2012 г., Решение № 1697 от 26.06.2013 г. на АдмС - Варна по адм. д. № 4246/2012 г./.

.

THU-2B313-SSS-L-07

SOCIAL SERVICES IN CASE OF PARENTAL RIGHTS DISPUTE - APPLICATION AND PRACTICAL PROBLEMS.²⁴

Denitsa Petrova, PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law
„Angel Kanchev“ University of Ruse, Bulgaria
Lawyer in the Ruse Bar Association
E-mail: dpetrova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Krassimir Dimitrov, PhD

Department of Public Law, Law Faculty,
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: kdimitrov@uni-ruse.bg

Abstract: *This report examines the application and related issues of the provision of Art. 138a of the Family Code. The three paragraphs are analyzed in detail and the relevant recommendations are given de lege ferenda in view of its actual application in practice. Therefore, the proposal to create a new fourth paragraph, which in essence is a legal sanction for the culpable failure to fulfill the obligation of the parent to use mandatory social services.*

Keywords: social services, parental rights, the best interests of the child

ВЪВЕДЕНИЕ

Семейният кодекс урежда отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, както и настойничество и попечителство арт. от чл. 1 СК. Това е една много деликатна материя, която законът организира така, че да не нарушава правото на личен и семеен живот на субектите²⁵. В глава девета от Семейния кодекс са уредени отношенията между родители и деца, като на съда са дадени широки служебни правомощия, с които да следи дали са спазени всички законови изисквания и дали интересът на детето е съхранен. В помощ защитата на интереса на децата е и новата разпоредба на чл. 138а СК, с която се урежда, макар и лаконично, ползването на социални услуги в производствата по глава девета от Семейния кодекс.

Допълнението на закона стана на 07.03.2019г., когато бе приет изцяло нов Закон за социалните услуги обнародван в ДВ бр. 24/ 2019г. и влязъл в сила на 01.07.2020г. Целта му бе да уреди изцяло предоставянето, ползването, планирането, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги в Република България, както и да отграничи по един категоричен начин социалните услуги от социалните помощи.

С преходните и заключителните разпоредби на този закон са направени промени в 26 други нормативни акта между които и Семейния кодекс. В глава девета от него бе създадена нова разпоредба озаглавена „Социални услуги при спор относно родителски права“ влязла в сила на 01.07.2020г. Целта на настоящият доклад е да изследва приложението на чл. 138а от СК и практическите проблеми при прилагането му

ИЗЛОЖЕНИЕ

С допълването на глава девета в Семейния кодекс с нова разпоредба се продължи тенденцията за децентрализиране на социалните услуги и се даде право на частноправни субекти в партньорство с държавата, в лицето на Държавна агенция „Социално подпомагане“,

²⁴ Докладът е представен на студентската научна сесия на 2022 в секция..... с оригинално заглавие на български език: Социалните услуги при спор относно родителски права- приложение и практически проблеми.

²⁵

отдел „Закрила на детето“ да извършва проучване и да дава становища касаещи семейноправни отношения, изискани от съдебен орган.

От буквалното тълкуване на заглавието на чл. 138а СК «Социални услуги при спор относно родителски права» може да се направи извод, че социалните услуги се прилагат само в случаите на спор за родителски права. От систематическото тълкуване на чл. 138а е видно, че същата е на последно място в раздела уреждаща отношенията родители - деца, поради това смятаме, че заглавието е неточно. Този извод се потвърждава и от разпоредбата на ал. 3 от същия член, където се казва, че Дирекция «Социално подпомагане» дава предложение за ползване на такова услуга в „производствата по тази глава“. В този смисъл предложението за ползване на социални услуги може да се даде при следните хипотези: когато има спор за упражняване на родителски права при съвместноживеещи родители на осн. чл. 123, ал. 2 СК; при разногласие между дете и родител, когато разногласието е по съществени въпроси и дирекцията е повдигнала спора пред районният съд по местоживееене на детето на осн. чл. 124, ал. 3 СК; когато детето бъде отклонено или се отклони и бъде подадена молба до районният съд за връщането му на осн. чл. 126, ал. 2 СК; при спор относно родителски права на осн. чл. 127, ал. 2 СК; при спор между родители за пътуване на дете в чужбина на осн. чл. 127а СК; както и в производството по ограничаване и лишаване от родителски права- чл. 131-133 СК.

Всички тези производства целят да защитят интересите на децата и постановените съдебни актове дават именно защитата на този висш интерес. Поради това предлагаме *de lege ferenda* от заглавието на чл. 138а СК да отпаднат думите «при спор за родителски права» и да остане само «Социални услуги», което би било по- удачно предвид разширеното приложно поле на разпоредбата.

Една от целите на тази промяна е да се облекчи работата на социалните работници, да се повиши качеството и да се подобри бързината, с която се изпълняват възложените: доклади, становище и проучвания, касаещи производствата по глава девета от СК. Разбира се законодателят е преценил, че частноправният субект- доставчик на социални услуги може да извършва само проучването, а изготвянето и представянето на доклада се оставя в правомощията на служителите на Дирекция „Социално подпомагане, отдел „Закрила на детето“. Смятаме това законодателно решение за напълно уместно, тъй като социалният доклад се представя само в случаите, когато не може да бъде изпратен представител арг. от. чл. 15, ал. 6 от ЗЗДт. Следователно може да се приеме, че докладът е сурогат на становището на социалния работник дадено непосредствено пред съда в откритото съдебно заседание. Както не може такъв субект- доставчик на социални услуги да даде становище, така от аргумент от по- силното основание не може същото да изготви доклада.

Доставчик на социални услуги според чл. 28 от Закона за социалните услуги е лице, което отговаря за предоставянето на социални услуги. Съгласно закона доставчиците могат да бъдат български ФЛ или ЮЛ регистрирани по смисъла на търговския закон или ФЛ и ЮЛ регистрирани по законодателството на друга държава- членка на ЕС, или на друга държава - страна по Споразумението за Европейско икономическо пространство- арг. от чл. 30 ЗСУ. Те могат да предоставят услуги само след лицензиране от Изпълнителна дирекция на „Агенцията за качеството на социалните услуги“, като за лицензираните доставчици се създава нарочен регистър съгласно вида и обема на извършваните от тях услуги, който е достъпен на интернет страницата на Агенцията .

По искане на дирекция „Социално подпомагане“ доставчиците на социални услуги оказват подкрепа и съдействие за и при осъществяване на контакти между родителите и децата, както и между родителите - в случай на конфликт между тях. Това е едно много добро законодателно решение, тъй като при досегашният режим нямаше възможност да бъдат обхванати всички случаи поради ниският брой на квалифицирани кадри. В решенията на съда касаещи родителски права, се посочват мерки за закрила на осн. чл. 59, ал. 8 и ал. 10 от СК , които в най- общия случай са насочване на родителите към семейно консултиране или терапия, с цел повишаване на родителския им капацитет във връзка с възникнал конфликт между тях.

Последната алинея на чл. 138а касае възможността дирекция „Социално подпомагане“, да дава предложения за ползване на задължителна социална услуга от родителите, самостоятелно или заедно с детето. Предложението не е задължително за съда, той може да определи да се ползва такава услуга, но може и да отхвърли искането. Разпоредбата на алинея три предлага възможно разрешение на отдавна назрял в обществото проблем касаещ родителският конфликт и последиците от въвличането на децата в него.

Възможността да прави предложения е единствено и само на дирекция „Социално подпомагане“, родителите нямат право на такава инициатива, съдът също не може служебно да определи такива мерки, въпреки че касаят интересите на деца. Смятаме това законодателно решение за правилно, тъй като възможността да направят искането е възложено на експерти в своята област, които могат да направят обоснована преценка дали се налага такава мярка и ако- да каква. На съда е оставена преценката съгласно всички събрани доказателства по делото да реши дали в действителност се налага ползването на такава услуга или – не.

След като съдът изслуша страните, детето, при условията на чл. 15 от ЗЗДт., и становището на социален работник, съдът постановява решение, с което определя или отказва да определи ползването на социална услуга. От буквалното тълкуване на ал. 3 следва, че определянето на ползване на задължителните социални услуги може да стане само с крайният акт на съда, в който са обсъдени всички правнозначими факти и обстоятелства. По наше мнение това е правилно, тъй като ползването на тези социални услуги ограничава правната сфера на задълженото лице и следва да се налага само ако има убедителни доказателства, че същото е целесъобразно и законосъобразно²⁶. В този смисъл е и решението на конституционния съд според мотивите на *Решение № 9 от 14 юли 2020г. по к. д. № 3/2020г.* „Социалната услуга представлява вид помощ за индивида и предполага готовност и съгласие на лицето да се ползва от нея освен в случаите, когато то няма валидна воля. В последните случаи законодателят може да оцени само липсата на воля, а съдът е този, който може да прецени конкретните основания и нуждите, предмет на услугата, при всеки индивидуален случай, което е в съответствие с принципа на разделение на властите“. Аналогично е положението и когато макар да има валидна воля, лицата не осъзнават вредата, която нанасят с неправомерното си поведение, какъвто е случаят с въвличането на децата в родителския конфликт или незнанието или нежеланието да се полагат съответните грижи за непълнолетните лица.

На преценката на решаващия състав е оставено да определи дали услугите да се ползват от двамата родители, самостоятелно или заедно с детето, съобразявайки се с всеки конкретен случай. За съжаление добрият замисъл не може да се реализира на практика, тъй като искането, съгласно текста, не се мотивира и на практика за съда не става ясно защо да налага такова ограничение на родителя и с какво ще допринесат тези услуги за защитата интереса на детето. В действителност във всеки социален доклад фигурира бланкетно искане да се постанови ползване на социални услуги, но не мотивираното предложение не може да послужи за основа на постановяване на такава мярка в крайния акт на съда, поради това нашето предложение *de lege ferenda* е да се допълни с думата „мотивирано“ и крайната редакция на ал. 3 на чл. 138а СК да придобие следния вид: „По мотивирано предложение на дирекция «Социално подпомагане» в производствата по тази глава съдът с решението може да определи ползване на задължителни социални услуги от родителите, самостоятелно или заедно с детето».

Съдебната практика по приложение на този член е изключително скромна. Към момента на изготвяна на настоящия доклад, в правно - информационна система „Сиела“ има общо девет решения на първоинстанционни и второинстанционни съдилища касаещи препратки към чл. 138а от Семейния кодекс.

²⁶ В този смисъл е и член 8 от Европейската конвенция за защита правата на човека, в който се казва, че всеки има право на зачитане на личния и семейния си живот и намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима освен в случаите...

В Решение № 12 от 21.04.2021г. по гр. д. № 1608/2020г. на районен съд- Видин от фактическа страна е установено, че е налице синдром на родителско отчуждение по отношение на майката, която е неотглеждащият родител, вследствие както на нейното поведение така и това на бащата. Съдът е констатирал също, че между родителите има конфликт, в който детето е въввлечено и поради това същото има и конфликт на лоялност по отношение и на двамата родители. Поради тези причини съдът по предложение от ДСП – Видин, е определил задължително ползване на социални услуги на осн. чл. 138а, ал. 3 от СК за двамата родители и детето, които да доведат *„до повишаване на родителския капацитет и за възстановяване на функционираща връзка между майката и детето.“*

В Решение № 429 от 18.10.2021г. по в. гр. д. № 1687/2021г. на Окръжен съд Пловдив потвърдено Решение № 261154 от 12.04.2021г. по гр. д. № 11446/2019г на Районен съд- Пловдив, в което са отхвърлени иск с пр. осн. чл. 59, ал. 9 и идентичен насрещен иск, както и постановяване ползване на задължителна социална услуга от родителите, въпреки наличието на доказан конфликт между тях. В представените по делото социални доклади и назначените и неоспорени съдебно- психологически експертизи на двамата родители и детето става ясно, че *действително родителите са в конфликт, но той не е засегнал детето, същото не показва признаци на тревожност, а държанието му се явява последица от различните стилове на възпитание, които прилагат родителите.* Поради тези причини съдът е преценил, че няма заплахата за интереса на детето и е отхвърлил искането на дирекция „Социално подпомагане“ за постановяване на такива мерки.

В решение № 64 от 28.10.2021г. по в. гр. д. № 262/2021г. на Окръжен съд- Силистра, съдът е потвърдил решение № 219 от 27.05.2021г. по гр. д. № 1184/2020г. на Районен съд- Силистра, с което е определено задължително ползване на социална услуга вида на която се избира/определя от дирекция „Социално подпомагане“- Силистра. Първоинстанционният съд е преценил на база всички събрани доказателства, включително и единична и тройна съдебно-психологична експертизи, че двамата родители не притежават в достатъчна степен необходимият родителски капацитет и от многократното им изслушване *„надделява впечатлението, че конфликтът помежду им има приоритет пред психичното състояние и благополучие на детето“.* При тези обстоятелства съдът е постановил, че по-пригодният родител да упражнява родителските права е майката, но *„задължава и двете страни да ползват социална услуга, самостоятелно или заедно с детето по усмотрение на ДСП- Силистра“.*

С влизане в сила на решението, родителят е длъжен да изпълни постановено от съда, като ползва определената социална услуга самостоятелно, заедно с другия родител или с или без детето. На практика неизпълнението на така вмененото със съдебното решение задължение не е скрепено с юридическа санкция и остава на преценката и благоразположението на родителя дали да изпълни решението или не. Поради което предлагаме de lege ferenda да се създаде нова ал. 4 в чл. 138а от СК със следния текст: В случай, че родителят, който е задължен от съда, по предходната алинея, да ползва задължителни социални услуги, не направи това, без да има обективни причини, Дирекция „Социално подпомагане“ може да направи мотивирано искане да се ограничат личните отношения или да се ограничат или лишат от родителските му права²⁷.

ИЗВОДИ

От направения анализ може да се приеме, че законодателят е предприел, макар и плахи, стъпки в посоката да улесни достъпа до социални услуги, да подпомогне социалните работници в ежедневната им работа, да спомогне за дълготрайното разрешаване на родителските конфликти с помощта на специалисти в тази област като даде още един

²⁷ В този смисъл е и коментарът на доц. д-р Велина Тодорова, според която при неупражняване правото на личните отношения от страна на неотглеждащият родител, без уважителни причини, отговорността на на родителя може да се изрази в промяна на (ограничаване) на режима на лични отношения, или в ограничаване или лишаване от родителски права.- Цанкова, Ц., Марков, М., Станева, А., Тодорова, В., Петров, В., Балева, Е., Дечева, Б., Мичева, В., „Семеен кодекс- приложен коментар“, С.2015г. с.197

инструмент за работа на решаващият орган в защита интереса на детето, чиито права са засегнати в производствата по глава девет от СК. Разбира се първоначалната редакция е несъвършена и това е нормално, тъй като трудно могат да се предвиди с точност какво въздействие ще окаже уреждането на отношенията в такава деликатна материя, каквато е семейното право. С дадените предложения, авторите на настоящия доклад целят да подпомогнат разгръщането на пълния потенциал на тази иначе полезна норма, като я направят и практически приложима. Само времето може да покаже, дали предложенията са били уместни и доколко намесата в личните отношения между родители и деца ще даде търсения положителен резултат.

REFERENCES

Tzankova., Markov, M., Staneva, A., Todorova, V., Petrov, V., Balevska, E., Decheva, B., Micheva, V., 2015. Family code - attached comment. (*Оригинално заглавие: Цанкова, Ц., Марков, Станева, А., Тодорова, В., Петров, В., Балеvsка, Е., Дечева, Б., Мичева, В., „Семеен кодекс-приложен коментар“, С.2015г., с.197*)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:eu_human_rights_convention

THU-2B313-SSS-L-08

SPECIFICS OF THE MANAGEMENT OF JOINT-STOCK COMPANIES WITH A SPECIAL LEGAL REGIME ACCORDING TO THE BULGARIAN LEGISLATION

Ruja Andreeva – PhD Student

Department of Private law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 88 970 1463
E-mail: randreeva@uni-ruse.bg

Prof. Georgi Stefanov, DSc

Department of Private law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: (062) 62-19-39
E-mail: gstefanov@uni-ruse.bg

Abstract: *The report reveals which joint-stock companies are formed under the special legal regime. They are banks, insurance companies, pension insurance companies, insurance companies, the medical institution, the privatization fund, the Central Depository, commodity exchanges, investment companies and intermediaries, management companies, public companies, public-private companies companies in which there is state or municipal participation in various forms, etc. These joint-stock companies have two types of legal regime: 1. Special and 2. General. This special legal regime of the above-mentioned joint-stock companies is characterized by enhanced state supervision with regard to the formation, management and operation. This state supervision is carried out because the interests of many entities can be harmed. The danger comes from the possibility of affecting the security and functioning of the state financial system, as well as from the investment of state and municipal resources in certain activities. The state supervision to a large extent limits the economic independence of the joint-stock companies in question.*

Keywords: *Bulgarian law, Joint-stock company, management bodies, commercial Law, supervisory boards, problems related to the management, special legal regime, supervision, investment*

ВЪВЕДЕНИЕ

По правило Акционерното дружество (АД) се образува по нормативно-контролната система, чийто фактически състав включва два елемента: 1. учредително събрание и 2. вписване в търговския регистър.

Определени АД се образуват по разрешително-нормативната система, която включва три елемента: учредително събрание, лиценз от държавен орган и вписване в търговския регистър (например банки, застрахователни; инвестиционни, управляващи дружества и др.).

Макар и в по-незначителна степен в сравнение с разрешително-нормативната система, и образуването на АД по нормативно-контролната система е по-сложно и формализирано в сравнение с учредяването на Събирателно дружество (СД), Командитно дружество (КД) и Дружество с ограничена отговорност (ООД). Основно при образуване на АД се сключва и подготвителен договор, с който се уговарят действията, които трябва да се извършват, за да се подготви провеждането на учредително събрание.

АД, които се образуват по особения законов режим са банките, застрахователните дружества, пенсионноосигурителните дружества, осигурителните дружества, лечебното заведение, приватизационният фонд, Централният депозитар, стоковите борси, инвестиционните дружества и посредници, управляващите дружества, публичните дружества, публично-частните дружества, дружествата, в които под различни форми е налице държавно или общинско участие и др. Тези АД имат два вида законов режим: 1. Особен и 2. Общ. Особеният законов режим се съдържа в специалните закони като Закон за кредитните институции (ЗКИ), Кодекс на застраховането (КЗ), Закон за стоковите борси и тържищата

(ЗСБТ), Закон за публичното предлагане на ценни книжа (ЗППЦК), Закон за дейността на колективните инвестиционни схеми и на други предприятия за колективно инвестиране (ЗДКИСДПКИ), Закон за държавната собственост (ЗДС), Закона за концесиите (ЗК), Закон за особените залози (ЗОЗ) и др. Общият нормативен режим се съдържа в Търговския закон (ТЗ) и се прилага субсидиарно, тоест се прилага само, когато се появят правоотношения, които не са уредени в особените закони.

Този особен законов режим на посочените по-горе АД се характеризира със засилен държавен надзор по отношение на образуването, управлението и тяхното функциониране. Този държавен надзор се осъществява от различни държавни органи като Българска народна банка и др. Министерският съвет, министърът на финансите, отрасловите министри и ръководителите на ведомства осъществяват държавната политика в областта на публично-частното партньорство. Общинската политика в тази област се осъществява от общинските съвети и кметовете.

Този държавен надзор се осъществява, защото могат да се увредят интересите на множество субекти. Опасността идва от възможността за засягане на сигурността и функционирането на държавната финансова система, както и от вложението на държавни и общински ресурси в определени дейности. Държавният надзор ограничава до голяма степен стопанската самостоятелност на разглежданите АД.

Законовата уредба на тези дружества е със засиленото присъствие на императивни и публичноправни норми, за спазването на които се упражнява специален административен контрол²⁸.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Първата специфика на тези АД с особен нормативен режим, е че те като стопански субекти могат да съществуват като АД (например стокова борса, инвестиционно дружество и др.) или като АД в друга организационноправна форма (например застраховател може да бъде и кооперация, инвестиционен посредник може да бъде и ООД, а публично-частно дружество е възможно да се образува и като ООД или Командитно дружество с акции (КДА)).

Друга особеност е тяхната ограничена правоспособност и дееспособност. Обикновените АД по правило имат обща правоспособност и дееспособност. Това означава, че те могат да извършват всякакви дейности, освен тези, които предпоставят качеството на физическо лице. АД с особен законов режим могат да извършват като основна единствено определена стопанска дейност. Само по изключение те могат да осъществяват и друга дейност, но тя следва да е спомагателна и да е необходима за извършваната основна дейност.²⁹ Банките могат да предприемат действия, които са им нужни за събиране на вземанията им по кредити. Когато АД сключи сделка в разрез с това правило, сделката е нищожна. Според Н. Колев, ако членовете на управителния орган извършват правно действие, което излиза извън неговия предмет на дейност, то това правно действие е нищожно поради противоречие с императивна правна норма³⁰ (чл. 26, ал. 1 Закон за задълженията и договорите (ЗЗД)), а не е сключено при липса на представителна власт, както приема Г. Хорозов³¹.

В сравнение с останалите търговски дружества управлението на АД е по-сложно и формализирано. В сравнителноправен план се прилагат три системи за управление на АД.

Първата е едностепенната (известна още като американска система за управление), която включва общо събрание на акционерите и съвет на директорите (наричан още и в нашата корпоративна практика борд на директорите). Прилага се в Англия, Швеция, Испания, Португалия, Гърция.

²⁸ Вж. Решение № 6981/21.07.2004 г. по адм. д. № 3647/2004 г. на ВАС

²⁹ Вж. Стефанов, Г. Търговско дружествено право. Второ актуализирано издание, В.Т.: Абагар, 2018, с. 601

³⁰ Вж. Колев, Н. Органно представителство на акционерното дружество, С.: Сиби, 2012, с. 84

³¹ Вж. Хорозов, Г. Действия от името на търговец без представителна власт – същност и последици. Сп. Търговско и конкурентно право, кн. 12, 2008, с. 10

Втората е двустепенната (известна още като германска система за управление), която включва общо събрание на акционерите, надзорен съвет и управителен съвет. Прилага се в Германия, Австрия, Дания, Естония, Латвия, Швейцария.

Третата система е смесената (известна още като френска система за управление), при която чрез своите устави АД могат да избират една от двете системи изброени по-горе. Прилага се във Франция, Италия, Белгия, Люксембург, Литва. Нашето търговско законодателство възприе смесената (опционната) система. Не е допустимо обаче да се създават хибриди между едностепенната и двустепенната система (напр. не може да има АД само с управителен съвет, едновременно с управителен съвет и съвет на директорите, с надзорен съвет и съвет на директорите).

Специфика на разглежданите АД се проявява по отношение на тяхното управление. Така например някои от тях задължително трябва да прилагат едностепенната система за управление. Това са стоковите борси и инвестиционните дружества. За редица АД са предвидени специални изисквания за членовете на управителните и представителните органи (например за необходимо образование, професионален опит, липса на брачна или родствена връзка с друг член на орган на АД), каквито не се изискват за членовете на съветите на обикновеното АД.

Проблемът за управлението има два аспекта. Първо, във връзка с изясняването на волята на дружеството навън, в гражданския оборот – по повод сключването на търговски договори, изпълнението и отговорността за евентуалното им неизпълнение, участието в търгове, съгласувания с държавни органи и т. н. Второ, с оглед необходимостта да се осигури нормалното функциониране и развитие на производствения процес вътре в системата, да се организира работата на трудовия колектив за постигане задачите на дружеството. Технически тези два момента се означават като „управление“ и „представителство“. Същото разграничение прави и германската доктрина и практика, сходно е и положението във Франция.

Правилото е, че членовете на съвета на директорите, съответно на управителния съвет, представляват дружеството колективно (чл. 235, ал. 1 ТЗ). Инвестиционните посредници (чл. 11, ал. 1 Закон за пазарите на финансови инструменти (ЗПФИ)), управляващите дружества (чл. 93, ал. 2, изр. второ ЗДКИСДПКИ) и банките (чл. 10, ал. 1, изр. първо ЗКИ) задължително се представляват съвместно най-малко от две лица. При колективната представителна власт правното действие от името на дружеството трябва да бъде извършено заедно, колективно, от съответния брой членове на управителния орган.

Целта и ползата от въвеждането на колективна представителна власт е във взаимния контрол между отделните членове на управителния орган, който предпазва дружеството от предприемане на рискови и прибързани мерки, както и ограничава опасността от упражняване на представителна власт във вреда на дружеството. Чрез колективната представителна власт в областта на органното представителство на дружеството се въвежда „хоризонтален самоконтрол“ върху действията на членовете на управителния орган. Колективното представителство на акционерното дружество не ограничава съдържанието на представителната власт, членовете на управителния орган разполагат с представителна власт в нейната пълнота, но като изисква правното действие да бъде извършено от всички членове, колективното представителство се отнася единствено до начина на упражняване на представителната власт.

Тези дружества имат законово ограничение при сключването на някои видове сделки в следния случай, когато публично дружество сключи сделка в нарушение на чл. 114, ал. 1 и чл. 114, ал. 2 ЗППЦК. Тези сделки трябва да са сключени без предварително решение на общото събрание на акционерите или на управителния орган и тогава са нищожни^{32, 33}. Понякога е нужно последващо одобрение от определен административен орган (чл. 28, ал. 1 във връзка с

³² Вж. Колев, Н. Органно представителство на акционерното дружество, С.: Сиби, 2012, с. 99

³³ В чл. 114, ал. 8 ЗППЦК във връзка с чл. 114, ал. 9 ЗППЦК са посочени определени категории сделки, по отношение на които правилата по чл. 114, ал. 1 ЗППЦК не се прилагат.

чл. 7 ЗКИ). Разрешителният административен акт, необходим за сключването на сделката, съставлява условие за пораждаване на действието на сделката, защото не определя елементи от нейното съдържание, а обективира одобрението на държавата за настъпване на правните последици.

Предварителното разрешение на административния орган за осъществяването на сделката не поражда и не ограничава представителната власт на членовете на управителния орган и при липсата на разрешение не е налице хипотеза на действие без представителна власт, а хипотеза на валидно сключена сделка, която обаче не може да породи действието си поради липсата на другия задължителен елемент от смесения гражданскоправен фактически състав за възникване на нейния правен ефект – предварително разрешение на административния орган³⁴.

Установени са специални правила и за договора за възлагане на управлението на някои от тези дружества. Например при възлагане на управлението на лечебното заведение (чл. 62, ал. 4 Закон за лечебните заведения (ЗЛЗ)) и на еднолично търговско дружество с държавно участие в капитала (чл. 24-32 Правилник за реда за упражняване правата на държавата в търговските дружества с държавно участие в капитала (ПРУПДТДДУК) и Наредба за управление на еднолични търговски дружества с държавно имущество)). Правоотношението по договора за възлагане на управлението има мандатен характер и то определя взаимните вътрешни права и задължения на членовете на управителния орган на дружеството³⁵.

Има създадени и повече изисквания относно членовете на управителните и контролните органи на такива дружества. Например не могат да бъдат членове на управителните и контролните органи на публично дружество лица, които към момента на избора са осъдени с влязла в сила присъда за престъпления против собствеността, против стопанството или против финансовата, данъчната и осигурителната система, извършени в Република България или в чужбина, освен ако са реабилитирани – чл. 116а, ал. 1 ЗППЦК. Това изискване следва да бъде доказано към момента на избора³⁶.

Органното представителство на тези дружества се прекратява по специален начин. Например принудително освобождаване от БНБ на член на управителния орган или на изпълнителния директор на банка (чл. 103, ал. 2, т. 14 ЗКИ), принудително освобождаване от Комисията за финансов надзор на членовете на управителния съвет или контролния орган на инвестиционен посредник, пазарен оператор или регулиран пазар (чл. 118, ал. 1, т. 5 ЗПФИ) и на централния депозитар и публичното дружество (чл. 212, ал. 1, т. 6 ЗППЦК), на здравноосигурителното дружество (чл. 99в, ал. 1 КСО) и др.

АД с особен законов режим имат забрани и ограничения за членуване в други търговски дружества или в други форми на сдружаване. Банката не може да бъде неограничено отговорен съдружник в търговско дружество, което означава, че тя въобще не може да участва в Събирателно дружество (СД), Командитно дружество (КД) и Командитно дружество с акции (КДА). Банката може да участва в КДА само като ограничено отговорен съдружник. Също така може да членува в ООД и АД.

Някои от тези дружества не могат да издават облигации.³⁷ Това са инвестиционните дружества, пенсионноосигурителните дружества, фондовите борси, клиринговите къщи и др. Облигациите могат да се издават само от АД³⁸, но не и от другите търговски дружества. КДА също не може да издава облигации. Според френското законодателство облигации могат да се издават и от КДА. АД може да издава облигации само ако са минали две години от неговото

³⁴ В този смисъл е и становището на съдебната практика – вж. т. 3 от Постановление № 4/15.03.1978 г. на ВС по гр. д. № 6/1977 г., Пленум на ВС.

³⁵ Вж. Герджиков, О., Коментар на Търговския закон. Книга втора. Чл. 113-157. С.: Софи-Р, 2000, с. 525; Касабова, К. Договори за управление на акционерно дружество. Сп. Търговско и конкуретно право. кн. 6, 2009, с. 9-10

³⁶ Вж. Решение № 12959/12.10.2011 г. по адм. д. № 8268/2011 г., ВАС

³⁷ Облигациите са ценни книги, резултат от сключен публичен, паричен заем между АД и облигационерите. Те не съставляват договор за заем, а само удостоверяват сключването на договор за заем.

³⁸ Въпросът е спорен. Герджиков, О. и Стефанов, Г. приемат, че само АД могат да издават облигации. Според друго становище такъв емитент може да бъде и КДА, но не и при условията на публично предлагане.

вписване в търговския регистър и са били приети два годишни финансови отчета. Това изискване не се прилага за облигации, които са издадени или гарантирани от банки и от държавата.

Повечето от АД с особен законов режим имат съществени различия с АД по отношение на техния капитал. Минималният размер на капитала на всички АД с особен законов режим (без публично-частните дружества) е значително по-висок от този на обикновените АД. Например капиталът на банките трябва да е най-малко 10 милиона лева. 500 хиляди лева за инвестиционните дружества, 250 хиляди лева за стоковите борси и т.н.

Капиталът на АД с особен нормативен режим трябва да бъде изцяло внесен не към момента на вписване на дружеството в търговския регистър, а в един предходен момент – подаването на заявление за лицензиране или към момента на издаване на разрешението. Прилага се и комбиниран вариант, при който една част от капитала трябва да внесена към момента на подаване на заявлението за издаване на лиценз, а останалата част при получаването му. Останалата част може да бъде внесена и в определен срок от получаване на писмено уведомление от държавния орган, че ще издаде лиценз след доказване на наличието на пълния размер на капитала. Това се прилага за инвестиционните и управляващите дружества.

По правило АД с особен законов режим могат да издават само поименни акции с право на един глас (например стокови борси). Акциите на редица от разглежданите АД задължително са безналични (например банки, застрахователни дружества, публични дружества, инвестиционни дружества, управляващи дружества).

Както споменах по-горе АД с особен законов режим по правило се образуват по разрешително-нормативната система. При тази система се изисква разрешение (лиценз) на компетентен държавен орган преди дружеството да се впише в търговския регистър. Това разрешение е и предпоставка за законосъобразността на вписването. По правило разрешително-нормативната система се прилага и при преобразуване на АД с особен законов режим. Понякога по изключение, такова дружество може да се преобразува по нормативната система, като следва да се уведоми дадения държавен орган.

По принцип е недопустимо преобразуване чрез превръщане в друг вид търговско дружество. Възможно е и закономото изключване на някои форми на преобразуването чрез преустройство. Участващите в преобразуването други дружества трябва да са от същия вид (например управляващи при преобразуване на управляващо дружество).

Тези АД с особен законов режим могат да се прекратяват с ликвидация по разпоредително-нормативната, разрешително-нормативната и нормативната система.

Разпоредително-нормативната система се прилага за прекратяването с ликвидация на всички АД с особен законов режим, тъй като решението на компетентния държавен орган за отнемане на лиценз е едновременно и прекратително решение. Пример за основание за отнемане на лиценз е незапочване на дейност в 12-месечен срок от издаване на лиценз или преустановяване на дейността за повече от 6 месеца. Тези АД могат да бъдат мними търговци само за този определен от закона максимален срок.

АД с особен законов режим също могат се прекратяват с ликвидация и по разрешително-нормативната система. Тази система дава възможност АД да се прекрати по решение на общото му събрание и разрешение от държавен орган. Това прекратяване се определя като доброволно, въпреки че необходимият административен акт му придава смесен характер. Доброволното прекратяване е принципът, като основно значение има решението на общото събрание на търговското дружество. Когато настъпят определени в учредителния акт основания, също следва да се приеме решение на даденото дружество, тъй като е необходимо да се определи ликвидатор и срок за извършване на ликвидацията. Подкрепям тезата на Г. Стефанов, че решението за прекратяване на общото събрание не е прекратително, а декларативно, тъй като дружеството е прекратено преди неговото приемане от момента на изтичане на срока или събдяване на условието³⁹.

³⁹ Вж. Стефанов, Г. Търговско дружествено право. Второ актуализирано издание, В.Т.: Абагар, 2018, с. 164

Държавният орган може да разреши да се прекрати АД с особен законов режим, преди приемане на решението на общото събрание на акционерите за прекратяване с ликвидация или след това като одобрение. При банките, държавният орган трябва да даде разрешението си, а при застрахователните дружества, държавният орган може да даде одобрението, тоест след приемане на решението на общото събрание на АД, държавният орган само одобрява така направеното решение.

Истински доброволен характер има прекратяването с ликвидация на разгледаните АД по нормативно-контролната система. По тази система по изключение могат да се прекратяват АД с особен законов режим. По нея могат да се прекратяват публично-частни дружества и стокови борси. За други АД от този вид, прекратяването по нормативно-контролната система е условно. Публичните дружества могат да се прекратяват с ликвидация, ако броят на акционерите спадне под определен минимум.

При принудителното прекратяване на тези АД се назначава се квестор. Това назначаване на квестор може да е задължително. При прекратяването на банките, застрахователните дружества, осигурителните дружества и стоковите борси, назначаването на квестор е задължително. При прекратяването с ликвидация на други АД с особен законов режим не се назначава квестор (например при инвестиционните дружества и управляващите дружества).

Квесторът има редуцирана компетентност на управителните и представителните органи на принудително прекратеното АД. Тези органи могат да бъдат надзорен съвет, управителен съвет или съвет на директорите. Той има изключителното право да свиква заседание на общото събрание на акционерите, което може да приема решения по обявления от квестора ред. Квесторите на банка дори имат право да вземат решения за нейното преобразуване чрез вливане и сливане в друга банка. Когато има назначени няколко квестора, те могат да действат само заедно, освен ако в акта за назначаването им не е предвидено друго.

Само компетентният държавен орган може да ограничи правомощията на квестора. В този случай, квесторът ще има по-тясна компетентност, сравнявайки го с органа за управление на прекратеното по административен ред АД.

Компетентността на квестора се прекратява при назначаване от длъжностното лице по регистрацията на ликвидатор или от съда по несъстоятелността на синдик на прекратеното АД. Така излиза, че през времето между прекратяването на АД и неговата ликвидация или откриване на производство по несъстоятелност, квесторът замества ликвидатора или синдика.⁴⁰ Обаче той не трябва да се отъждествява нито с ликвидатора, нито със синдика. Той е съвсем отделна правна фигура. Трите органа се назначават и освобождават по съвсем различен начин. Тяхната компетентност е с много различни параметри и не може да се приема като еднаква.

ИЗВОДИ

Акционерните дружества с особен законов режим имат редица специфики по отношение на почти всички характерни черти за едно капиталово търговско дружество. Учредяването им изисква много по-голям капитал и това се дължи на тяхната значимост. Тяхното управление е комплицирано и строго формализирано. Изискванията към техните управителни и надзорни органи са по-сериозни в сравнение с тези, отнасящи се до уредбата на другите капиталови дружества. За прекратяването на АД с особен законов режим е създадена съвсем отделна правна фигура – тази на квестора.

REFERENCES

Gerdjikov, O. (2000), Commentary on the Commercial Law. Book two. Art. 113-157. S., Press: Sophie-R. (Оригинално заглавие: Герджиков, О. (2000), Коментар на Търговския закон. Книга втора. Чл. 113-157. С., Издателство: Софи-Р).

⁴⁰ Вж. Стефанов, Г. Търговско дружествено право. Второ актуализирано издание, В.Т.: Абагар, 2018, с. 603

Kalaydzhiyev, A. (2019), Joint Stock Company, S., Press: Sibi. (Оригинално заглавие: Калайджиев, А. (2019), Акционерно дружество, С., Издателство: Сиби).

Kasabova, K. (2009) Contracts for management of a joint stock company. Mr. Commercial and competition law. vol. № 6. (Оригинално заглавие: Касабова, К. (2009) Договори за управление на акционерно дружество. Сп. Търговско и конкурентно право. кн. 6).

Kolev, N. (2012), Organ Representation of the Joint Stock Company, Sofia, Press: Sibi. (Оригинално заглавие: Колев, Н. (2012), Органно представителство на акционерното дружество, С., Издателство: Сиби).

Stefanov, G. (2018), Commercial Company Law. Second updated edition, VT., Press: Abagar. (Оригинално заглавие: Стефанов, Г. (2018), Търговско дружествено право. Второ актуализирано издание, В.Т., Издателство: Абагар).

Stoychev, K. (1992), Capital Companies. Management and its legal regulations, Sofia: AI "Prof. Marin Drinov". (Оригинално заглавие: Стойчев, К. (1992), Търговски дружества на капитала. Мениджмънт и неговата правна регламентация, С.: АИ "Проф. Марин Дринов").

Tajer, W. (1997), General and special legal capacity of traders. Mr. Market and Law, vol. № 10. (Оригинално заглавие: Таджер, В. (1997), Обща и специална правоспособност на търговците. Сп. Пазар и право, кн. № 10).

Khorozov, G. (2008), Actions on behalf of a trader without representative power - nature and consequences. Mr. Commercial and Competition Law, Vol. 12. (Оригинално заглавие: Хорозов, Г. (2008), Действия от името на търговец без представителна власт – същност и последици. Сп. Търговско и конкурентно право, кн. 12).

THU-2B313-SSS-L-09

LEGAL SEPARATION AS A PREREQUISITE FOR DIVORCE UNDER ITALIAN FAMILY LAW. BRIEF ANALYSIS AND COMMENTARY OF THE JUDGMENT OF THE COURT OF THE EUROPEAN UNION IN CASE C - 249/19

Nikolay Ilchovski – Student

Department of Law,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 88 4937821

E-mail: nikolay98@abv.bg

Assist. Prof. Sergey Kalinkov, PhD

Department of Civil Law, Law Faculty

“Angel Kanchev” University of Ruse;

Tel.: +359988971163;

E-mail: skalinkov@uni-ruse.bg

Abstract: Family relations have a special character and are a current issue in modern private international law. Each country uses the individual normative approach in their regulation. This report examines a specific institute, unknown to Bulgarian family law, called legal separation, which is regulated in a number of foreign legislations. It also deals with the judgment of the Court of Justice of the European Union in Case C 249/19, which reflected the role of legal separation as a precondition for divorce in Italian law. The report commented on the position of the Luxembourg court on this issue.

Keywords: legal separation, divorce, applicable law, conflict-of-law rules;

ВЪВЕДЕНИЕ

Международните семейни отношения са актуален проблем в съвременния свят. Това е така, най-вече, поради наличие на миграционните процеси и смесените бракове.

Практически, всяка държава съдържа индивидуален подход във вътрешното си право, регулирайки тази материя. Такива различия представляват нормално явление и те се обуславят от следните фактори като: бит, традиции, обичаи, религия и култура.⁴¹ Във връзка с това, в някои правни системи, например, брачните отношения продължават да са силно повлияни от църквата, която, като институция, е овластена да сключи брака (Кипър, Иран, Израел).

В множество законодателства, бракът може да се сключи само пред компетентен държавен орган (България, Русия, Китай, Германия, Франция, Белгия, Холандия и други).⁴² В Испания, Великобритания, Полша са допустими и двете форми (граждански и църковен брак), но при условие, че религиозният брак е бил вписан в специалния регистър на актовете за гражданското състояние.⁴³

Редица мюсюлмански държави допускат полигамията, а също така и прекалено ниска възраст за встъпване в брак. В правопорядъците на някои европейски държави като Белгия, Германия Австрия, Франция, Дания, Испания са позволени еднополовите бракове.

⁴¹ Владимиров, И. Международно частно право, Обща и специална част, стр. 566 – 567, Лунц, Л. А. Курс международно частно право, Особенная часть, стр. 715 – 716;

⁴² Ерохина, Е. В., Европейское семейное право, стр. 40;

⁴³ Гетьман – Павлова, И. В., Международное частное право, стр. 688 – 689;

Според българската правна доктрина: формата на брака е редът, по който се сключва бракът в различните национални системи. Смисълът на този ред е да обективира съгласието на страните да сключат брак и да гарантира неговата законосъобразност. Вж. Тодоров, Т., Международно частно право, стр. 218, Станчева – Минчева, В., Коментар на Кодекса на международното частно право. Съпоставка с актовете на Европейското право, стр. 222;

В множество правни системи,⁴⁴ обаче се наблюдават сходства от гледна точка на условията за сключването на брака, а именно:

- наличие на взаимно и непоколебимо съгласие при встъпване в брачното отношение;
- навършване на допустимата възраст (брачна дееспособност);
- липса на пречки при сключването на брака (например, забрана да се встъпва в брак между роднини, осиновител и осиновен);

Необходимост от намесата на Международното частно право при регулирането на този вид отношения, възниква при наличие на международен елемент, който може да бъде свързан с:

- гражданството или обичайното местопребиваване на съпрузите;
- обекта на правоотношението – например, ако тяхното имущество или част от него се намира в друга държава (например, апартамент в чужбина);
- юридическия факт, обуславящ настъпването, изменението или прекратяването на правоотношението (например, когато бракът бил сключен в чужбина).⁴⁵

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Същност на законната раздяла

Законната раздяла е институт, който не е уреден в българския Семейен кодекс. Той е регламентиран в правопорядъците на отделни държави, като при него съдебно се постановява съпрузите да живеят разделно един от друг без бракът да бъде прекратяван.⁴⁶ В чуждата правна доктрина авторите приемат, че законната раздяла води до делба на имуществото на съпрузите.⁴⁷

Съображенията за въвеждането на този институт в чуждите законодателства, от една страна – да се даде време и възможност на съпрузите за периода на тази раздяла да подобрят отношенията и да запазят брачната връзка помежду си. По този начин се дава по-голяма защита и устойчивост на семейните отношения. От друга страна, причините могат да бъдат свързани с: наличието на психически заболявания при единия от съпрузите, както и предотвратяване на появата на всякакъв вид насилие като по този начин да се запази живота и здравето им.

Разликата между законната раздяла и развода се проявява в това, че последният представлява правопрекратяващ юридически факт, с настъпването на който лицата спират да имат качеството „съпрузи“. Освен това, при законната раздяла единият съпруг запазва наследствените си права при смъртта на другия.

В законодателствата на някои държави, например в италианското, законната раздяла е задължителна предпоставка за развод – тоест, без да има постановено от съда решение съпрузите фактически да живеят отделно един от друг, не може да се иска развод.

А според правопорядъците на други държави, например, Франция, Холандия, Люксембург, такава предпоставка не се изисква, тоест съпрузите могат да се разведат без да е нужно към този момент между тях да е била постановена законната раздяла от компетентен орган.⁴⁸

Във връзка със споменатото, че в някои държави законната раздяла е предпоставка към развода, уместно е да се направи кратък анализ и коментар на решението на СЕС по дело С – 249/19.

2. Решение на Съда на Европейския съюз по дело С 249/19

Съпрузите са румънски граждани, имащи общо обичайно пребиваване в Италия като бракът между тях е бил сключен през 2001 година пред румънския компетентен орган.

⁴⁴ Гетьман – Павлова, И. В., цит. съч., стр. 689;

⁴⁵ Тодоров, Т., Международни семейни и наследствени правоотношения, стр. 25;

⁴⁶ Натов, Н., Мусева, Б., Пандов, В., Ценова, Т., Сърбинов, Д., Йордански, Ст., Цанев, Е., Станков, М., Регламентът Брюксел II А, Коментар, стр. 86;

⁴⁷ Гетьман – Павлова, И. В., цит. съч., стр. 700;

⁴⁸ Натов, Н., Мусева, Б., Пандов, В., Ценова, Т., Сърбинов, Д., Йордански, Ст., Цанев, Е., Станков, М., цит. съч. пак там;

Впоследствие съпругът подава иск за развод пред румънския съд, който се обявява за компетентен в съответствие с чл. 3, § 1, буква „б“ от Регламент (ЕО) № 2201/03 .

Приложимото материално право, съгласно колизионната норма с темпорален характер на чл. 8, § 1 б. „а“ от Регламент (ЕС) № 1259/2010 (Рим III) е правото на държавата, където е обичайното местопребиваване на съпрузите към момента на сезирането на съда. И понеже то е било в Италия, румънският съд следвало да приложи италианското право.

Според италианската семейноправна уредба, бракът може да се прекрати чрез развод, ако преди това има постановена от съда законна раздяла между съпрузите, което условие не се изисквало в румънското право. Такъв акт на италианския съд не е бил установен и доказан. А това означавало, че според приложимото в случая италианското законодателство, разводът не можал да бъде постановен.

Поради това, румънският правораздавателният орган приема, че не може да се произнесе по това дело, а то следва да се разгледа и реши от италианският съд.

Решението се обжалва пред втората инстанция под предлог, че следва да се приложи правото на сезирания съд (тоест румънското), тъй като италианското право налага ограничения върху постановяването на развод. Жалбоподателят се позовава на чл. 10 от Регламент (ЕС) № 1259/2010 (Рим III), според която разпоредба: „когато приложимото право не предвижда развод или не осигурява на единия от съпрузите, поради неговия пол, равни права на достъп до развод или до законна раздяла, се прилага правото на сезирания съд“.

С други думи румънският гражданин, атакуващ решението на първата инстанция смята, че тъй като приложимото право (италианското) предвижда институт (непознат на правото на сезирания съд), който му пречи да се разведе, то би трябвало да се приложи правото на сезирания съд (тоест румънското право), за да се избегне такова ограничаване на правата му. Той се позовава и на член 12 от същия Регламент, заявявайки, че прилагането на италианското право, което поставя като условие за развод наличие на законна раздяла, ще доведе до „явна несъвместимост“ с правото на сезирания съд (румънското право).

Румънският съд спира производството и изпраща следния преюдициален въпрос до Съда на Европейския съюз (СЕС):

Как трябва да се тълкува изразът: „приложимото право по силата на член 5 или член 8 не предвижда развод“ - дали става дума строго само за случаите, в които не се допуска развод или текстът има предвид и хипотезите, в които приложимото право въвежда като изискване задължението за наличие на законна раздяла към момента на сезирането на съда с иск за развод?

Според СЕС:

Първо – съгласно член 10, правото на сезирания съд се прилага в две хипотези, а именно: от една страна, когато приложимото по силата на членове 5 или 8 от посочения Регламент право не предвижда развод и от друга страна, ако приложимият закон не осигурява на единия от съпрузите, поради неговия пол, равни права на достъп до развод или до законна раздяла. В конкретния случай, от акта за преюдициално запитване е видно, че в приложимото по силата на член 8, буква а) от Регламент (ЕС) № 1259/2010 право, а именно италианското, съществува институтът на развода.

Второ - тълкуването на тази норма не означава, че прилагането на правото на сезирания съд е възможно и когато приложимото чуждо право предвижда развод, но го подчинява на условия, сметени за по – ограничителни от предвидените в правото на сезирания съд. (т. 26). Това влиза в противоречие с текста на нормата и в разрез с преследваните от Регламента цели;

Трето - подобно тълкуване би подтикнало съпрузите, искащи развод да заобикалят приложимото право, избирайки си съд на държава-членка, пред който би имало по-малко ограничения за постановяването на развода. (т. 34);

Точно, поради тези съображения, Съдът на ЕС накрая заявява, че текстът на чл. 10 от Регламент (ЕС) № 1259/2010 следва да се тълкува в смисъл, че изразът „когато приложимото към развода право по силата на чл. 5 или 8 не предвижда развод“ касае само случаите, в които приложимият правопорядък не предвижда развод под никаква форма.

3. Анализ и коментар на решението на Съда на Европейския съюз

Според чл. 288 абзац 2 от Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС), Регламентите са задължителни за държавите – членки, чиито съдилища, разглеждайки частноправните спорове с международен елемент, са длъжни да се ръководят от тези актове на Европейския съюз (ЕС) при наличие на условията за прилагането им.

Нормите на Регламент (ЕС) № 1259/2010 (Рим III) са двустранни, стълкновителни (колизионни) и с универсално действие. Това означава, че те не уреждат правоотношението по същество, а тяхната функция е да насочват към материално право (или правото на сезирания съд или чуждото право), което следва да уреди правоотношението или съответния институт.⁴⁹ Следователно, приложимият закон, към който колизионната норма, отправяща, ще посочи предпоставките към развода.

Универсалността на стълкновителните норми, съгласно чл. 4 от Регламента, пък се изразява в това, че когато е сезиран съда на държава-членка на ЕС, той ще е длъжен да се ръководи от приложимо материално право, независимо дали е на държава – членка или нечленка на Съюза.

В конкретния казус, румънският съд, се е обявил за компетентен на основание чл. 3, § 1 б. „б“ от Регламент (ЕО) № 2201/03, а именно на общото гражданство на съпрузите. За да определи приложимото право към развода, той се е ръководил от Регламент (ЕС) № 1259/2010 (Рим III). Щом съпрузите не са упражнили автономия на волята, това автоматично води до прилагането на колизионната норма на чл. 8 от горепосочения нормативния акт (Регламент Рим III).

Следва да се отбележи, че съгласно цитираната разпоредба, приложимият закон се определя йерархично, а именно:

- ако съпрузите имат общо обичайно местопребиваване в една държава, тогава разводът ще бъде подчинен на правото на тази държава – б „а“;

- ако те живеят в различни държави, тогава ще се прилага правният ред на държавата, на последното им обичайно местопребиваване при условие, че то е приключило не повече от една година преди сезирането на съда и единият от съпрузите все още живее в тази държава към момента на сезиране на съда – б. „б“;

- ако не са налице условията на горепосочената буква, разводът ще бъде уреден от общото отечественото право – б. „в“;

- накрая ще се приложи правото на сезирания съд – б. „г“;

От това своеобразно следване надолу от първата буква към последната, произтича и изразът „каскаден принцип“, който използва колизионната норма на чл. 8.

В конкретния казус румънският съд, следвайки указанията на цитираната колизионна норма се насочил към правото на държавата, където е обичайното местопребиваване на съпрузите към момента на сезиране на съда - буква „а“. И понеже то е било в Италия, приложимото право е италианското, според което преди предявяването на иска за развод, следва да е била налице постановена законна раздяла между съпрузите за период от поне три години.

При това положение, румънският съд е установил, че такава не е била налице, а следователно, липсвала задължителната предпоставка, регламентирана в горепосочения правопорядък.

Разпоредбата на чл. 10 от Регламент Рим III, на която се позовавал ищецът, щеше да се приложи, ако чуждото право, или изобщо не регламентираше развода, или не осигуряше на единия съпруг поради неговия пол да предяви иск за развод, което би се приело за дискриминация. Такъв подход, например, се наблюдава в законодателствата на някои мюсюлмански държави, където единствено мъжът, но не и жената може да иска развод. Само в тези случаи румънският съд би приложил собственото право.

Най-любопитното в представеното дело, обаче е това, че всъщност съпрузите са могли да преодолеят прилагането на италианското право и цялостното забавяне на решаването на

⁴⁹ В този смисъл Тодоров, Т., Международно частно право, стр. 129 - 131;

спора, ако биха упражнили автономия на волята, сключвайки писмено споразумение. Тази възможност е предвидена в чл. 5 от Регламента, според която разпоредба съпрузите могат да изберат:

А) правото на държавата, в която е обичайно им местопребиваване към момента на сключване на споразумението; или

Б) правото на държавата на последното им обичайно местопребиваване, доколкото единият от тях все още пребивава там към момента на сключване на споразумението; или

В) правото на държавата, чийто гражданин е единият от тях към момента на сключване на споразумението; или

Г) правото на сезирания съд.

Следователно, ако румънските граждани (съпрузите) биха избрали румънското право (правото на държавата на която е гражданин един от съпрузите към момента на сключване на споразумението - буква „в“) приложимо към развода, тогава румънският съд, ръководейки се от собственото право, в което не се изисква законна раздяла, щеше да прекрати брака с решение за развод.

ИЗВОДИ

Материалното право на всяка една държава може да постави определени условия за постановяването на развод. Такова изискване е било установено в италианското семейно право, според което, без законната раздяла бракът не може да се прекрати чрез развод. Основната цел на този институт, като цяло, е да даде възможност на съпрузите да подобрят своите отношения и да се запази брачната връзка.

Склонен съм да се съглася с позицията на СЕС, тъй като случаите визирани в чл. 10 от Регламент (ЕС) № 1259/2010 (Рим III) са ясно и конкретно посочени. С това решение СЕС допринесе за правилното тълкуване и прилагане на цитираната разпоредба.

REFERENCES

- [1] Todorov, T., Private International Law. The European Union and the Republic of Bulgaria, S., 2010; (**Оригинално заглавие:** Тодоров, Т., Международно частно право, Европейският съюз и Република България, С. 2010);
- [2] Todorov, T., International Family and Inheritance Relations. S. 1994; (**Оригинално заглавие:** Тодоров, Т., Международни семейни и наследствени правоотношения, С., 1994);
- [3] Vladimirov, I. Private International Law, General and special part, S. 2005; (**Оригинално заглавие:** Владимиров, И. Международно частно право, Обща и специална част, С. 2005);
- [4] Stancheva – Mincheva, V. Commentary on the Code of Private International Law. Comparison with acts of European law, S. 2010; (**Оригинално заглавие:** Станчева – Минчева, В., Коментар на Кодекса на международното частно право. Съпоставка с актовете на Европейското право, С. 2010);
- [5] Natov, N., Museva, B., Pandov, V., Tsenova, T., Sarbinov, D., Yordanski, St., Tsanev, E., Stankov, M., The Brussels II A Regulation, Commentary, S. 2014; (**Оригинално заглавие:** Натов, Н., Мусева, Б., Пандов, В., Ценова, Т., Сърбинов, Д., Йордански, Ст., Цанев, Е., Станков, М., Регламентът Брюксел II А, Коментар, С. 2014);
- [6] Luntz, L.A., Course of International Private Law in three volumes. Special part, M. 2002; (**Оригинално заглавие:** Лунц, Л. А., Курс Международного частного права в трех томах, Особенная часть, М. 2002);
- [7] Getman - Pavlova, I. V., Private International Law, M. 2013; (**Оригинално заглавие:** Гетьман – Павлова, Международное частное право, М. 2013);
- [8] Erokhina, E. V., European family law, O., 2016; (**Оригинално заглавие:** Ерохина, Е. В., Европейское семейное право, О. 2016);
- [9] Regulation (EC) № 2201/03 (Регламент (ЕО) № 2201/03);
- [10] Regulation (EU) № 1259/2010 (Регламент (ЕС) № 1259/2010);

THU-2B313-SSS-L-10

BONA FIDE POSSESSION AND ITS CONSEQUENCES UNDER THE LAW OF AUSTRIA, CZECH REPUBLIC AND ESTONIA. COMPARISON WITH THE REGULATION OF THE BULGARIAN PROPERTY LAW

Victoria Petkova– Student

Department of Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 88 5575229
E-mail: vikpetkova@abv.bg

Silay Aliosmanova– Student

Department of Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 89 5105156
E-mail: sly_sna@abv.bg

Assist. Prof. Bilyana Ivanova

Department of Faculty of Law,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 89 682 3683
E-mail: bkirova@uni-ruse.bg

Abstract: *The institution of bona fide possession is important in the legislation of many countries. It leads to certain legal consequences provided by law. This report describes the possession as a fact, as well as the bona fide possession according to the Bulgarian Property Law. A comparative legal analysis of this institute according to the legal systems of Austria, the Czech Republic and Estonia was made, the similarities and differences with the Bulgarian legal system were found, and the historical origin of the bona fide possession in Roman private law was considered.*

Keywords: *subjective property law, bona fide, possession, owner;*

ВЪВЕДЕНИЕ

Владението е правен институт, заемащ важно място във вещните отношения, намиращ своето значение, както в българското вещно право, така и в правните системи на множество други държави.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Уредба на владението и неговата основна класификация в българския Закон за собствеността (ЗС)

Според дефинитивната разпоредба на чл. 68, ал. 1 от действащия ЗС, владението като факт включва упражняване на фактическа власт върху вещ, която владелецът държи, лично или чрез друго с намерение да я свои. Чрез това определение българският законодател разкрива и двата задължителни компонента от фактическия състав на този правен институт, с оглед пораждаването на предвидените в закона правни последици.

Обективният елемент „corpus” се свежда в това, че вещта се намира в господството на владелеца, за да може той да я употребява, задоволявайки своите потребности. Неговите действия, всъщност, изпълват (демонстрират) съдържанието на едно вещно право (независимо дали е пълно или ограничено).

Субективният елемент на владението „animus” е намерението да се държи тази вещ „като своя“, което се доказва с помощта на оборимата презумпция на чл. 69 ЗС. Всъщност,

това е желанието на владеещия, след законноустановения давностен срок, да придобие субективното вещно право *ex lege* (по силата на закона), тоест оригинално.

Според българската правна доктрина⁵⁰ и в съдебната практика,⁵¹ владението трябва да е от такова естество, че да не позволява на други лица да владеят вещта и да няма случаен характер. А съгласно чл. 81 ЗС, фактическата власт не следва да е била изгубена за срок повече от шест месеца за да не се прекъсне давността. Това подчертава постоянството и непрекъснатостта на владението, освен това, то следва да е явно, спокойно и несъмнено. Тези пет второстепенни белега са били изрично регламентирани в чл. 302 от Закона за имуществата собствеността и сервитутите (отм.), но не са възпроизведени в действащата правна уредба.

Разглеждайки същността на владението като факт по смисъла на чл. 68, ал. 1 ЗС, наложително и логично то да се съпостави с правото на собственост. В българската правна доктрина⁵² се приема, че това е субективно вещно право, представляващо признатата и гарантирана от закона възможност едно лице да владее, ползва и да се разпорежда с определена вещ, изисквайки от всички останали субекти да се въздържат от въздействия върху нея.

От гореизложеното става ясно, че собственикът осъществява юридическо господство върху вещта, като законът му позволява да упражнява правомощията, образуващи състава на правото.

Неправомерният владеец по смисъла по чл. 68, ал. 1 ЗС, не притежава субективното вещно право. А следователно, неговото владение не се базира върху призната и гарантирана от закона възможност да въздейства върху чуждата вещ.⁵³ Той само създава видимост (отражение) на пълното (респ. ограниченото) вещно право.⁵⁴

Друга съществена разлика е, че собственикът няма намерението да свои вещта, тъй като тя е негова. Докато, при владението като факт по смисъла на чл. 68, ал. 1 ЗС, както вече беше посочено, този субективен компонент (*animus*) е задължителен елемент от фактическия състав. Според някои италиански автори⁵⁵, собствеността представлява правна мощ и тя не се изгубва ако собственикът не въздейства върху вещта. Неправомерният владеец, обаче, следва да упражнява постоянно, непрекъснато, явно, несъмнено и спокойно владение в рамките на давностния срок.

Направената съпоставка показва, че правната фигура на владееца и тази на собственика се различават, като единственното сходство между тях, е упражняването на фактическа власт.

Владението се дели на две основни категории – добросъвестно и недобросъвестно (обикновено). Действаща правна уредба в чл. 70, ал. 1 ЗС отразява два елемента от фактическия състав на добросъвестното владение, а именно:

- наличие на валидно правно основание, годно да прехвърли собствеността или учреди ограниченото вещно право. Такива юридически актове могат да бъдат – договор за продажба, дарение, замяна, договор за издръжка и гледане, административен акт и др.⁵⁶ ;

⁵⁰ Таджер, В., Вещно право на Република България, Част четвърта, Владение, стр. 13 – 15; Боянов, Г., Вещно право, стр. 49 – 51;

⁵¹ Решение № 68 от 2.08.2013 г. на ВКС по гр. д. № 603/2012 г., I г. о., ГК; Решение № 376 от 12.03.2013 г. на ВКС по гр. д. № 260/2012 г., I г. о., ГК;

⁵² Боянов, Г., цит. съч. стр. 107, Джеров, Ал., Вещно право, стр. 85; Венедиков, П., Ново вещно право, стр. 75;

⁵³ Калинков, С., Възможност за придобиване по давност на чужди идеални части при наследяване по закон.

Коментар на ТР № 1/2012г., стр. 108, Научни трудове на Русенския университет, Правни науки, Русе, 2017г.;

⁵⁴ В този смисъл Калинков, С., Владеец или държател е лицето след влизането в сила на съдебното решение по уважения вещноправен иск (ревандикационен или установителен), предявен от собственика? стр. 106, Научни трудове на Русенския университет, Правни науки, 2019г.;

⁵⁵ Столфи, Н., Владението и придобивната давност, стр. 14 – 15;

⁵⁶ Василев, Л., Българско вещно право, стр. 626 – 629; Таджер, В., цит. съч. стр. 63 – 64; Венедиков, П., цит. съч. стр. 53; Боянов, Г., цит. съч. стр. 65- 67;

ПВС № 6/1974г., Решение № 854 от 29.12.2010 г. на ВКС по гр. д. № 578/2010 г., IV г. о., ГК, Решение № 483 от 15.07.2010 г. на ВКС по гр. д. № 991/2009 г., I г. о., ГК, Решение № 385 от 6.10.2010 г. на ВКС по гр. д. № 1359/2009 г., II г. о., ГК

- незнанието, че субективното вещно право не му принадлежи поради това, че праводателят му не е бил собственик или, че предписаната от закона форма е била опорочена в процесуалноправен аспект;

Достатъчно добросъвестността да е съществувала при възникване на правното основание – чл. 70, ал. 2 ЗС. По аргумент на противното, недобросъвестното владение е налице при липса на действителен юридически акт или знание за някой от неговите външни пороци – например, че праводателят не е бил титуляр на правото.

Според чл. 71 и 72 от ЗС добросъвестният владеец има следните права в случаите на предявения срещу него ревандикационен иск по чл. 108 ЗС (*rei vindicatio*) от страна на собственика, а именно:

- той придобива добивите от вещта, до предявяването на иска - чл. 71 ЗС;
- може да претендира необходимите разноски, насочени към запазване на нейната субстанция, както и увеличената стойност вследствие на направените подобрения – чл. 72, ал. 1 и 2 ЗС;
- законът му признава правото да задържи вещта, докато собственикът му изплати дължимата парична сума за направените разноски;

Накрая, следва да се отбележи, че според чл. 79, ал. 2 ЗС, добросъвестният владеец на имот се превръща в собственик след изтичането на кратката петгодишна давност.

Според действащия ЗС, някои недобросъвестни владелци притежават определени привилегии. Такива са:

- Владелците по предварителния договор, сключен със собственика на имот. Те разполагат с правата по чл. 71 и 72 ЗС;
- Владелците, направили подобрения в имот със знание и без противопоставяне на собственика, могат да претендират увеличената стойност, необходимите разноски и да задържат вещта до заплащането на дължимата парична сума – чл. 72, във връзка с чл. 74, ал. 2 ЗС;
- Съдебната практика⁵⁷ приема, че собствениците, чието правно основание е отпаднало с обратна сила, при условие, че това не се дължи на виновното им поведение, се приравняват към правата на добросъвестния владеец по чл. 72 ЗС;

2. Добросъвестно владение в Римското Частно право

В исторически аспект, владението като факт, е възникнало още в Римското частно право и съдържало познатите два компонента – *corpus* и *animus*.

В чуждестранната правна доктрина някои автори⁵⁸ приемат, че добросъвестният владеец е този, който не знаел и не трябвало да знае, че няма право да владее дадена вещ. Създава се впечатление, че уредбата на Римското право поставя акцент само върху субективния компонент (незнанието) без да се изисква годно правно основание, на което владението да се базира.

Добросъвестният владеец придобивал в собственост плодовете, получени до завеждането на *rei vindicatio*, имал право да претендира необходимите и полезните разноски, а също така да задържи вещта докато собственикът не му ги изплати.⁵⁹

3. Добросъвестно владение и неговите последици в законодателствата на Австрия Чехия и Естония

Анализирайки разпоредбите на трите правни системи⁶⁰ (Чехия, Австрия и Естония), касаещи дефиницията на добросъвестното владение, следва изводът, че акцентът се поставя само върху субективния му компонент. Тоест, добросъвестният владеец е този, който не знае, че владяната от него вещ не му принадлежи, а според чешката и австрийската правна уредба, следва да е налице убедителна (обоснована) причина, той да се смята за собственик. Следователно, за разлика от българското законодателство (чл. 70, ал. 1 ЗС), не се изисква годно правно основание.

⁵⁷ ПВС № 6/1974г. т. IV;

⁵⁸ Новицкий, И. Б., Римское гражданское право, стр. 65;

⁵⁹ Андреев, М., Римско частно право, стр. 257;

⁶⁰ § 992, ал. 1 от Чешкия Граждански Кодекс; § 326 от Австрийския Граждански Кодекс; чл. 35, ал. 1 от Закона за Вещното право на Естония;

Според легалните дефиниции на законодателствата на трите държави недобросъвестният владеец е лицето, което напротив, е било наясно, че не притежава субективното вещно право. В българското право липсва такова определение, а то се извежда по аргумент на противното на чл. 70, ал. 1 ЗС.

3.1. Правата върху плодовете

Подобно на чл. 71 от българския ЗС, австрийският и чешкият законодател изрично признават на добросъвестния владеец правата върху плодовете от момента на тяхното отделяне от вещта. Не се уточнява обаче до кога той придобива собствеността върху тях. Според българската правна уредба, както е било посочено, това е моментът на предявяване на ревандикационния иск от страна на собственика. Що се отнася до естонската правна система, то съгласно чл. 85, ал. 1 от Закона за вещното право на Естония (ЗВПЕ), владеецът е длъжен да изплати обезщетение за получените изгоди от вещта. Създава се впечатление, че цитираната разпоредба не прави разлика дали той е добросъвестен или не.

3.2 Правата за направените необходими разноски

Според правната уредба на трите държави, добросъвестният владеец може да претендира от собственика необходимите разноски, насочени към запазването на вещта. В това се наблюдава сходството с чл. 72 ал. 2 от българския ЗС.

Следва да се обърне внимание на особения подход, въприет в чл. 88, ал. 1 от ЗВПЕ, която разпоредба въвежда забрана за претендиране на обезщетение (необходими разноски), ако господството върху вещта е било установено чрез забранено самоуправство. Това са случаите на противозаконното нарушение на владението върху вещта без съгласието на владеещия или отнемане на фактическата власт.

Склонни сме да приемем, че става дума за недобросъвестно владение, когато нарушението се изразява в отнемането на фактическата власт. А щом това е така, то няма как нарушителят да не е знаел, че завладява чуждата вещ. Видно е, че подходът на естонския законодател е по-строг и консервативен спрямо лицата, действали самоуправно.

3.3. Правата за направените подобрения

Що се отнася до полезните разноски, то чешката и австрийска правна уредба⁶¹ регламентират възможността добросъвестният владеец да ги претендира от собственика. Условието е, обаче размерът им да не надхвърля сумата за тяхната направа. Следователно, според горепосочените правни системи, ако увеличената стойност е по-висока от извършените разходи, то те ще бъдат изплатени на владееца. Това е съществена разлика с чл. 72, ал. 1 от българския ЗС, където е регламентирано правото на добросъвестния подобрител да претендира сумата, с която се е увеличила стойността на вещта вследствие на направените подобрения дори, ако размерът ѝ надвишава фактическите разходи.

3.4. Отговорност на владееца при увреждането или унищожаването на вещта

Българското вещноправно законодателство съдържа пропуск по въпроса за отговорността на владееца.⁶² Съгласно § 329 от Австрийския граждански кодекс (ABGB) и § 996, ал. 1 от ГК на Чехия (ЧГК) добросъвестният владеец може да ползва, експлоатира и дори да унищожи вещта без да носи отговорност пред третите лица.

По – подробна уредба се наблюдава в чл. 84 от ЗВПЕ. От съдържанието на ал. 3 е видно, че добросъвестният владеец се освобождава от отговорността, ако вещта или дори нейната принадлежност са били унищожени или стойността им била намалена към момента на предявената претенция от собственика за връщането на вещта. Но законът е категоричен в

⁶¹ Според чл. 1042 от Облигационноправния закон на Естония: „лицето направило подобренията, може търси сумата, с която собственикът се е обогатил, като се взема предвид факта, дали тези разноски са били полезни за собственика и какви са неговите намерения по отношение на вещта. При определянето на обема на обогатяването се взема предвид времето, когато собственикът получава вещта обратно или може по друг начин да пристъпи към ползването на собствената вещ“.

⁶² Според проф. П. Венедиков: „ако вещта е претърпяла повреда преди предявяване на ревандикационния иск, поради виновните действия на ответника, той следва да обезщети собственика независимо дали е знаел или не, че собствеността не му е принадлежала. И в единия, и в другия случай се накърнява правото на ищеца“. цит. съч. стр. 225;

това, че ако е било налице негово виновно поведение, той е длъжен да обезщети собственика. Изключение са случаите, когато горепосоченото обстоятелство е настъпило след предявяването на ревандикационния иск. Що се отнася до недобросъвестния владелец, то той носи отговорност пред собственика при всички случаи (чл. 84, ал. 1 ЗВПЕ).⁶³

3.5. Придобиване по давност

Според § 1089, ал. 1 от ЧГК и § 1460 от ABGB, придобивната давност включва следните елементи от фактическия състав:

- наличие на владение върху чужда вещ, което следва да се базира на юридическо основание, по силата на което владелецът би могъл да стане собственик, ако неговият праводател е разполагал със субективното вещно право;
- владелецът следва да е бил добросъвестен; и
- да е изтекъл законоустановеният период от време.

Направеният анализ на цитираните по – горе разпоредби показва, че само добросъвестният владелец може да се превърне в собственик по силата на закона.

В естонското право подходът е малко по – особен. Десетгодишната давност се прилага, ако владелецът е бил вписан без правно основание като собственик в специална книга за недвижими имоти – чл. 123, ал. 1 от ЗВПЕ. Ако недвижимата вещ не е била вписана във въпросната книга, то нейният владелец ще придобие собствеността след 30 години (чл. 124, ал. 1). За движимите вещи давността е пет години. Видно, че според естонската правна уредба както и българската, правилата на придобивната давност намират приложение както при добросъвестното, така и при недобросъвестното владение.

ИЗВОДИ

Направеният анализ показва, че добросъвестното владение води своето начало още от Римското частно право и е реципирано в редица съвременни правни системи, включително и тези – предмет на направеното изследване. Установени са редица сходства между законодателствата на Австрия, Чехия и Естония и правната уредба на Република България, а също така и известни различия по отношение на: фактическия състав на добросъвестното владение, правата на владелеца за направените подобрения, отговорността при увреждането или погиването на вещта и възможността за придобиване на вещта по давност.

REFERENCES

1. Andreev, M., Roman Private Law, S. 1993; (*Оригинално заглавие*: Андреев, М., Римско частно право, С. 1993);
2. Vasilev, L., Bulgarian property law, S. 1995 (*Оригинално заглавие*: Василев, Л., Българско вещно право, С. 1995);
3. Venedikov, P., New property law, S. 1995 (*Оригинално заглавие*: Венедиков, П., Ново вещно право, С. 1995);
4. Djerov, Al. Property Law, S. 2010 (*Оригинално заглавие*: Джеров, Ал., Вещно право, С. 2010);
5. Tadjer, V., Property law of the Republic of Bulgaria, Part IV, Possession, S. 1991 (*Оригинално заглавие*: Таджер, В., Вещно право на Република България, Част четвърта, Владение, С. 1991);
6. Boqnov, G., Property Law, S. 2014 (*Оригинално заглавие*: Боянов, Г., Вещно право, С. 2014);
7. Kalinkov, S., Owner or holder is the person after the entry into force of the court decision on the respected property claim (claim or establishment), filed by the owner? Scientific works of the University of Ruse, Legal Sciences, 2019; (*Оригинално заглавие*: Калинков, С., Владелец или държател е лицето след влизането в сила на съдебното решение по уважения

⁶³ Съгласно чл. 84 ал. 2 ЗВПЕ: „ако лицето е придобило вещта вследствие на забраненото самоуправство, то носи отговорност за унищожаването, а вещта и нейната принадлежност, а също така и когато стойността ѝ била намалена вследствие на вредата, освен случаите, когато унищожаването или намаляването на стойността на вещта също би било налице, ако последната би се намирала във владението на ищеца“.

вещноправен иск (ревандикационен или установителен), предявен от собственика? Научни трудове на Русенския университет, Правни науки, 2019г.)

8. Kalinkov, S. , Opportunity for acquisition by prescription of foreign ideal parts by inheritance by law. Commentary on TR № 1/2012. Scientific works of the University of Ruse, Law, Ruse, 2017 (**Оригинално заглавие:** Калинков, С., Възможност за придобиване по давност на чужди идеални части при наследяване по закон. Коментар на ТР № 1/2012г. Научни трудове на Русенския университет, Правни науки, Русе, 2017 г.);

9. Stolfi, N., Possession and prescription, Stara Zagora, 1928 (**Оригинално заглавие:** Столфи, Н., Владението и придобивната давност, Стара – Загора, 1928);

10. Novicki, I. B., Fundamentals of Roman civil law, M. 1956 (**Оригинално заглавие:** Новицкий, И. Б., Основы римского гражданского права, М. 1956);

11. Law for ownership of the Republic of Bulgaria (**Закон за собствеността на Република България**);

12. Civil Code of the Czech Republic (**Граждански кодекс на Чехия**);

13. Austrian Civil Code (**Граждански кодекс на Австрия**);

14. Estonian Law on Property Law (**Закон за вещното право на Естония**)

THU-2B313-SSS-L-11

LIABILITY FOR DAMAGES CAUSED BY UNETHICAL ACTIONS OF PUBLIC OFFICIALS

Ivaylo Yosifov, PhD

Private Law Department

Faculty of Law

Univesity of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359/889881364

E-mail: fireandwater@abv.bg

Abstract: Good public governance presupposes that the actions performed by public officials are lawful, expedient and ethical at the same time. However, the lawfulness and expediency of these actions does not necessarily mean that they are also ethical. The present paper argues that codes of conduct which typically contain ethical and moral standards against which public officials' conduct can be judged, even when formally adopted by the legislator, are purely internal acts with no legal consequences outside the relevant public body. These ethical rules are not enforceable against the administration because they do not give rise to subjective rights for those affected by their non-observance. Unethical acts are not in themselves unlawful and, consequently, they do not constitute basis for an action before the administrative courts against the State under the State and Municipalities Responsibility for Damage Act. If the public official's unethical behavior reaches certain degree of reprehensibility, it would then constitute a tort under the *neminem laedere* principle. The victim is entitled to seek damages before the general courts, either against the perpetrator, that is to say the public official himself, or vicariously against the respective state institution.

Keywords: public official, code of conduct, ethical and moral standards, the State and Municipalities Responsibility for Damage Act, tort, damages, purely internal act.

JEL Codes: K13, K23

ВЪВЕДЕНИЕ

Етичното поведение на служителите от публичната (държавна или общинска) администрация е предмет на всеобхватно правно регулиране както на национално⁶⁴, така и на съюзно⁶⁵ и международно равнище⁶⁶. По думите на бившия председател на Върховния съд на САЩ Ърл Уорън, „...в цивилизования живот законът плава в морето на етиката“⁶⁷. Ролята на етичните кодекси се изразява в мотивиране и направляване на поведението на държавните

⁶⁴ Вж. чл.28 от ЗДСл, чл.150 от ЗМВР, чл.178, ал.3 от ЗОВСРБ, чл.10, ал.2, т.10 от ЗИНЗС, чл.392 от ЗСВ, чл.17, ал.1, т.5 от ЗМ и др., както и приетите, респ. утвърдени по силата на законова делегация в тези разпоредби етични кодекси: Кодекс за поведение на служителите в държавната администрация, Етичен кодекс за поведение на държавните служители в Министерството на вътрешните работи, Кодекс на етичното поведение на военнослужещите и цивилните служители от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия, Етичен кодекс за поведение на държавните служители от Главна дирекция "Охрана" и Главна дирекция "Изпълнение на наказанията" към министъра на правосъдието, Етичен кодекс на служителите в Националната агенция за приходите, Кодекс за поведение на митническия служител, Етичен кодекс на общинските съветници и служителите от Столична община, етични кодекси на други общински администрации и др.

⁶⁵ Правото на добра администрация е прокламирано в чл.41 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Правилата относно поведението на служителите от институциите на ЕС са уредени в Европейския кодекс за добри практики на администрацията, приет от Европейския парламент и в Кодекса за добро административно поведение на персонала на Европейската комисия при неговото отношение с обществеността, представляващ приложение към Процедурния правилник на ЕК. Тези правила обаче не намират приложение спрямо държавните служители от държавите-членки на Съюза.

⁶⁶ Международен кодекс за поведението на държавните длъжностни лица, приет с резолюция № 51/59 на Общото събрание на ООН, Примерен кодекс на поведение за длъжностните лица, представляващ приложение към Препоръка № R (2000) 10 на Комитета на министрите на държавите-членки на Съвета на Европа относно кодексите на поведение на длъжностните лица, Препоръка № Res (2001)10 на Комитета на министрите на държавите-членки на Съвета на Европа относно Европейския кодекс за полицейска етика, Примерен пакет инициативи за публичната етика на местно ниво, публикуван от Съвета на Европа през 2004 г.

⁶⁷ "In civilized life, law floats in a sea of ethics", Earl Warren (19.03.1891 г. – 09.07.1974 г.)

служители и създаване на съответната база за наблюдение и оценка на поведението им. Чрез тях по-добре се реализира административната дейност и се изгражда обществено доверие към администрацията⁶⁸. В съдебната практика се е поставял въпросът за правното естество на тези кодекси – дали те представляват вътрешнослужебни актове по смисъла на чл.2, ал.2, т.3 от АПК, които действат само „навътре“, т.е. чиито адресати са само държавните служители от съответната администрация, или пък техните правила действат и „навън“, т.е. по отношение на лица и организации извън администрацията, в чиято полза се поражда субективното право да очакват и изискват етично поведение от държавните служители при осъществяване на административната дейност, а при неизпълнение на кореспондиращото му задължение – да претендират и обезщетение за неимуществени вреди по реда на чл.1, ал.1 от ЗОДОВ.

ИЗЛОЖЕНИЕ

От гледна точка на предвидените форми на контрол, поведението на служителите от публичната администрация, което не съответства на изискуемото, се разграничава в три групи: незаконно, неправилно и неетично⁶⁹. Незаконното е това поведение, което е предприето в нарушение на закона. Освен незаконосъобразен административен акт, фактическо действие или бездействие на длъжностно лице, то може да съставлява и дисциплинарно нарушение, респ. административно нарушение или престъпление. Поради това незаконното поведение може да бъде предмет както на административен, така и на съдебен контрол. Неправилно, от своя страна, е това поведение, което е нецелесъобразно. Контролът върху него обаче се осъществява само по административен ред⁷⁰. От своя страна, неетичното поведение може да бъде предмет на вътрешнослужебен и обществен контрол. Само по себе си включването на моралните и етични норми в етичен кодекс не променя техния характер, не ги превръща в правни такива⁷¹. Това означава, че, сами по себе си, етичните норми не могат да послужат като основание за носене на каквато и да било юридическа отговорност. Когато обаче в правна норма бъде уредено задължение за тяхното спазване от страна на служителите от публичната администрация, за чието нарушаване бъде предвидена и държавна санкция (например дисциплинарна отговорност⁷²), то нарушаващото ги поведение следва да бъде квалифицирано като незаконно, а не като неетично. Тъй като деликтната отговорност по чл.1, ал.1 от ЗОДОВ се носи именно за вредите, причинени от незаконосъобразни (а не неетични) административни актове, фактически действия или бездействия на административни органи и длъжностни лица⁷³, поставя се въпросът дали нарушението на етичните правила, включени в етичен кодекс и скрепени със законово задължение за тяхното спазване, представлява незаконно поведение, за вредите от които може да се претендира обезщетение по посочения ред.

Неговият отговор, както беше отбелязано по-горе, е предпоставен от това дали съответният етичен кодекс произвежда своето действие само „навътре“ ,в границите на съответната администрация и в този смисъл представлява вътрешнослужебен акт по чл.2, ал.2,

⁶⁸ Арабаджийски, Н., (2005) Основи на публичната администрация. Специална част. София, издателство „Сиела“, с.17.

⁶⁹ Пак там, с.10.

⁷⁰ Според легалната дефиниция на т.3, § 1 от ДР на АПК "нецелесъобразен" е административен акт, издаден при неправилно упражняване на оперативна самостоятелност. Нецелесъобразността може да бъде основание за отмяна на административния акт само при обжалването му по административен ред и не се обхваща от съдебния контрол – чл.83, ал.2, чл.97, ал.1 и чл.169 от АПК.

⁷¹ В този смисъл вж. мотивите към Тълкувателно постановление № 3 от 7.06.2007 г. по тълк. д. № 4/2007 г. на ВАС: „Отличителна черта на моралните норми от законите е, че те са неписани правила за поведение и не възникват на основата на властнически актове. Включването им в Етичен кодекс не променя тази им особеност. Поради това по принцип не се санкционират от държавата. Начинът, по който се гарантира спазването им, е неодобрението на съответното нарушение от останалите членове на обществото“.

⁷² Вж. чл.89, ал.1, т.5 от ЗДСл, чл.194, ал.2, т.4 от ЗМВР, чл.242, т.9 от ЗОВСРБ, чл.17, ал.4 от ЗМ и др.

⁷³ т.4 от Тълкувателно решение № 3 от 22.04.2004 г. на ВКС по тълк. гр. д. № 3/2004 г., ОСГК: „Мълчаливият отказ на органа на администрацията не е фактическо действие, а юридически акт, който ако бъде отменен, обосновава обезщетение от незаконен акт на орган на администрацията“.

т.3 от АПК, или пък действия и „навън“, пораждайки субективни права по отношение на гражданите и организациите. Според цитираната разпоредба, разпоредбите на кодекса не се прилагат за актовете, с които се създават права или задължения за органи или организации, подчинени на органа, издал акта, освен ако с тях се засягат права, свободи или законни интереси на граждани или юридически лица. Такива съдържащи се в АПК разпоредби са и тези от Глава единадесета „Производства за обезщетения“. Следователно, ако се приеме, че етичните кодекси представляват изцяло вътрешнослужебни актове, то за допуснатите от служителите от съответната администрация нарушения на съдържащите се в тях правила няма да може да се претендира обезщетение с иск по чл.1, ал.1 от ЗОДОВ, тъй като той, съгласно чл.203, ал.1 от АПК, следва да се разгледа именно по реда на посочената глава от АПК.

Следва да се отбележи, че отговорността на държавата и общините по националния ни закон следва разрешението на Принцип I от Препоръка № R (84) 15 на Комитета на министрите към държавите-членки относно отговорността на държавата, приета в рамките на Съвета на Европа ⁷⁴, който обвързва отговорността с установяване обективната незаконосъобразност на вредоносното действие на административния орган, тъй като същото следва да е било предприето в нарушение на конкретна приложима правна норма. И съобразно Препоръката, нарушението на вътрешнослужебни правила, които не пораждат индивидуални права и интереси, не дава основание за възникване на разглежданата деликтна отговорност ⁷⁵.

Преценката на обстоятелствата по чл.2, ал.2, т.3 от АПК по необходимост е съдържателна, а не само формална – при нея следва да се изхожда от това кои са лицата, адресати на предвидените в съответния етичен кодекс задължения и кои са титулярите на кореспондиращите на тези задължения права, а не формално – от наименованието на акта, с който са приети те. Следва да се отбележи, че действащите у нас етични кодекси дори и формално не разкриват белезите на нормативни административни актове по смисъла на чл.75, ал.1 от ЗНА. Действително, Кодексът за поведение на служителите в държавната администрация (КПСДА) е приет на основание чл.28, ал.2 от ЗДСл с Постановление № 57 на МС от 2.04.2020 г. (обн., ДВ, бр. 33 от 7.04.2020 г., в сила от 8.05.2020 г.). Доколкото обаче с това постановление не се приема правилник, наредба или инструкция, т.е. акт от изрично предвидените в чл.6, т.1 от ЗНА, респ. чл.20, ал.4 от ЗА, които по дефиниция са нормативни – чл.7 от ЗНА, то то се явява прието в хипотезата на чл.6, т.2 от ЗНА, а именно за уреждане, съобразно законите (чл.28, ал.2 от ЗДСл), на неуредени от тях обществени отношения в областта на изпълнителната и разпоредителна дейност на МС. Същото се отнася и до етичните кодекси на отделните министерства или държавни агенции – същите са утвърдени със заповед от съответния ресорен министър, която заповед не представлява нито нормативен, нито общ административен акт.

Видно от съдържанието на етичните кодекси, адресати на съдържащите се в тях задължения за етично поведение са служителите от съответната администрация, а лицата, на които се дължи съответното етично поведение, негови „бенифициери“, са съответните граждани и организации. Така например, според чл.3, ал.6 от КПСДА, който кодекс, според чл.27 от същия, намира субсидиарно приложение и спрямо администрацията на органите на

⁷⁴ Същият, на английски език, гласи: „*Reparation should be ensured for damage caused by an act due to a failure of a public authority to conduct itself in a way which can reasonably be expected from it in law in relation to the injured person. Such a failure is presumed in case of transgression of an established legal rule*“; на български език: „*Трябва да се осигури обезщетяване на вредата, предизвикана от пропуски на публичната власт да има поведение, каквото според закона разумно е било очаквано от него. Подобно действие се предполага в случаите на нарушаване на законно установените правила*“.

⁷⁵ Вж. § 18 от Обяснителния доклад към Препоръка № R (84) 15: „... публичната отговорност не възниква при всяко нарушаване на правните принципи или на правната норма, тъй като такъв принцип или норма трябва да са от такова естество, че да накърняват правата, свободите или интересите на потърпевшото лице. Само при такъв вид нарушение може да бъде разумно основание за очакване по смисъла на Принцип I. Нарушаването на нормите във връзка с вътрешната организация на администрацията, при което няма пряко или косвено пораждање на индивидуално право или интерес, не дава основание за възникването на отговорност по смисъла на Принцип I“.

местното самоуправление, служителите са длъжни да не проявяват грубост, невъзпитание и неуважение към лицата по ал. 1, т.е. към физическите лица, юридическите лица и другите организации, които обслужват. Гражданите и организациите обаче нямат субективното право да изискват подобно отношение, тъй като етичните кодекси, както беше посочено, не представляват нито нормативни, нито общи административни актове, които да пораждат подобно право за лица извън структурата на съответната администрация. С кодексите се създават задължения само спрямо йерархически подчинените на издателя им служители. Следователно правото да изискват спазването на етичните правила принадлежи не на гражданите и организациите, а на оглавяващия съответната администрация орган. Неизпълнението на това задължение представлява основание за ангажиране дисциплинарната отговорност на служителя – чл.23 от КПСДА, а не и за реализиране, по иск на засегнатия от грубото и неучтиво поведение гражданин или организация, на правото на обезщетение за причинените му неимуществени вреди по реда на чл.1, ал.1 от ЗОДОВ.

Този извод се налага и от изискването на чл.204, ал.1 от АПК незаконният административен акт да бъде отменен, за да е допустимо предявяването на иск за обезщетение за причинените от него вреди. Така отмяната на акта е въздигната от законодателя в процесуална предпоставка за надлежното упражняване на правото на иск. Макар скрепеното с държавна санкция етично правило да се превръща занапред в правна норма, неговото нарушаване не може да бъде субсумирано под нито едно от изчерпателно уредените в чл.146 от АПК основания за оспорване на административния акт, респ. за неговата отмяна. По-конкретно, неспазването на етичните правила в производството по издаване на един индивидуален административен акт не представлява нарушение на административнопроизводствените правила по смисъла на чл.146, т.3 от АПК, нито пък актът ще е издаден в противоречие с материалния закон като основание по чл.146, т.4 от АПК. В правната теория и съдебната практика няма спор, че нарушението на административнопроизводствените правила е съществено, когато е повлияло или е могло да повлияе върху съдържанието на акта, когато – ако не беше допуснато – би могло да се стигне и до друго решение на поставения пред административния орган въпрос. Противоречието с материалния закон, от своя страна, представлява несъответствие, несъобразеност на предметното съдържание на акта с визираното в хипотезата на правната норма досежно съществото на материалното правоотношение⁷⁶. Несъответствие с материалния закон ще е налице и при несъблюдаване на принципа за съразмерност по чл.6 от АПК, тъй като задълженията на органа по тази разпоредба са изисквания на закона, т.е. те представляват условия за материалната законосъобразност на акта.

Неспазването на етичните правила при извършване на процесуалните действия в административното производство не би могло да повлияе, само по себе си, върху крайния резултат на производството, нито пък представлява елемент от фактическия състав, предвиден в хипотезата на материалната норма, регулираща административното правоотношение, поради което то не представлява основание за отмяната на акта, като процесуална предпоставка за допустимост на иска по чл.1, ал.1 от ЗОДОВ, а още по-малко – за обявяването му за нищожен на това основание.

Предпоставка за предявяване на посочения иск е и незаконосъобразното фактическо действие на административния орган или длъжностно лице, респ. неговото незаконосъобразно фактическо бездействие или бездействие по неговото задължение, произтичащо пряко от нормативен акт. Неспазването на етичните правила не води до незаконосъобразност и на фактическите действия или бездействия. В този смисъл етичното поведение на държавния или общински служител не е условие за тяхното законосъобразно извършване. Макар при иск за вреди от нищожен административен акт или от незаконосъобразно фактическо действие или бездействие незаконосъобразността да се установява, съгласно чл.204, ал.4 и ал.5 от АПК, от

⁷⁶ Еленков, А., Ангелов, А., Дюлгеров и др. (2013) Административно-процесуален кодекс. Систематичен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. София: ИК „Труд и право“, с.973 и с.985.

съда, пред който е предявен искът, то същият, макар и допустим, би се оказал неоснователен поради липсата на елемент от фактическия му състав.

Интерес представлява и въпросът за правната квалификация, съответно – за родовата подсъдност на иска за обезщетение, ако в исковата молба се твърди, че неимуществените вреди са причинени не от самия административен акт или фактическите действия и бездействия на длъжностното лице, а от начина по който те са извършени – грубо и невъзпитано, без проява на необходимото уважение и зачитане на достойнството на ищеца. Спорът за компетентността на граждански или административен съд да разреши конкретно дело е спор за родова подсъдност, а не за подведомственост⁷⁷. Разграничителният критерий за приложимия правен ред е основния характер на дейността на органа, от чиито актове, действия или бездействия са причинени вредите. Административните съдилища са компетентни, когато вредите са причинени при или по повод изпълнение на административна дейност⁷⁸. В случая начинът, по който се осъществява тази административна дейност, нейната етична „окраска“, т.е. дали тя се изпълнява с дължимото уважение и зачитане достойнството на гражданите и организацияте, е неотделим от самото поведение на държавния служител. Поради това дори и една административна дейност, т.е. такава, при която се упражняват властнически правомощия, да се извършва неетично, това не я лишава от този ѝ характер, не я превръща в дейност, която да попада извън приложното поле на чл.1, ал.1 от ЗОДОВ. Следователно исковете за обезщетение в разглежданата хипотеза биха били родово подсъдни на административните съдилища – чл.128, ал.1, т.6 от АПК.

Когато неетичното поведение на съответния служител обаче се изразява не просто в грубо и неучтиво отношение към гражданина, а засегне неговата чест и достойнство, то се превръща в престъпление - в квалифицирана обида по чл.148, ал.1, т.4 от НК, която се преследва по тълба на пострадалия съгласно чл.161, ал.1 от НК, а следователно – и в деликт, за репарирание на вредите от който може да се предяви граждански иск/искове в наказателния процес или в отделно производство пред гражданските съдилища, с правно основание чл.45, ал.1 от ЗЗД и/или чл.49 от ЗЗД. Успешното провеждане на иска чл.49 от ЗЗД обаче ще изисква да бъде установено, че нанесената обида не е резултат на личните отношения между деликвента и увредения, макар и те да са възникнали при или по повод изпълнението на възложената работа⁷⁹, а при предявен иск по чл.49 от ЗЗД в наказателния процес – и на обстоятелството, че деянието е извършено именно от подсъдимия, а не от друго длъжностно лице от същата администрация, за което гражданският ответник също отговаря⁸⁰.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Може да се обобщи, че неетичното поведение на държавния и общински служител принципно съставлява основание за реализиране на дисциплинарната му отговорност, но не и за предявяване на иск по чл.1, ал.1 от ЗОДОВ пред административните съдилища срещу съответната администрация за репарирание на неимуществените вреди, причинени от това поведение. Този извод се налага и от правния характер на етичните кодекси като вътрешнослужебни актове. Да се приеме обратното би означавало да се блокира работата на администрацията, която би се оказала ответник по множество искове, които, в крайна сметка, могат да се окажат и неоснователни. Разбира се, ако поведението на съответния служител е не просто неетично, но е от естество да засегне чуждата чест и достойнство, то същият, както и съответната администрация, на която законът признава процесуална правоспособност, биха

⁷⁷ Тълкувателно постановление № 1 от 29.09.2016 г. на ВКС по тълк. д. № 1/2015 г., ОСГТК и ОСС на Първа и Втора колегия на ВАС

⁷⁸ Вж. мотивите към т.3 от Тълкувателно постановление № 2 от 19.05.2015 г. на ВКС по тълк. д. № 2/2014 г., ОСГК и Първа и Втора колегия на ВАС

⁷⁹ Така т.2 от Постановление № 9 от 28.XII.1966 г., Пленум на ВС.

⁸⁰ Така т.3 от Постановление № 9 от 25.XII.1961 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7/87 г., валидността на което тълкуване е потвърдена с т.1, 10 от Тълкувателно решение № 1 от 24.01.2022 г. на ВКС по т. д. № 1/2018 г., ОСНК.

отговаряли за непозволено увреждане по реда на чл.45, ал.1 и/или чл.49 от ЗЗД, които искове са родово подсъдни на гражданските съдилища.

REFERENCES

Arabadzhiiski, N., (2005) Basics of Public Administration. Special part. Sofia, Ciela Press. **(Оригинално заглавие:** Арабаджийски, Н., (2005) *Основи на публичната администрация. Специална част.* София, издателство „Сиела“).

Bossaert, D. Demmke, C. (2005) Main Challenges in the Field of Ethics and Integrity in the EU Member States. Maastricht, The Netherlands, European Institute of Public Administration **(Превод от оригинала на английски език:** *Предизвикателствата към морално-етичните норми на поведение в държавите членки на Европейския съюз,* печат: „Авангард принт“ ЕООД).

Lazarov, K., (2000) Bound competence and operational independence. Sofia: Fenea Press **(Оригинално заглавие:** Лазаров, К. (2000) *Обвързана компетентност и оперативна самостоятелност.* София: Издателство „Сиела“).

Lazarov, K., Todorov, I. (2020) Administrative procedure. Sofia: Ciela Press **(Оригинално заглавие:** Лазаров, К., Тодоров, И. (2020) *Административен процес.* София: Издателство „Сиела“).

Elenkov, A., Angelov, A., Dyulgerov, A. et all (2013) Code of Administrative Procedure. Systematic commentary, Problems of Application of the Law, Caselaw Analysis. Sofia: Trud i Pravo Press **(Оригинално заглавие:** Еленков, А., Ангелов, А., Дюлгеров и др. (2013) *Административно-процесуален кодекс. Систематичен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика.* София: ИК „Труд и право“).

THU-2B313-SSS-L-12

ON THE LIMITS OF TORT LIABILITY FOR NON-PECUNIARY DAMAGES CAUSED TO PROPERTY RIGHTS

Ivaylo Yosifov, PhD

Private Law Department

Faculty of Law

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359/889881364

E-mail: fireandwater@abv.bg

Abstract: *This paper focuses on an important but still understudied problem, namely the scope of tort liability for non-pecuniary damages resulting from harm to a property right. This question has not been considered in its depth in the case law of the Bulgarian courts, nor has it been answered by the law theory. The paper argues that the scope of the liability is determined by the mere nature of the legally protected right to which the harm was done. Thus, non-pecuniary damages could arise and compensation could be awarded only if the right is of non-pecuniary nature. And, vice versa, if the right in question is a property right, that is to say of pure economic value, its impairment would only lead to the award of pecuniary damages. As a final outcome, the paper concludes that the victim's awareness of the diminution of his patrimony and the ensuing mental pain and suffering is a mere reflection of the material harm itself and, because of the lack of immediate causation under Article 51 of the Obligations and Contracts Act, it does not give rise to compensable non-pecuniary damage.*

Keywords: *non-pecuniary damages, pecuniary damages, tort liability, direct and immediate causation, conditio sine qua non.*

JEL Codes: K13

ВЪВЕДЕНИЕ

Границите на деликтната отговорност определят какви вреди е длъжен да поправи субектът на отговорността като по този начин рамкират и нейния обхват⁸¹. Този въпрос е пряко свързан с проблема за причинната връзка между деянието и вредите, но не се изчерпва с него. От една страна, вредоносното поведение поставя началото на причинна верига, която е безкрайна⁸². От друга, чрез изискването на чл.51, ал.1 от ЗЗД, респ. чл.4, ал.1 от ЗОДОВ, вредите да са пряка последица на увреждането законодателят ограничава, в рамките на тази безкрайна причинна верига, деликтната отговорност само до тези вреди, които съставляват негов типичен резултат. В литературата е възприето разбирането, че условието вредите, освен пряка, да са и непосредствена последица на увреждането, няма самостоятелно значение⁸³. Това виждане не може да бъде споделено безрезервно. В настоящата работа е обоснована тезата, че изискването за непосредственост има своето самостоятелно значение и, заедно с условието вредите да са преки, предопределя обхвата на отговорността. Необходимостта от наличието на такова допълнително условие може да бъде демонстрирана особено ясно в зачестилите напоследък в съдебната практика случаи, в които се претендира обезщетение за неимуществени вреди за отрицателните емоционални изживявания (фрустрация, притеснения, потиснатост, загуба на сън и т.н.), които пострадалият твърди, че е претърпял вследствие на неправомерното засягане на едно негово иначе имуществено право, на елемент от неговия патримониум.

ИЗЛОЖЕНИЕ

⁸¹ Голева, П., 2015. Деликтно право. III преработено и допълнено издание. София, издателство „Нова звезда“, стр.101.

⁸² Калайджиев, А., 2007. Облигационно право. Обща част. София, издателство „Сибир“, стр.408.

⁸³ Пак там, с.410.

Задължението за обезщетяване на неимуществените вреди в Европа може да бъде проследено до римския деликт *iniuria*. Основан на Дванадесетте таблици (VIII.1a–4) и разширен с преторски едикти и съдебно тълкуване, негов предмет било всяко умишлено и незаконно посегателство върху тялото, честта или репутацията на свободен човек. Първоначално деликтът се отнасял само до физическите посегателства. В Дванадесетте таблици били предвидени разпоредби за различните форми на подобно поведение: магически заклинания с цел причиняване на физическо увреждане, ампутация или осакатяване, нападение. Били уредени и предварително определени размери на паричните санкции, които, поради инфлацията, постепенно станали неадекватни спрямо тежестта на увреждането. Впоследствие в приложното поле на този иск (*actio iniuriarum*) били включени и други форми на противоправно поведение, насочени срещу чуждата чест и достойнство. Било е възможно те да бъдат извършени както лично срещу пострадалия (напр. написване на обидно писмо, видяно само от него), но и срещу други лица, с които той се намирал в близка връзка (срещу неговите деца или да се изразяват в оскърбително отношение към трупа на лице, чийто наследник бил пострадалия). Деликтът обаче не можел да бъде извършен спрямо роб. Според Улпиан (Дигести 47.10.15.35), ако някой нанесе обида на роб, тя се считала нанесена на неговия господар и последният можел сам да предяви иск срещу извършителя⁸⁴.

В сравнителноправен аспект в Европа са познати две системи за обезщетяване на неимуществените вреди. Според възприетата във френското право система, основана на общата клауза на чл.1382 от френския Граждански кодекс⁸⁵, подлежи на поправяне всяка морална вреда, независимо от вида на нарушението и на увреденото право. Характерно за другата система, възприета най-напред в швейцарския граждански законник⁸⁶ е, че присъждането на обезщетение за неимуществени вреди е възможно само в изрично предвидените в закона случаи. Към тази система, впоследствие изменена, са се присъединили и германското⁸⁷ и италианското⁸⁸ право.

Текстът на чл.56 от ЗЗД (отм.)⁸⁹ не е разграничавал имуществените от неимуществените вреди като общо е предвиждал задължение за тяхното репарирание. Чрез него у нас била възприета френската система на обезщетяване на неимуществените вреди като още през 1897 г. бившият Върховен касационен съд приел, че чл.56 от ЗЗД (отм.) не прави разлика между имуществени и неимуществени вреди и че съдът по същество е компетентен да присъди обезщетение за морални вреди, като се ръководи от обстоятелствата по делото и от положението на страните. Същевременно, с изменения в Закона за наказателното съдопроизводство (отм.), бил въведен и т.нар. иск за парично удовлетворение, който бил допустим за неимуществените вреди само от изрично предвидените състави на престъпления. Така, чрез тези изменения в наказателно процесуалния закон, по отношение обезщетяването на неимуществените вреди от деликти, осъществяващи и състав на престъпление, на практика била възприета швейцарската система.

С приемането на действащия ЗЗД и според изричното разпореждане на чл.52 от същия, въпросът за дължимостта на обезщетение за всички неимуществени вреди, без оглед на вида на деянието, от което са причинени те, е разрешен по категоричен начин. В съдебната практика

⁸⁴ Rafael, D. (2017). *The Roman Law of Delicts. An Overview*. p.12-13. Available at SSRN:

<https://ssrn.com/abstract=2989077> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2989077>

⁸⁵ Понастоящем, след измененията в *Code civil*, в сила от 01.10.2016 г., нормата се съдържа в чл.1240 от ФГК: „*Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer*“.

⁸⁶ Апостолов, И., 1990. Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. Фототипно издание. София, издателство на Българската академия на науките, стр.95-96.

⁸⁷ Първоначално нормата се съдържала в чл.847 (отм.) от *Bürgerliches Gesetzbuch*, а след измененията от 2002 г. и понастоящем е уредена в чл.253, ал.1 от ГГЗ: „*Wegen eines Schadens, der nicht Vermögensschaden ist, kann Entschädigung in Geld nur in den durch das Gesetz bestimmten Fällen gefordert werden*“.

⁸⁸ Правилото се съдържа в чл.2059 от *Codice Civile*: „*Il danno non patrimoniale deve essere risarcito solo nei casi determinati dalla legge*“.

⁸⁹ Същият е гласял: „*Всяко действие на човека, което причинява вреда на друго, задължава тогава, по вината на когото е последвалото, да поправи вредата*“.

и доктрината няма спор, че присъжданото за тях обезщетение има само компенсаторна функция. По нашето право е недопустимо присъждането на т.нар. наказателно обезщетение (*punitive damages*). Без значение за обхвата на деликтната отговорност е и формата на вина, с която е действал деликвентът.

Обезщетение се дължи не за всички неимуществени вреди, а, както сочат чл.51, ал.1 от ЗЗД, респ. чл.4, ал.1 от ЗОДОВ, само за тези от тях, „...които са пряка и непосредствена последица от увреждането“. Необходимостта от наличие на обективно съществуваща причинна връзка между деянието и вредите законодателят въвежда с изискването те да са „последица от увреждането“. За да бъде обаче тази причинна връзка основание за носене на деликтна отговорност, е необходимо тя да притежава определени квалифициращи я белези, а именно да е „пряка и непосредствена“. Следователно, при определянето на границите на отговорността, законът се интересува не от причинната връзка *per se*, като съвкупност от факти (причината), които съвместно и в своята взаимна връзка пораждат други факти (последидата), а от правнорелевантната причинна връзка, т.е. от тази, която обосновава ангажирането отговорността на деликвентът. Начинът, по който е протекла обективно съществуващата причинна верига, се превръща в критерий за очертаване обхвата на гражданската отговорност⁹⁰. Поради това, дори и да е удовлетворено условието, изведено в теорията на равноценността, според което поведението на деликвентът е причина за увреждането, когато то не би настъпило в сферата на пострадалия, ако деянието не беше осъществено, т.е. когато то е *conditio sine qua non* за вредата, деликвентът няма да отговаря, ако настъпилите вреди са не пряка, а само косвена последица на неговото поведение. Кога вредите са пряк и кога – косвен резултат на вредоносното поведение, се определя по критериите, формулирани от теорията на адекватната причинна връзка, която в литературата се определя като второто „сито“ на причинността. Според тази теория отговорност за непозволено увреждане се носи не за всички вреди, намиращи се в обективна причинна връзка с увреждането, а само за тези от тях, които, при същите изходни условия, са типичната, нормално настъпваща негова последица. И обратно – ако настъпилите вреди, макар и намиращи се в причинна зависимост от увреждането, не са негов типичен резултат, а са настъпили случайно, вследствие на едно извънредно стечение на обстоятелствата, то те съставляват не пряка, а косвена негова последица и за тях отговорност няма да се носи.

Освен преки, законът поставя и кумулативното изискване вредите да са и непосредствен резултат от увреждането. Това следва както от граматическото тълкуване на съдържащите се в чл.51, ал.1 от ЗЗД, респ. чл.4, ал.1 от ЗОДОВ норми, където то е формулирано по недвусмислен начин, но и от тяхното логическо тълкуване. Чрез прилагане на този допълнителен критерий законодателят ограничава деликтната отговорност, в рамките на обективно съществуващата причинна верига, един път до вредите, представляващи закономерния, типично настъпващ негов резултат, и втори път – до тези от тях, които освен такъв типичен резултат, са причинени непосредствено от самото деяние.

И именно в този контекст се поставя актуалният напоследък в съдебната практика въпрос може ли да бъде присъдено обезщетение за неимуществени вреди за отрицателните психически изживявания настъпили от увреждането на едно имуществено право, чийто

⁹⁰ По въпроса за разграничението на обхвата на деликтната отговорност, от една страна, от причинно-следствената връзка, от друга, в правните традиции на различните държави – членки на ЕС вж. Spier, J. (2005) *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Springer-Verlag – Wien, в коментара към чл.3:101 от Принципиите на европейското деликтно право.

Подобно разграничение е проведено и в американското обичайно право. В последната версия на Третото обобщение на деликтното право: Отговорност за физически и емоционални вреди (*Restatement (Third), Torts: Liability for Physical and Emotional Harm*), Американският правен институт заменя понятието за пряката причинна връзка (*proximate cause*) с това за обхвата на отговорността (*scope of liability*), както е озаглавена и Глава шеста "*Scope of Liability (Proximate Cause)*". Дотогава използваното понятие, доколкото всъщност то не отразява обективно съществуващата каузалност между събитията, а по-скоро правната ѝ оценка, е поставено в скоби в помощ на юристите, за да служи като ориентир при използването на новата терминология.

титуляр е пострадалият⁹¹. Този въпрос е решаван противоречиво в теорията и съдебната практика. Изходна точка при неговото решаване следва да бъде изясняването на обстоятелството дали видът на увреденото право – имуществено или неимуществено, е от значение за вида на вредите, за които може да се търси обезщетение.

Няма спор, че засягането на неимуществени права води до неимуществени вреди. Няма спор също, че засягането на неимуществени права (например телесна повреда) е от естество до доведе и до имуществени вреди, които да са пряка и непосредствена последица от увреждането (напр. разходи за лечение, пропуснати ползи от нереализиран трудов доход и т.н.).

Някои автори приемат⁹², че неимуществени вреди могат да бъдат и неоченимите в пари последици от засягането на имуществени блага. Други също считат⁹³, че след като собственикът на повредената вещ е лишен от възможността да я ползва, той претърпява отрицателни емоции, неприятни изживявания, които представляват идеална, неимуществена вреда. ОТ друга страна, в своята практика⁹⁴ ВС достига до извод, че не се дължи обезщетение за неимуществени вреди за преживените емоционални страдания от наблюдаван палеж на лично имущество, доколкото при него деликтът засяга само имуществото на пострадалия. Обратно, в по-новата практика на ВАС⁹⁵ по дела с предмет иск по чл.1, ал.1 от ЗОДОВ се приема, че обезщетение за неимуществени вреди принципно може да бъде присъдено и в случаите, в които деликтът (незаконосъобразният административен акт) рефлектира единствено в имуществената сфера на ищеца (в цитирания казус отменен от съда отказ за отпускане на обезщетение за безработица).

Действително, при засягането на едно имуществено право за неговия титуляр, който осъзнава икономическата загуба или пропуснатата полза в неговия патримониум, настъпват и редица отрицателни психически изживявания. Увреждането на имуществената сфера на лице, достигнало до определена степен на психическа (и икономическа) зрялост и нестрадащо от психически заболявания, е нормално да доведе до формирането у неговото съзнание на негативни душевни изживявания в резултат на представите, че имуществото му е намаляло или пък че е пропусната реална възможност то да бъде увеличено. От тази гледна точка, доколкото те представляват типичен, обичаен резултат на увреждането, тези изживявания се явяват пряка последица от засягането на имущественото право, за тях то е *conditio sine qua non*.

Това, макар да е достатъчно, за да обоснове извод за наличието на причинна връзка между увреждането и вредите, не води до ангажиране на отговорността на деликвента. Това е така, понеже не е налице другото кумулативно условие, а именно неимуществените вреди да са и непосредствена последица от увреждането. В разглежданата хипотеза тяхна причина не е самото деяние, изразяващо се в неблагоприятното засягане на елемент от патримониума на пострадалия, а отражението на това засягане в съзнанието на последния. Същевременно непозволеното увреждане по нашето право е винаги резултатно – обезщетение се присъжда не като наказание за извършването на виновно и противоправно деяние, каквато впрочем е функцията на наказателното право, а като компенсация за реално настъпилите вследствие на това деяние вреди. В случая вредоносният акт въздейства пряко не върху личната, неимуществена сфера на пострадалия, а върху неговото имущество. Само по себе си, деянието не е годно да засегне неимуществени блага. Пострадалият страда, за което именно страдание претендира и обезщетение за неимуществени вреди, защото вижда как имуществото му намалява, а не защото спрямо имуществото му е извършено деяние, което потенциално може

⁹¹ Например, да се присъди обезщетение за притесненията и изживените неудобства от невъзможността да се ползва по предназначение собствения на пострадалия автомобил поради увреждането му при ПТП, при което са нанесени само имуществени щети.

⁹² Калайджиев, А., 2007. Цит.сър., стр.397.

⁹³ Голева, П., 2015. Цит.сър., стр.270.

⁹⁴ Решение № 1102 от 9.IV.1981 г. по гр. д. № 623/81 г., I г. о.; решение № 50 от 13.II.1979 г. по н. д. № 19/79 г., II н. о.

⁹⁵ Решение № 4155 от 03.05.2022 г. по адм.д. № 9350 / 2021 г. на ВАС, III о.

да причини такива вреди. Както беше посочено, отговорност за непозволено увреждане се носи винаги за настъпили вреди, а не за формалното извършване на причинилото ги деяние. Следователно, щом причина на разглежданите неимуществени вреди не може да бъде самото деяние, защото, от една страна то не е годно да причини такива, а от друга за формалното му извършване деликтна отговорност не се носи, то такава причина остава да бъде именно настъпилата като негово следствие имуществена вреда. Тогава обаче спрямо неимуществените вреди няма да е удовлетворено условието те да са непосредствена последица от увреждането, тъй като ще са причинени не от самото деяние, а от имуществените вреди, настъпили като негово следствие. Казано другояче, в този случай те ще представляват един опосреден резултат от увреждането, доколкото по своето естество ще са само отражение (рефлексия) в съзнанието на пострадалия на засягането на неговото имущество.

Вярно е, че съдебната практика⁹⁶ познава случаи, при които неимуществени вреди се присъждат и при увреждане на вещи, включително на животни. И по нашия закон – Закон за защита на животните, животните имат особен режим на закрила и не могат да бъдат приравнени изцяло на движими вещи. Струва ми се обаче, че основанието за присъждането на обезщетение за неимуществени вреди в подобни случаи не е засягането на самото имуществено право, т.е. на правото на собственост върху животното, а по-скоро засягането на съпътстващата го емоционална връзка. Такава, разбира се, може да съществува и без пострадалия да е собственик на увреденото животно като нейното наличие, със съответната степен на интензитет (напр. чувство на привързаност към домашен любимец, наподобяващо това към член на семейството), и съответното отрицателно засягане от смъртта му, ще е основанието за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди.

Този подход може да бъде приложен и при вреди, причинени на други вещи, които имат особена (сентиментална или естетическа) стойност за пострадалия, която, от негова гледна точка, понякога може далеч да надхвърля икономическата им оценка. Така например, в разгледания по-горе пример с умишления палеж на сграда, ако същата представлява не просто един от имотите на пострадалия, а негов дом, с който той се чувства свързан, то, по мое мнение и обратно на приетото в цитираните решения на ВС, искът за неимуществени вреди би следвало да бъде уважен.

На следващо място, ако се приеме, че обезщетение за тях следва да се присъжда и в случаите на засягане на едно благо от чисто икономическо естество, би се достигнало до дискриминация по признак увреждане или възраст, което е забранено от чл.4, ал.1 от ЗЗДискр. Настъпването на подобни вреди, както беше посочено, е обусловено от осъзнаването на икономическата стойност на претърпяната имуществена загуба или пропуснатата полза, което, от своя страна, предполага достигането на определена психическа зрялост и отсъствието на психически заболявания. Това би означавало да се отрече правото на обезщетение при такива неимуществени вреди на деца или на лица, страдащи от психически заболявания, тъй като от тях не може да се очаква да са достатъчно наясно с вида и стойността на правата, включени в техния патримониум, за да изпитат съответните душевни страдания при тяхното засягане.

Следователно неимуществените вреди биха били непосредствена последица на увреждането, а не само отражение от засягането на едно друго, имуществено право в случаите, когато негов предмет е имуществено благо. При изясняването на обхвата на отговорността, текстът на чл.2:102 (1), изречение първо от Принципите на европейското деликтно право предвижда, че обхватът на закрилата на едно право зависи от неговото естество⁹⁷. Под естество следва да се разбира дали същото е оценимо в пари или не, т.е. дали е имуществено

⁹⁶ Решение на френския Касационен съд от 16.01.1962 г. по известното дело *Lunus* (Cass. Civ. 1. 16.02.1962. N°33. *Publié au bulletin*) с предмет иск за обезщетение на вредите, настъпили вследствие на смъртта на състезателния кон *Lunus*. Съдът подчертава, че в този случай вредите, които подлежат на обезщетяване, не се ограничават само до сумата, необходима за закупуването на друг състезателен кон със същите качества, а включват и неимуществените вреди, които пострадалият е претърпял поради загубата на животното, към което той бил силно привързан. На разположение на: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000006960299/>

⁹⁷ На английски език текстът гласи: „The scope of protection of an interest depends on its nature”.

или неимуществено, Така например, в бележките към чл.10:301 от Коментара на Принципите изрично се подчертава, че неимуществените вреди са вреди, които не включват намаляване на имуществото на пострадалия като в тези към чл.2:102 също е посочено, че вредата е нематериална, когато не води до намаляване патримониума на пострадалия. Отбелязано е също, че е налице определена неохота сред съдилищата на представените държави-членки на ЕС да присъждат обезщетение за неимуществени вреди от засягане на правото на собственост или от неизпълнение на договор, с изключение на случаите, когато самият предмет на договора включва доставянето на определено нематериално благо (напр. удоволствието от почивката при договор за туристически услуги).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изложените съображения демонстрират, че неимуществените вреди подлежат на репарирание само в случаите, когато е засегнато, и то с една минимална степен на интензитет, едно неимуществено благо на пострадалия. Когато предмет на засягане е имуществено право, макар обективно да се намират в причинна връзка с увреждането, неимуществените вреди, изразяващи се в неудовлетвореност и притеснения от свързаното с това намаляване на имуществото на пострадалия, не подлежат на обезщетение, тъй като за тях няма да е удовлетворено условието да са непосредствена последица на деянието. Подобни вреди остават извън очертания в нашето право обхват на деликтната отговорност.

REFERENCES

Apostolov, I., 1990. Law on Obligation. Part One. General doctrine of the bond. Phototype edition. Sofia, Publishing house of the Bulgarian Academy of Sciences (**Оригинално заглавие:** Апостолов, И., 1990. *Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. Фототипно издание. София, издателство на Българската академия на науките*)

Goleva, P., 2015. Tort law. Third revised and supplemented edition. Sofia, Nova Zvezda Press (**Оригинално заглавие:** Голева, П., 2015. *Деликтно право. III преработено и допълнено издание. София, издателство „Нова звезда“*).

Kalaidzhiev, A., 2007. Law on Obligation. General Part. Sofia, Sibi Press (**Оригинално заглавие:** Калайджиев, А., 2007. *Облигационно право. Обща част. София, издателство „Сибис“*).

Rafael, D. (2017). The Roman Law of Delicts. An Overview. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2989077> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2989077>.

Spier, J. (2005) Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Springer-Verlag – Wien, Commentary to the Article 3:101.

THU-2B313-SSS-L-13

THE INSTITUTE OF ACQUISITION BY PRESCRIPTION TO THE FRENCH AND CZECH REPUBLIC LEGAL SYSTEMS. COMPARISON WITH THE BULGARIAN LEGAL REGULATION

Stamen Dimitrov – Student

Faculty of Law,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 894245881

E-mail: s.dimitrov_2000@abv.bg

Assist.Prof. Sergey Kalinkov, PhD

Department of Civil Law, Law Faculty

“Angel Kanchev” University of Ruse;

Tel.: +359988971163;

E-mail: skalinkov@uni-ruse.bg

Abstract: Acquisition by prescription is a primary acquisition basis, regulated in many modern legislations. It provides stability in the civil turnover with objects. With the expiration of the statutory period of time, the unlawful possessor who exercised dominance over another's movable or immovable property becomes its owner or holder of the limited real right. This report analyzes this institute according to the Bulgarian Property Law, examines its historical development in Roman private law, and also makes a comparative study of the acquisition by prescription in French and Czech law. A parallel of the mentioned foreign legal systems with the Bulgarian legal regulation has been drawn.

Keywords: possession, acquisition by prescription, property, object;

ВЪВЕДЕНИЕ

Придобивната давност, представляваща един от способите за придобиване на субективни вещни права, е регламентирана в законодателствата на множество държави. С помощта на този вещноправен институт неособственикът на владяната вещ, след изтичане на законоустановения срок, при наличие на определени условия, може да се превърне в титуляр на правото по силата на закона (*ex lege*). Основната цел за въвеждането на това придобивно основание е, да се постигне стабилизацията на гражданския оборот с вещите, които няма да останат безстопанствени. Придобивната давност може да се третира и като своеобразен стимул за неправомерния владеец, създаващ видимост на едно субективно вещно право, проявяващ по – голяма загриженост спрямо чуждата вещ, за разлика от бездействащия собственик, който в продължение на дълго време не потърсил правна защита.⁹⁸

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Придобивна давност в българското право

Както се приема единодушно в българската правна доктрина, придобивната давност представлява оригинален (първичен) способ за придобиване на пълно или ограничено вещно право върху вещ от владеещия неособственик. То се поражда *ex lege*, без да е налице правоприемство.⁹⁹

⁹⁸ В този смисъл Венедиков, П., Ново вещно право, стр. 185;

⁹⁹ Василев, Л., Българско вещно право, стр. 293; Таджер В., Вещно право на Република България. Част IV, Владение, стр. 104, Венедиков, П. цит. съч, пак там;

В това отношение може да се изтъкне интересен цитат, че: „с уредбата на давността, била тя придобивна или погасителна, правото държи сметка за „затъмняващата сила на времето”.”¹⁰⁰

Нормативната уредба на този институт е в чл. 79 – 86 от Закона за собствеността (ЗС).

Придобивната давност, съгласно действащото вещноправно законодателство, съдържа следните елементи:

- **Първо** – наличие на владение (*possessio*), което по смисъла на чл. 68, ал. 1 ЗС, включва държане на чужда вещ от страна на неособственика, с намерението тя да се свои. Разпоредбата на чл. 79 от ЗС изисква господството да е непрекъснато в продължение на давностния период от време. Ръководейки се от чл. 81 ЗС, това означава, че владението не следва да е било изгубено за срок повече от шест месеца. Съдебната практика, както и правната доктрина приемат¹⁰¹, че фактическата власт трябва да се осъществява постоянно (циклично) и да няма инцидентен характер. Дори периодичните посещения в имота отразяващи намерението на владелеца за своеене, без да са прекъснати от страна на трети лица, също показват постоянството на владението. Освен това, господството трябва да бъде *явно, спокойно и несъмнено*. От съдържанието на чл. 79 и чл. 80 ЗС следва, че държателите (например наемателите, заемателите, арендаторите), както и лицата, установили владение върху движима вещ чрез престъпление, не могат да станат титуляри на правото по силата на придобивната давност. Също така, от приложното поле на този институт са изключени вещите в режим на публична държавна или общинска собственост – чл. 86 ЗС, както и обектите, които нямат самостоятелно обособяване¹⁰². В чл. 19 от ЗУТ се наблюдава забрана за придобиване по давност на части от поземлен имот, ако размерът им не отговаря на императивните изисквания, посочени в съответната норма.

- **Вторият** елемент от фактическия състав на този придобивен способ е **изтичане на законоустановения срок**. За движимите вещи давността е 5 години независимо от вида на владението. А по отношение на недвижимите: от кратката давност могат да се възползват само добросъвестните владетци по смисъла на чл. 70, ал. 1 ЗС, тоест владеещи вещта на годно право основание¹⁰³ без да знаят, че праводателят им не е бил собственик или, че предписаната от закона форма е опорочена.

Разпоредбата на чл. 82 ЗС позволява на владелеца при универсално или частно правопримство да присъедини към своето владение и това на праводателя си.

В правната доктрина дискуссионен е въпросът относно действието на придобивната давност. Едните автори¹⁰⁴ приемат, че тя няма автоматично действие, понеже не се прилага служебно от съда (чл. 120 ЗЗД във връзка чл. 84 ЗС), а владелецът следва да се позове на нея. На обратно мнение са акад. Василев и проф П. Венедиков¹⁰⁵, според които, с изтичането на законоустановения период владелецът се превръща в собственик, тъй като върху една и съща вещ не могат да съществуват две изключващи се притежания.

През 2012 година ВКС в ТР № 4 от 2012 г. приема, че „позоваването не е елемент от фактическия състав придобивната давност, а е процесуално средство за защита на материално правните последици на давността, зачитани към момента на изтичането на законоустановения срок“.

¹⁰⁰ Таков, Кр., Неизяснени или неразглеждани въпроси във връзка с давността, Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право, т. V-2010 г, Университетско издателство, стр. 3;

¹⁰¹ Р. № 1222 от 16.12.2008 г. по гр. дело № 4794/2007 г. на I г. о.; Решение № 68 от 2.08.2013 г. на ВКС по гр. д. № 603/2012 г., I г. о., ГК;

¹⁰² Боянов, Г., Вещно право, стр. 321;

¹⁰³ Правната доктрина и съдебната практика приемат, че това могат да бъдат действителни транслативни сделки, административни актове, както и постановления за възлагане на имот при публична продажба и конститутивни решения за обявяване на предварителен договор за окончателен. Вж. например: Таджер, В., цит. съч. стр. 64, Венедиков, П., цит. съч. стр. 53; ПВС № 6/1974 г., Решение № 185 от 29.01.2016 г. на ВКС по гр. д. № 2382/2015 г., I г. о.; Решение № 260 от 17.01.2014 г. на ВКС по гр. д. № 3345/2013 г., III г. о., ГК;

¹⁰⁴ Боянов, Г., цит. съч. стр. 317 – 318, Таджер, В., цит. съч. стр. 126 – 127;

¹⁰⁵ Василев, Л., цит. съч. стр. 330; Венедиков, цит. съч., стр. 196 – 197;

Склонен съм да се съглася с позицията на ВКС, тъй като, от една страна този институт е юридическо събитие, а от друга, нормата на чл. 79 ЗС в своето съдържание изрично регламентира само два елемента от фактическия състав – а именно владение и изтичането на 5 или 10 - годишен срок.

2. Придобивна давност в римското право

В най-старото римско право¹⁰⁶ още по време на 12 таблици, изискванията за придобиване по давност били най-леки, а именно – наличие на едногодишно владение, ако се касае за движима вещи, и двугодишно спрямо недвижимите. Условието е вещта да не е била открадната.

Към края на второто столетие от н. е. се появява друг вид давност, предимно по отношение на провинциалните земи - *praescriptio longi temporis*. Тя е била удължена – 10 години, ако владелецът и собственикът са живели в една провинция и 20 години, ако са живели в различни провинции.¹⁰⁷

По време на Източната Римска империя, позната като Византия, императорът Юстиниан провежда реформа, въвеждайки определени изменения, касаещи условията за придобиването по давност¹⁰⁸, а именно:

- наличие на владение върху вещта;
- годно правно основание (*titulus*) – например покупко-продажба;
- добросъвестност на владелеца;
- изтичане на срока: по отношение на движимите вещи се прилагала 3 – годишна давност, а по отношение на недвижимите 10 години, респективно 20 години (както е било при *praescriptio longi temporis*);

- последното условие е, вещта да не е била изключена от приложното поле на придобивната давност (например, откраднатите вещи не попадали в нейния обхват).¹⁰⁹

3. Придобивна давност във френското право

Нормативната уредба на придобивната давност (*prescriptio acquisitive*) е в чл. 2258-2277 от действащия Френски граждански кодекс (ФГК).

В чл. 2258 се дава легална дефиниция на този институт. Анализирайки тази разпоредба, се стига до извода, **че това е средство за придобиване на имущество или право, на основание владение, при което владелецът не е длъжен да представя документ, установяващ правото или да изтъква възражения, обосноваващи недобросъвестността на владението му.**

Фактическият състав на придобивната давност, според френската правна уредба, включва следните елементи:

- **Първо** – да е налице владение върху дадена вещ, като според ФГК, давността се прилага основно върху недвижимостите. Това е така, защото съгласно чл. 2276 от ФГК, владението на движимото имущество¹¹⁰ се приравнява към правото на собственост. Цитираната разпоредба наподобява чл. 78 ал. 1 от българския ЗС, която, всъщност, е реципирана от френското право.

Чл. 2261 от ФГК изрично регламентира допълнителните признаци на владението, годно за придобивната давност. То следва да е било постоянно, непрекъснато, открито, спокойно и недвусмислено. Българската правна уредба, както е било установено, поставя само условието господството да е непрекъснато в рамките на установения от закона срок, а останалите второстепенните белези се изтъкват от доктрината, съдебната практика и по тълкувателен път. Според чл. 2262 от ФГК, придобивната давност не се прилага спрямо съизволителните и търпимите действия. В българския ЗС не се наблюдава изрична нормативна уредба по този въпрос.

¹⁰⁶ Андреев М., Римско частно право, стр. 248; Новицкий, И.Б. , Основы римского гражданского права, стр. 81;

¹⁰⁷ Андреев, М., цит. съч. 250; И.Б. Новицкий, цит. съч. пак там;

¹⁰⁸ Новицкий, И. Б., цит. съч., пак там;

¹⁰⁹ Според проф. М. Андреев: „Император Юстиниан е въвел и 30 годишна давност, за която не се изисквало правно основание“. цит. съч. стр. 251;

¹¹⁰ Има се предвид движима вещ;

- **Второто условие, поставено от френския законодател**, касае субектите на придобивната давност. Те могат да бъдат само неправомерни владетци – както добросъвестни така и недобросъвестни, фактически упражняващи съдържанието на едно субективно вещно право, чиито действия отразяват поведението на титуляра (например собственика). Това е сходство с чл. 79 от българския ЗС, която разпоредба, както е известно, също предоставя възможността на горепосочените лица да станат титуляри на правото (субективното вещно) по силата на закона.

Следва да се отбележи, че във френската правна уредба изрично се описва кръга на лицата, които не могат да се възползват от придобивната давност. Това са арендатори, ползватели, влогоприематели и всички други лица, владеещи имуществото на собственика. А съгласно чл. 2267 ФГК давността не разпростира своето действие и по отношение на наследниците на горепосочените лица.

- **Третият елемент от фактическия състав** на този правен институт, е изтичането на законоустановения период от време. Общият давностен срок за придобиване по давност на недвижим имот е 30 години. С изтичането му владелецът, дори и недобросъвестен, се превръща в собственик на вещта – чл. 2272 от ФГК. За добросъвестните владетци срокът е 10 години.¹¹¹ Видно е, че френския законодател, подобно на българския, предоставя привилегия на последните. Но от друга страна, спрямо добросъвестните владетци се въвеждат и по – строги изисквания, а именно – тяхното господство да се „опира“ на правно основание. Някои френски автори¹¹² приемат, че това може да бъде всякаква сделка, сключена с приобретателя, при която собствеността върху имота би преминала, ако неговият праводател притежавал правото на собственост. В това отношение също се наблюдава сходство между българската и френската правни системи. От съдържанието на чл. 2273 от ФГК е видно, че недействителните сделки, страдащи от порок във формата, не могат да се третираят като правно основание за да се приложат правилата на кратката придобивна давност.

Накрая, може да се отбележи и пълното припокриване между:

- разпоредбата на чл. 2264 от ФГК и чл. 83 от Българския ЗС, според които, наличие на владение през определени периоди (началото и края на давностния срок), предполага неговото упражняването и в промеждутъците; и

- чл. 2265 от ФГК и чл. 82 от българския ЗС, които разпоредби регламентират възможността владелецът към своето владение да присъедини и владението на праводателя си;

4. Придобивна давност в чешкото законодателство

Нормативната уредба, на този институт е съсредоточена в § 1089 – 1095 от Чешкия граждански кодекс (ЧГК). Внимателния прочит на § 1089, ал. 1 дава ясна представа, че придобивната давност е също оригинален способ, при който добросъвестният владелец, обладавал правото на собственост в рамките на законоустановения период от време, се трансформира в собственик на дадената вещ.

Според чешката правна уредба, давността включва следните елементи (компоненти):

- **Първо – наличие на господство върху вещта.** Според § 987 от ЧГК, владелецът е лицето, упражняващо право за себе си. От тази разпоредба може да се направи предположение, че чешкият законодател е имал предвид, фактическото упражняване на правомощията от състава на субективното вещно право. В това отношение чл. 68, ал. 1 от българския ЗС, както е било отразено, изрично посочва двата водещи компонента на владението като факт – упражняване на фактическа власт (*corpus*) и намерението вещта да се свои (*animus*). Независимо от това, става ясно, че и двете правни системи (българската и чешката) регламентират една и съща предпоставка за придобиване по давност;

¹¹¹ Според предишната уредба на ФГК – десетгодишната давност намирала приложение само, когато местоживеенето на владелеца и собственика е било в една провинция (окръг) и двадесет години, ако провинциите са били различни;

¹¹² Morandiere, L. J., *Precis de Droit Civil*, Tome II, P. 142;

- **Второто условие**, поставено от чешкия законодател, е наличие на юридическо обстоятелство, достатъчно за възникване на собствеността, ако правото принадлежало на отчуждителя - § 1090, ал. 1 от ЧГК. Става ясно, че се има предвид правно основание, годно да прехвърли субективното вещно право от праводателя към приобретателя;

- **Третата предпоставка** касае субектите, които могат да придобиват вещта *ex lege*. Още от изричната разпоредба на § 1089, ал. 1 ЧГК е видно, че става дума само за добросъвестните владетци. Това са лицата, които по убедителна причина смятат, че упражняването от тях право им принадлежи - § 992 ал. 1 ЧГК. Това показва, че чешкият законодател поставя само едно изискване към добросъвестното владение, а именно наличие на горепосочената субективната увереност на приобретателя, че е станал титуляр на правото. В чл. 70, ал. 1 от българския ЗС, горепосоченият владеец (добросъвестният), както е било споменато, следва да е придобил господството на годно правно основание, без да е знаел, че субективното вещно право не принадлежало на неговия праводател или, че предписаната от закона форма е била опорочена;

Става ясно, че според чешкото законодателство, за разлика от българското, недобросъвестните владетци са изключени от приложното поле на този правен институт.

- **На последно място** – следва да е изтекъл давностния период от време. Той е посочен в чл. 1091 от ЧГК. За движимите вещи давността е 3 – годишна, а за недвижимите – 10 години. При изгубването на владението за срок повече от 1 година давността се прекъсва - § 1093. Както е видно, тази норма кореспондира с чл. 81 от българския ЗС, където в горепосочената хипотеза, обаче срокът е 6 месеца.

Особен интерес представлява изключителната придобивна давност, уредена в § 1095 от ЧГК. Анализът на тази разпоредба показва, че при двойното надвишаване на давностния период от време, владеецът придобива собствеността без да е длъжен да доказва правното основание, на което се базира владението. Но при наличие на доказано недобросъвестно намерение, това правило не се прилага.

В българското вещноправно законодателство не се наблюдава такъв вид придобивна давност.

ИЗВОДИ

Направеният анализ показва, че придобивната давност води своето начало още от Римското частно право и като институт е уредена в множество съвременни законодателства. Основната нейна роля, както е било установено, е постигането на сигурност в гражданския оборот с вещите и изравняването на фактическото с правното положение. В разгледаните законодателства основната разлика касае давностните срокове: във Франция е 30 години при добросъвестното и 10 години недобросъвестното владение на имот, а в Чехия - 3 години за движимите вещи и 10 години за недвижимите. Установено е, че чешкият законодател изключва недобросъвестните владетци от приложното поле на придобивната давност, което подчертава по – строгия подход, възприет в правната уредба на тази държава. В това отношение може да се каже, че българският ЗС поставя в едно твърде изгодно положение горепосочените лица. Интерес предизвика и уредбата на изключителната придобивна давност в ЧГК, освобождаваща владееца от необходимостта да доказва правното основание, ако периодът на владението двойно е надхвърлил законоустановения давностен срок.

REFERENCES:

1. Andreev, M., Roman Private Law, S. 1993; (**Оригинално заглавие:** Андреев, М., Римско частно право, С. 1993);
2. Vasilev, L., Bulgarian property law, S. 1995 (**Оригинално заглавие:** Василев, Л., Българско вещно право, С. 1995);
3. Venedikov, P., New property law, S. 1995 (**Оригинално заглавие:** Венедиков, П., Ново вещно право, С. 1995);
4. Tadjer, V., Property law of the Republic of Bulgaria, Part IV, Possession, S. 1991 (**Оригинално заглавие:** Таджер, В., Вещно право на Република България, Част четвърта, Владение, С. 1991);

5. Boqnov, G., Property Law, S. 2014 (*Оригинално заглавие*: Боянов, Г., Вещно право, С. 2014);
6. Takov, Kr., Unresolved or unreviewed questions in connection with the statute of prescription, Current issues of labor and social security law, Item V-2010, University Press; (*Оригинално заглавие*: Таков, Кр., Неизяснени или неразглеждани въпроси във връзка с давността, Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право, т. V-2010 г, Университетско издателство);
7. Novicki, I. B., Fundamentals of Roman civil law, M. 1956 (*Оригинално заглавие*: Новицкий, И. Б., Основы римского гражданского права, М. 1956),
8. Morandier, L. J., Civil Law of France, Vol. II, Dalloz, 1957; (*Оригинално заглавие*: Morandiere, L. J., Precis de Droit Civil, Tome II, Dalloz, 1957);
9. Law for ownership of the Republic of Bulgaria (*Закон за собствеността на Република България*);
10. Civil Code of the Czech Republic (*Граждански кодекс на Чехия*);
11. French Civil Code (*Граждански кодекс на Франция*)

THU-2B313-SSS-L-14

LEGAL FRAME OF ANTI-CORRUPTION MEASURES

Alexandar Kumanov

Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria

Elitsa Kumanova

Department of Public Law
Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: *The paper reveals various manifestations of abuse of power for personal or collective benefit to the detriment of the public interest become particularly relevant for countries in transition, which are simultaneously building new democratic institutions and creating prerequisites for the development of modern economic relations, realized on the principle of distribution and exchange of legally significant goods.*

Keywords: *anti-corruption measures, abuse of power*

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия явлението *корупция* представлява глобална заплаха, както за икономическото и политическото развитие на отделните страни и международните им връзки, но и за световната икономика и политика като цяло. Различните проявления на злоупотреба с власт за лично или колективно облагодетелстване в ущърб на обществения интерес придобиват особено голяма актуалност за страните в преход, които едновременно изграждат новите демократични институции и създават необходимите предпоставки за развитието на модерни стопански отношения, реализирани на принципа на разпределение и обмен на правно значими блага.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Смисълът на правото е да установи социална организация за общуване между правните субекти чрез институционализиране на правомерен достъп до правно значими блага. Предоставянето на субективни права и възлагането на юридически задължения са основните пътища за регулиране на поведението на правните субекти и осъществяване на механизма на правното регулиране. Реализирането на правата и свободите обхваща тяхното практическо осъществяване от стадия на общото състояние на правото, тяхното провъзгласяване и закрепване в закона към стадия на придобиване и от него - към стадия на непосредствено ползване. Така крайната цел на осъществяването на механизма на правното регулиране /в частност на правните норми/ е реалното поведение на правните субекти – носителите на субективните права. При злоупотреба с права едно лице действа в границите на своето право, но това действие законът обявява за неправомерно. Злоупотреба с права представлява упражняване на същите в противоречие с тяхното предназначение. Злоупотреба с права е налице и когато духа и буквата на закона се противопоставят; когато едно право, една правна позиция се упражняват, за да се изключи или да не се осъществи диалог; когато едно право се използва, за да се влезе в привиден дискурс, както и когато субективните права се упражняват, за да се увредят чужди права.

В българското законодателство злоупотребата с право е уредена в чл. 57 ал. 2 от Конституцията и се отнася до хипотези, в които правото се упражнява в нарушение на чужда свобода. Когато субективните права се упражняват, за да се увредят чужди права, също е налице злоупотреба с права.

Разновидност на злоупотребата с права е злоупотребата с власт при публично правните отношения. Тя се проявява в злоупотреба с положение на йерархическа зависимост чрез даване, получаване или обещаване на облаги, за да се извърши или не дадено действие, както и създаване на прекомерни трудности и несъответстващи и/или нерегламентирани задължения върху лице в йерархическа подчиненост или извършвано от лице, упражняващо контрол. Когато изпълнението или неизпълнението от длъжностно лице на неговите правомощия е с цел получаване на наследваща се облага за него или друго физическо или юридическо лице е налице злоупотреба със служебно положение. За злоупотреба с влияние се счита използването на позиция на сила спрямо лице за упражняване на натиск върху него, с или без пряка заплаха, по начин, който ограничава значително възможността му да вземе законосъобразно и обосновано решение или изобщо да вземе решение.

Злоупотребата с права или власт е свързана с получаване на наследваща се облага, която от своя страна е атрибут на всяка една корупционна практика. При институционализирането на различните проявления на явлението корупция като правонарушение неправомерната облага е основен компонент.

В дейността по организацията на противодействието на корупцията и нейната ефективност и отчетност пред обществото са включени редица държавни органи: МВР; органи на вътрешноведомствения и външноведомствения контрол; Народното събрание - чрез форми на парламентарен контрол, дейността на постоянните и временни комисии; активността на омбудсмана като обществен защитник. Международните нормативни актове, регламентиращи корупцията като правонарушение, са приети в сравнително кратък период. Гражданската конвенция за корупцията (в сила за Р България от 1.11.2003г), Наказателната конвенция относно корупцията (в сила за Р България от 1.07.2002г) и Конвенцията на Организацията на обединените нации срещу корупцията, (в сила за Р България от 20.10.2006г.) формират правния режим на корупцията като негативно правно явление.

Легална дефиниция за корупцията се съдържа в Гражданската конвенция за корупцията. За целите на конвенцията "корупция" е искането, предлагането, даването или приемането, пряко или косвено, на подкуп или всяка друга наследваща се облага или обещаването на такава, което засяга надлежното изпълнение на някое задължение или поведението, което се изисква от приемащия подкупа, неполагащата се облага или обещаването на такава.

Конвенцията на Организацията на обединените нации срещу корупцията се прилага в съответствие с нейните термини по отношение на предотвратяването, разследването и преследването на корупцията и замразяването, изземването, конфискацията и връщането на облагите от престъпленията по тази конвенция.

Наказателната конвенция относно корупцията не дава легална дефиниция. Анализът на разпоредбите на двете конвенции с наказателен елемент разкриват някои особености:

Наказателната конвенция относно корупцията детайлизира подкупа на следните хипотези: активен подкуп на национални длъжностни лица; пасивен подкуп на национални длъжностни лица; подкуп на членове на национални публични събрания; подкуп на чужди длъжностни лица; подкуп на членове на чужди публични събрания; активен подкуп в частния сектор; пасивен подкуп в частния сектор; подкуп на служители на международни организации; подкуп на членове на международни парламентарни събрания; подкуп на съдии и служители в международни съдилища. Предвидена е и хипотезата счетоводни престъпления.

Конвенцията на ООН предвижда само две форми на деянието подкуп - подкуп на национални длъжностни лица и подкуп на чужди длъжностни лица и на членове на публични международни организации. В нея обаче корупцията се свързва със злоупотребата с власт в следните хипотези - присвояване, злоупотреба или друго неправомерно използване на имущество от длъжностно лице и злоупотреба със служебни функции.

Субект на престъплението „подкуп“ е преди всичко длъжностното лице на държавна или обществена позиция, служба, ръководна работа или такава, свързана с управление и пазене на чуждо имущество - държавно, общинско, на обществени организации, юридически или физически лица. Такива субекти на престъплението подкуп са и други граждани, посочени

от закона - арбитри, вещи лица, защитници, както и всички, които са включени в корупционни отношения, регламентирани от закона. Характерно е, че се наказва и лицето, което посредничи при извършване на подкупа.

Съдържанието на подкупа, като основна проява на корупцията, е получаваната облага -материална или нематериална: дар (пари, вещи, ценности), услуга, подкрепа в издигане в йерархията, за даване на постове и други. Формите на проява на престъплението „подкуп“ са различни: искане или приемане на дар, на облага, която не се следва; приемане на предложение и даже само обещание за такова действие....Целта на подкупа винаги е свързана с действието или бездействието на длъжностното лице - да извърши или да не извърши нещо по служба, имало е вече такова поведение - независимо дали с него е нарушено служебно задължение, превишило е властта си, злоупотребило е с правата си; извършило е друго престъпление или пък е действало законосъобразно и целесъобразно. Наказва се и този, който е субект на подкупа, за да упражни влияние при вземане на решение от длъжностно лице във връзка със службата му.

Подкупът като корупционно явление се разпростира във всички обществени сфери и затова антикорупционното противодействие трябва да е всеобхватно. Законът създава едно общо правило, с което затваря кръга на корупционните престъпления: всеки носи наказателна отговорност, ако за извършена услуга получи имотна облага, която не му се полага. Тази норма се прилага, когато извършеното не съставлява по-тежко престъпление, за което следва друго наказание според НК.

Друг хипотези на корупция се проявяват в частноправни отношения - незаконно обогатяване, подкуп в частния сектор, присвояване на имущество в частния сектор.

Последните две хипотези са свързани с правосъдието – укривателство и създаване на пречки пред правосъдието.

Легална дефиниция в българското законодателство е предвидена в разпоредбата на чл. 3 ал. 1 от Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество. Корупция по смисъла на този закон е налице, когато в резултат на заеманата висша публична длъжност лицето злоупотребява с власт, нарушава или не изпълнява служебни задължения с цел пряко или косвено извличане на неследваща се материална или нематериална облага за себе си или за други лица.

Законодателят е предвидил легално определение за явлението облага. Това е всеки доход в пари или в имущество, включително придобиване на дялове или акции, както и предоставяне, прехвърляне или отказ от права, получаване на стоки или услуги безплатно или на цени, по-ниски от пазарните, получаване на привилегии или почести, помощ, глас, подкрепа или влияние, предимство, получаване на или обещание за работа, длъжност, дар, награда или обещание за избягване на загуба, отговорност, санкция или друго неблагоприятно събитие.

Прецизното тълкуване на дефинитивните разпоредби на цитираните нормативни актове навежда на мисълта, че корупцията са отъждествява приоритетно с престъплението подкуп. Практиката на ВКС я свързва с неоснователно обогатяване и съответните гражданскоправни последици. Но разглеждането на корупцията в контекста на санкционния правов ред следва да има много по-широк обхват и да се свърза приоритетно с регламентиране на недопустимостта на злоупотребата с права, власт, влияние или служебно положение. Неправомерното въздействие върху поведението на правните субекти има различни измерения – психологически, правни, социални. Предвиждането на правни способности за предотвратяване на корупционни практики е редно да се извършва в съответствие с принципа „Quis custodiet ipsos custodes“.

В чл. 45 от Конституцията на Република България се казва, че “гражданите имат право на жалби, предложения и петиции до държавните органи”, като според практиката на Конституционния съд тази разпоредба има непосредствено действие. Според действащата поднормативна база всеки, който разполага с данни за корупционно поведение на лице, работещо в МВР би могло да подаде сигнал в ДВС, включително и анонимно - посочването на име на автора на сигнала не е задължително, важно е да има определени реквизити: името и длъжността на човека, срещу когото е сигналът, място и време на извършване на

провинението, описание, позоваване на документи или други източници, включително и на свидетели. Постъпилият сигнал незабавно се регистрира и, ако формално съдържа изброените реквизити, по него задължително се образува предварителна проверка с разпореждане на директора на ДВС, която се извършва в 30-дневен срок. Предварителната проверка трябва да установи дали има достатъчно данни за корупционно поведение или друго неправомерно действие от страна на служител на МВР.

REFERENCES

Antonov, S., (2018) The low effectiveness of the sanctioning activity of the administrative bodies as a favorable factor for the increase of corruption manifestations Collection of reports from the Scientific and Applied Conference "Combating Corruption in the Republic of Bulgaria". Ruse: Ruse University Press. (**Оригинално заглавие:** Антонов, С., (2018) *Ниската ефективност на санкционната дейност на административните органи като благоприятстващ фактор за увеличаване на корупционните прояви. Сборник с доклади от Научно-приложна конференция „Противодействие на корупцията в Р България“*. Русе: Университетско Издателство).

Пиев, Р., (2018) Anonymous whistleblowing as an anti-corruption measure in the Ministry of Internal Affairs. Proceedings of University of Ruse. Ruse: Ruse University Press. (**Оригинално заглавие:** Илиев, П. (2018) *Анонимните сигнали като противокорупционна мярка в МВР. Сборник Научни трудове на РУ, Русе: Университетско Издателство*).

Kolev, T., (2015) Theory of Law. Sofia: Ciela Press. (**Оригинално заглавие:** Колев, Т. (2015) *Теория на правото. София: Издателство „Сиела“*).

Shopova, P., (2018) Some problems of anti-corruption. Collection of reports from the Scientific and Applied Conference "Combating Corruption in the Republic of Bulgaria". Ruse: Ruse University Press. (**Оригинално заглавие:** Шопова, П. (2018) *Някои проблеми на противодействие на корупцията. Сборник с доклади от Научно-приложна конференция „Противодействие на корупцията в Р България“*. Русе: Университетско Издателство).

THU-2B313-SSS-L-15

PARTICIPANTS IN THE CRIME SCENE INVESTIGATION

Stiliana Ivaylova Ivanova – Student

Faculty of Law,
“Angel Kanchev” Univesity of Ruse
Tel.: +359 89 5022292
E-mail: s_ivanova.23@abv.bg

Assist. Prof. Nevena Ivanova Ruseva, PhD

Department of Criminal Law,
“Angel Kanchev” Univesity of Ruse
Tel.: +359 88 623456
E-mail: nruseva@uni-bg.com

Abstract: *In the current report we will take a look at a crime scene investigation and what role does each person play. Knowing this information is very important for the future organization of the inspection and for the discovery of the objective truth. After we achieve this two goals, it will be easier to move on to the criminal proceeding*

Keywords: *participans, investigation, criminal proceedings, crime scene*

Местопроизшествие е мястото, в чиито граници е извършено престъпление или са оставени следи от него. То може да се различава от мястото, на което е извършено престъплението, т.е. местопрестъплението.

От наказателно-процесуална и криминалистична гледна точка огледът на местопроизшествие е един от способите на доказване, който служи за изясняване на обстоятелства, и факти, свързани с предмета на доказване. Той е едно от първоначалните неотложни следствени действия. Огледът има за задача изучаване на обстановката на местопроизшествието и събиране на информация, свързана с престъплението, за да се изяснят важни обстоятелства като време, място, мотиви и начин на извършване на престъпното деяние и др. Една от първите и най-важни задачи на огледа е да се установи фактът на престъплението, дали то е налице. Отговаряйки на този въпрос, вече ще може да се работи в посока изясняване и решаване на останалите изброени по-горе задачи. Други въпроси, на които огледът може да даде отговори са: какво се е случило, кой го е извършил, кога, къде, какво, с какво, с кого, спрямо кого, спрямо какво и защо е извършено.

Едно от важните понятия, свързани с огледа на местопроизшествие, е *обстановка на местопроизшествие*. Тя представлява своеобразна рамка, съвкупност от всички взаимосвързани обекти в границите на местопроизшествието. Включва в себе си съвкупността от мястото на произшествието, заобикалящата го среда, границите му и др. Всичко това е от изключителна важност при разследването и в частност при огледа на местопроизшествие.

Главната цел на огледа е правно регламентирана в чл. 155, ал.1 от НПК – „Съдът и органите на досъдебното производство извършват оглед на местности, помещения, предмети и лица, с цел да разкрият, непосредствено да изследват и да запазят по реда, установен в този кодекс, следи от престъплението и други данни, необходими за изясняване на обстоятелствата по делото.“ От тази разпоредба става ясно и кои са обектите на огледа, а именно – местности, помещения, предмети и лица. В зависимост от тези обекти, огледите се разделят на няколко вида: оглед на местопроизшествие; оглед на труп; оглед на лице; оглед на помещения, местности и предмети и оглед на кореспонденция.

Всичко, което е свързано с огледа на местопроизшествие и е от значение за делото, се вписва в протокол от разследващите органи. Той е от съществено значение и е недопустимо да не бъде създаден такъв. В него не могат да се допускат грешки. В протокола се вписват

мястото на произшествието, което се описва спрямо посоките на света, датата, часа, времето, как е заварено произшествието, какво се намира, какво се вижда, всички следи, които се намерят се описват подробно, всяко действие също описва. В протокола се включват и участниците в огледа.

В настоящото изложение ще се разгледат участниците в огледа на местопроизшествие. Те се разделят на задължителни и незадължителни. Първите участници са органите на досъдебното производство – разследващи органи. Те са изчерпателно изброени в чл. 52 от НПК – *„Разследващи органи са: следователите; служителите от Министерството на вътрешните работи, назначени на длъжност „разследващ полицай“, и служителите от Агенция „Митници“, назначени на длъжност „разследващ митнически инспектор“; полицейските органи в Министерството на вътрешните работи и митническите органи в Агенция „Митници“ – в случаите, предвидени в този кодекс.“*

Освен разследващите органи, в огледа могат да участват прокурор, експерти, специалист-технически помощник, водач на следово куче, служители от полицията.

Много важни участници в огледа на местопроизшествие са поемните лица. Участието им е задължително и необходимо за доказателственото значение на установените по време на разследването факти. В чл. 137, ал.1 от НПК се сочи: *„В досъдебното производство, огледът, претърсването, изземването, следственият експеримент и разпознаването на лица и предмети се извършват в присъствието на поемни лица.“* Поемните лица се избират от разследващия орган (чл. 137, ал. 2 *„Поемните лица се избират от органа, извършващ съответното действие по разследването...“*) и има няколко условия, на които трябва да отговарят: трябва да са пълнолетни, грамотни, психично здрави, да могат да възприемат и да възпроизвеждат информация от заобикалящата ги среда. Чл. 137, ал. 2 от НПК гласи още, че поемните лица не трябва да имат друго процесуално качество и не трябва да са заинтересовани от изхода на делото. Препоръчително, а не задължително, е да са от същото населено място, където се провежда разследването, с оглед на бързината и евентуалното им привличане като свидетели. Участието на поемните лица се свежда до самото им присъствие, с цел да бъдат свидетели на случващото се по време на огледа. За да се докаже достоверността на протоколите, съставени от разследващите органи по време на огледа, поемните лица се подписват върху тях. Правата на поемните лица са уредени в чл. 137, ал. 4 от НПК – *„Поемните лица имат следните права: да правят бележки и възражения по допуснатите непълноти и закононарушения; да искат поправки, изменения и допълнения на протокола; да подписват протокола при особено мнение, като писмено изложат съображенията си за това; да искат отмяна на актовете, които накърняват техните права и законни интереси; да получат съответно възнаграждение и да им се заплатят разноските, които са направили.“* Ал. 5 на същия член гласи, че органът, който извършва съответното действие по разследването, запознава поемните лица с тези им права. Тъй като навсякъде в чл. 137 от НПК поемните лица се използват в множествено число, по тълкувателен път правим извод, че те трябва да са най-малко две, такъв е и опитът в практиката, но няма пречка те да бъдат повече. Примери за необходимост от повече поемни лица, би могъл да бъде извършването на следствен експеримент и изобщо всяко действие по разследването, което се извършва на голяма площ. Това е с оглед задължението на поемите лица да присъстват, респ. да бъдат свидетели на всяко едно действие, което извършват разследващите органи. Не е допустимо да бъдат извършени процесуални действия без присъствието на поемни лица, в случаите, когато това е задължително. Ако все пак това се реализира, отговорността лежи върху извършващия огледа орган, а съответното процесуално действие се опорочава.

В зависимост от вида на огледа, в определени случаи, се появява необходимост от участието на други лица. Чрез участниците се използват научни методи като наблюдение, измерване, описание, сравнение, експеримент, моделиране, идентификация, математически методи и др. В следващите редове ще се обърне внимание на всеки вид оглед и кои участници са необходими за него.

Първият вид оглед на местопроизшествие, който ще бъде разгледан, е този, свързан с разследването на убийства – огледът на труп. Сами по себе си този вид огледи са най-трудни,

защото изискват много знания в различни области, а всяка грешка може да бъде фатална. От голяма важност са подготовката, организацията и планирането на огледа. Участниците в огледа при убийства трябва да са много добре подготвени професионалисти. Такива могат да бъдат експерти и специалисти-технически помощници от различни области. Първата област е фотографията. Експертите от тази област могат да бъдат полезни със задължителното фиксиране на всички открити следи на местопроизшествието. Втората – дактилоскопията. Тя се отнася до дактилоскопните следи и до тяхното правилно откриване и изземване. Останалите области са – балистиката, която е свързана с огнестрелни оръжия и боеприпаси, и следи от същите; химия и не на последно място биология – във връзка с търсенето, откриването, изземването, изследването на различни видове биологични следи, свързани с извършеното престъпление.

Тактическите препоръки, свързани с участието на изброените специалисти или някои от тях, е да не бъдат пропуснати следи, както и да се избегне ситуация, в която тяхното изследване да бъде невъзможно. При огледът на труп участието на съдебен лекар е задължително, затова и той е главен участник. Ако все пак ситуацията не позволява да има такъв, то трябва да присъства друг лекар. Други участници могат да бъдат запазилите местопроизшествието, представители на помещението, ако трупа е намерен в такова и преводач, ако някой от участниците не говори български език. Тези лица не са задължителни. Останалите участници са тези, които бяха разгледани по-рано – разследващи органи и поемни лица, и занапред ще бъдат наричани задължителни участници.

Вторият вид е огледът на лице (освидетелстване). При него отново се включват задължителните участници, но има една особеност, предвидена в НПК – когато се налага лицето да бъде съблечено, разследващите органи, поемните лица и техническите помощници трябва да бъдат от същия пол, от който е лицето. Ако все пак това не може да се случи, то огледът се извършва от лекар.

Следващият вид е огледът на местности, помещения и предмети. Той включва задължителните участници, сред които и вещо лице. В него могат да бъдат включени специалисти – технически помощници, които могат да бъдат полезни при разкриването и разследването на престъпления като кражби, грабежи, пожари и палежи. В огледа могат да участват също пострадалите лица, запазилите местопроизшествието, представители на помещенията, преводач и др.

Четвъртият вид е огледът на превозни средства. Освен със задължителните участници, този тип оглед трябва да се извърши заедно с участието на специалисти от областта на автомобилната техника и/или от други области на науката и техниката, свързани с престъплението.

Последният вид оглед според предмета на изучаване е огледът на кореспонденция. Такъв най-често се извършва при компютърни престъпления. В него, освен задължителните участници, трябва да се включат компютърни специалисти, защото необходимата информация в компютърното устройство може лесно да бъде загубена.

В по-голямата си част, следите, намерени и иззети по време на огледа, както и други материални доказателства, свързани с извършеното престъпление, трябва да се изследват, за да се открие връзката им с това престъпление. Изследването на следите и други веществени доказателства в наказателния процес се извършва по експертен път, т.е. чрез изготвяне на експертизи. Вещите лица, които изготвят експертизите, също са участници в производството. Тяхното експертно мнение е от изключителна важност, тъй като експертизата по своята същност има доказателствена стойност. Експертизите не могат да се извършват от всеки един човек, защото за всяка една се изискват определени знания и умения в различни области от науката, изкуството или техниката. Вещите лица разкриват специфична по естеството си информация, която е водеща, за да се задоволят целите на криминалистиката и на наказателния процес. Освен в досъдебното производство, експертизи могат да се назначават и в съдебната фаза на наказателното производство. Позволява се да се правят и искания за нови експертизи. Това се сочи и в чл. 144, ал 1 от НПК – „Когато за изясняване на някои обстоятелства по

делото са необходими специални знания из областта на науката, изкуството или техниката, съдът или органът на досъдебното производство назначава експертиза.“

В зависимост от извършеното престъпление и от вида на огледа, въпросите, които трябва да бъдат поставени и обсъдени са различни. По тази причина експертизите също са различни по вид, според естеството на специалните знания, необходими за изготвянето им. В следващото изложение ще бъдат изброени няколко от тях с оглед изясняване на значението им в наказателния процес.

Първият вид са криминалистичните експертизи. Те се наричат така, защото се основават на криминалистиката. Този вид се подразделя на експертизи на писмените доказателства; трасологични; съдебно-балистични; дактилоскопни и биометрични. За всяка една от тях са необходими знанията на различни експерти във всяка от областите.

Вторият вид са съдебномедицинските експертизи. Тяхното назначаване се споменава и в чл. 144, ал. 2 от НПК – *„Експертизата е задължителна, когато съществува съмнение относно: причината на смъртта; характера на телесната повреда; вменяемостта на обвиняемия; способността на обвиняемия с оглед на неговото физическо и психическо състояние правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава достоверни обяснения за тях; способността на свидетеля с оглед на неговото физическо и психическо състояние правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава достоверни показания за тях.“*

Съдебномедицинските експертизи се разделят на: съдебномедицинска експертиза на труп; на телесни повреди и такива за установяване на родителския произход.

Третият вид експертизи, които също са често срещани, са съдебните експертизи на психичното здраве. Разделят се на: съдебно-психиатрична експертиза; съдебно-психологична експертиза; съдебна психиатрична-психологична експертиза и съдебна експертиза на психичното състояние по писмени данни и също са част от гореспоменатият текст от НПК.

За да бъдат разгледани всички области на специфичните знания, нужни за изясняване на обстоятелства и установяване на истината и фактите, следва да бъдат посочени още един вид експертизи – съдебни инженерно-технически експертизи. Те спадат към необходимостта от знания в областта на техниката. Разделят се на: съдебна инженерно-техническа експертиза; автотехническа експертиза; инженерно-технологична; компютърно-техническа; строително-техническа; съдебно-пожаротехническа, съдебно-енергийна експертиза и др.

В заключение може да бъде обобщено утвърденото в теорията схващане, че участниците в огледа на местопроизшествие заемат особено значимо място в разглеждания процесуален способ. Ако подборът им е неправилен или дори процесуално погрешен, няма да могат да бъдат намерени следите, да бъдат запазени, иззети, изследвани, няма да има кой да изгражда версии, няма да се зададат въпроси, за да се намерят и открити решения. Без правилните и прецизно включени участници в огледа, няма да бъде възможно да се постигнат целите на наказателния процес. Ще има много доказателства, но те няма да имат тежест и процесуална стойност и ще загубят това си качество.

“Argumenta non numeranda, sed ponderanda sunt.” – Доказателствата се определят не от количеството си, а от тежестта си.

REFERENCES

Yordanov, S. (2004), Inspection of the scene. Collection of traces and material evidence, Sofia - Ministry of Interior, (**Оригинално заглавие:** Йорданов, С. (2004), Оглед на местопроизшествие. Събиране на следи и веществени доказателства, София – МВР)

Kunchev, J. (2004), Forensic Tactics, Albatross), (**Оригинално заглавие:** Кунчев, Й. (2004), Криминалистическа Тактика, „Албатрос“)

THU-2B313-SSS-L-16

MANDATORY VACCINATIONS FOR SEAFARERS

Gabriela Kumanova – Student

Faculty of Navigation

“Nikola Vaptsarov” Naval Academy, Varna

Tel.: +359 88 950 3229

E-mail: gabriela.kumanova00@gmail.com

Patrisia Ilieva – Student

Department of Medicine,

University of Burgas “Prof. Dr. Asen Zlatarov”

Tel.: +359 89 445 6752

E-mail: patrisia7@abv.bg

Elitsa Kumanova

Department of Public Law

Faculty of Law,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract *The practice of vaccination dates back hundreds of years ago. From drinking snake venom to variolation people have been trying to gain immunity against dangerous diseases. Vaccines are a part of our modern life. From the first few shots given right after birth, vaccines have helped us eradicate some of the most threatening viruses and organism or at least limit their spread. Active vaccination also helps us protect people in society that for a number of reasons cannot get vaccinated. With traveling being a huge sector in economy, we shall all keep in mind every country's healthcare regulations, including immunisations.*

Keywords: Vaccine, Immunisation, Seafarers

ВЪВЕДЕНИЕ

Един от най-успешно решените проблеми на цивилизацията е опазването на общественото здраве, постигнато чрез широк набор от мерки от медицинско, социално и здравно естество. Борбата с епидемиите и пандемията е спечелена и благодарение на утвърждаването на ползите от ваксините и създаването на държавна политика на поставяне на задължителни имунизации на гражданите. В исторически план откриваме разнообразни прийоми - от пиенето на змийска отрова до натриването с разкъсана кожа, зарамена с едра шарка, - чрез които хората са се опитвали да придобият имунитет срещу опасни болести още от древността. Сред основоположниците в микробиология е Луис Пастър, чиито проучвания и постулати лежат в основата на съвременните клинични методи в медицинската практика. Именно той е откривателят на ваксините срещу причинителите на холера и антракс - *Vibrio cholerae*, *Bacillus anthracis*. (Immunisation Advisory Centre, 2020; Saleh A., Shahraz Qamar, Aysun Tekin, Romil Singh, and Rahul Kashyap, 2021).

Въпреки напредването на науката, пандемията от Ковид-19 ни доказва колко важни са своевременното изучаване на заболяванията, техните причинители, разработването на ваксини за превенция от заразяване и ограничаване на разпространението им (Saleh A., Shahraz Qamar, Aysun Tekin, Romil Singh, and Rahul Kashyap, 2021).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Имунизацията е основополагащ елемент на политиките за общественото здраве и без съмнение носи изключителни ползи, когато се използва за защита на здравето на хората (Андрю Дж. Полард и Елс м. Бийкър, 2022). Задължителните имунизации и реимунизации са

описани във ваксинационния календар на Република България. Ваксинацията започва още в първите 24 часа след раждането, с първата поставена ваксина - срещу Хепатит Б, а после и комбинираната БЦЖ ваксина. В Таблица 1 са представени задължителните ваксинации до 13-месечна възраст.

Имунизацията е основополагащ елемент на политиките за общественото здраве и без съмнение носи изключителни ползи, когато се използва за защита на здравето на хората (Андрю Дж. Полард и Елс м. Бийкър, 2022). Задължителните имунизации и реимунизации са описани във ваксинационния календар на Република България. Ваксинацията започва още в първите 24 часа след раждането, с първата поставена ваксина - срещу Хепатит Б, а после и комбинираната БЦЖ ваксина. В Таблица 1 са представени задължителните ваксинации до 13-месечна възраст.

Таблица 1: Имунизационен календар на Република България до 13-месечна възраст (Министерство на здравеопазването, 2015)

Месец на поставяне	Патоген
Новородени	Хепатит Б, БЦЖ
Втори, трети и четвърти месец	Дифтерия, тетанус, коклюш, полиомиелит, хемофилус инфлуенце тип Б инфекции и пневмококови инфекции
Между седми и десети месец	БЦЖ, при неваксинирани деца и отрицателна туберкулинова проба
Тринадесети месец	Морбили, рубеола, паротит

Препоръчителни имунизации

Освен задължителните, съществуват и т.нар. препоръчителни имунизации. Те се извършват по желание на пациента срещу заплащане. Прилагат се на пътуващи в региони, в които съществува повишен риск от заразяване с определени ваксинопредотвратими инфекции; в региони, ендемични за дадените заболявания; на лица в неимунизационна възраст с придружаващи заболявания и повишен риск от заразяване, и др. Тук се включват ваксини срещу хепатит А, хепатит Б, грип, коремн тиф, бяс, жълта треска, ваксина срещу дифтерия, тетанус и коклюш (ацелуларна компонента) и с намалено антигенно съдържание на дифтерийната компонента, срещу морбили, паротит, рубеола, срещу варицела, срещу менингококови, пневмококови, ротавирусни, хемофилус тип Б инфекции, инфекции с човешки папиломен вирус и др. Ваксините срещу COVID-19 и прилагането им са безплатни за населението, без значение от здравноосигурителния статус на лицата.

Хората, пътуващи в чужбина са изложени на по - висок риск от заразяване с характерните за географския регион патогени, които може да са не толкова срещани у нас. Именно затова в различни професии, включващи пътуване в чужбина, се съобразяват имунизациите с разпоредбите на дадената държава. Ваксините са препоръчителни спрямо географския регион, например Централна и Южна Америка, Африка и Азия (Таблица 2).

Таблица 2: Препоръчителни ваксини, спрямо географския регион.

Географски регион	Препоръчителни имунизации
Северна Америка	Дифтерия, тетанус, хепатит В
Централна Америка(континентална)	Хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремн тиф

Южна Америка (тропическа зона)	Жълта треска, хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф, менингококова инфекция
Южна Америка (умерена зона)	Хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф
Южна Африка	Хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф, полиомиелит
Северна Африка	Хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф, полиомиелит, бяс
Африка на юг от Сахара	Жълта треска, хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф, полиомиелит, бяс
Азия	Хепатит А и В, тетанус и дифтерия, коремен тиф, полиомиелит, менингококова инфекция, бяс

В европейските държави също са утвърдени инумизационни календари със задължителни и препоръчителни ваксини:

[Italian pediatric society](#)

Country	Diphtheria	Tetanus	Pertussis	Hepatitis B	HiB	Poliovirus	Measles	Mumps	Rubella	Varicella
Austria	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Belgium	R	R	R	R	R	Ma	R	R	R	R ^a
Bulgaria	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Nr
Croatia	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Nr
Cipro	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Czech Republic	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	R
Denmark	R	R	R	R*	R	R	R	R	R	Nr
Estonia	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Finland	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
France	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Nr
Germany	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Greece	Ma	Ma	Ma	Ma	R	R	R	R	R	R
Hungary	Ma	R*	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Nr
Iceland	R	R	R	Nr	R	R	R	R	R	Nr
Ireland	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Italy	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma
Latvia	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma
Lichtenstein	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Lituania	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Luxemburg	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Malta	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Netherlands	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Norvegia	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Poland	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	R ^a
Portugal	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Romania	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Slovakia	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Ma	Nr
Slovenia	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
Spain	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
Sweden	R	R	R	R	R	R	R	R	R	Nr
UK	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R ^a

Ma Mandatory, R Recommended, Nr Not recommended

R^a recommended for specific groups only

Източник: <https://ijponline.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13052-018-0504-y/tables/1>

Въпреки, че когато се говори за висок риск от инфекции, често се имат предвид професиите свързани с медицинската практика (Blain R., 2020), морските работници, също са изложени на риск. С развитието на пандемията от Ковид-19, все повече внимание се отделя на проучването на разпространението на инфекциозните причинители сред населението. Редица

проучвания изследват морските работници, като прицелна група за развитие на инфекциозни болести. Круизният туризъм става все по-популярен. Дългосрочният личен контакт, сложните потоци от население, липсата на медицински съоръжения и дефектната инфраструктура на борда на повечето круизни кораби биха довели до това корабът да се превърне в инкубатор за инфекциозни заболявания (Nan Zhang, Ruosong Miao, Hong Huang, Emily Y. Y. Chan, 2016).

Сред най - разпространените заболявания е т.нар. “жълта треска”. Вирусът на жълтата треска се среща в тропическите и субтропичните райони на Африка и Южна Америка. Вирусът се разпространява сред хората чрез ухапване от заразен комар (Centers for Disease Control and Prevention, 2019). Клиниката варира от повишена температура, придружена с болки до чернодробна дисфункция и жълтеница (Фигура 1). Натрупването на продуктите на обмяната, жлъчни пигменти и отлагането им в кожата и видимите лигавици, води и до наименованието на заболяването.

Фигура 1: Симптоми на жълта треска (Източник: shutterstock.com).

Проблемът за ваксините на моряците е уреден съгласно разпоредбите на Морската трудова конвенция. Целите на Морската трудова конвенция са свързани със създаване на устойчива система от права и принципи, прилагани относно морските лица. Държавите, ратифицирали Конвенцията имат възможност да проявяват значителна степен на гъвкавост относно начина, по който те прилагат тези права и принципи. Всяка държава-членка трябва да се увери, че разпоредбите на нейното законодателство основните права на на морските лица, свободата на сдружение и ефективното признаване на правото на колективно договаряне. Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от 40-ото Народно събрание на 27 май 2009 г. и влиза в сила от 20 август 2013 г.

Конвенцията гарантира трудовите и социалните права на моряците. Всеки моряк има право на безопасно и сигурно работно място, което да отговаря на нормите за безопасност; на справедливи условия на заетост и на достойни условия на работа и живот на борда на кораба. Всеки моряк има право на здравеопазване, медицинско обслужване, мерки за неговото благосъстояние и други форми на социално осигуряване.

Всяка държава-членка обезпечава в рамките на своята юрисдикция пълното зачитане на трудовите и социалните права на моряците. Ако в конвенцията не е установено друго, зачитането на тези права може да бъде постигнато чрез актове на националното законодателство, чрез приложими колективни трудови договори или чрез други мерки или в практиката.

Чрез систематичен анализ на съдържанието на Морската трудова конвенция, която се състои от три различни, но свързани части - членове, правила и кодекс, - се извеждат стандартите, свързани с гарантирането на здравето на моряците, както следва:

✓ Правило 1.2 - Медицинско свидетелство

Цел: да се гарантира, че всички моряци от медицинска гледна точка са годни да изпълняват своите задължения на море. Моряк не може да работи на борда на кораб, ако не

притежава медицинско свидетелство, удостоверяващо медицинската му годност за изпълняване на неговите задължения.

✓ Правило 2.7 - Нива на окомплектуване на корабите с екипаж

Цел: да се гарантира, че моряците работят на борда на кораби, окомплектувани с достатъчен на брой персонал, необходим за обезпечаването на безопасна, ефективна и сигурна експлоатация на кораба. Всяка държава-членка изисква от всички кораби, които плават под нейно знаме, да разполагат с достатъчен брой моряци, наети на работа на борда, за да се гарантира, че корабите се експлоатират безопасно, ефективно и с нужната грижа по отношение на сигурността във всякакви условия, като се отчитат умората на моряците и специфичният характер и условия на рейса.

✓ Правило 4.1 - Медицинско обслужване на борда на кораба и на брега

Цел: да се опази здравето на моряците и да им се осигури навременен достъп до медицинско обслужване на борда на кораба и на брега. Всяка държава-членка гарантира, че всички моряци, намиращи се на борда на кораби, плаващи под нейно знаме, са обхванати от подходящи мерки за опазване на тяхното здраве и имат достъп до навременно и подходящо медицинско обслужване, докато работят на борда.

Всяка държава-членка осигурява на моряците, които работят на борда на кораби, намиращи се на нейна територия, и които се нуждаят от спешна медицинска помощ, достъп до медицинските услуги на брега на тази държава-членка.

✓ Стандарт A4.1 - Медицинско обслужване на борда на кораба и на брега

Всяка държава-членка с цел да опази здравето на моряците, работещи на борда на кораб, плаващ под нейно знаме, както и за да им осигури медицинско обслужване, включително основни зъболекарски услуги, гарантира приемането на мерки, които:

(а) гарантират, че по отношение на моряците се прилага общото законодателство относно опазването на здравето на работното място и им се предоставя медицинско обслужване, съответстващо на техните задължения, както и се прилага специално законодателство, специфично за работата на борда на кораб;

(б) гарантират опазване на здравето на моряци и предоставянето им на медицинско обслужване, съпоставими с тези, които са общодостъпни за работещите на брега, включително навременен достъп до нужните лекарства, медицинско оборудване и средства за диагностициране и лечение, както и до медицинска информация и експертиза;

Компетентната власт одобрява стандартен формуляр за медицински доклад, който да се използва от капитаните на кораби и съответния медицински персонал на борда на кораба и на брега. Съдържанието на попълнен такъв формуляр е поверително и се използва единствено за улесняване на лечението на моряците.

Всяка държава-членка приема законодателство, с което установява изисквания по отношение на болничните и медицинските средства и оборудване, както и медицинското обучение на борда на корабите, които плават под нейно знаме.

REFERENCES

Blain R., 2020, Top 10 most dangerous jobs (for infection risk), <https://www.humanresourcesonline.net/top-10-most-dangerous-jobs-for-infection-risk-2>;

Gravningen K., Stian Henriksen, Olav Hungnes, Kristian Svendsen, Emily MacDonald, Henrik Schirmer, Kathrine Stene-Johansen, Gunnar Skov Simonsen, Oliver Kacelnik, Petter Elstrøm, Karoline Bragstad, Christine Hanssen Rinaldo, 2022, Risk factors, immune response and whole-genome sequencing of SARS-CoV-2 in a cruise ship outbreak in Norway, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1201971222001047>;

Nan Zhang, Ruosong Miao, Hong Huang, Emily Y. Y. Chan, 2016, Contact infection of infectious disease onboard a cruise ship, <https://www.nature.com/articles/srep38790>;

Pollard A. J., Els M. Beeker, (2022), A Guide to the Science of Vaccination (Vaccinology): From Basic Principles to New Developments, (*Оригинално заглавие*: Полард, А. Дж., Елс М.

Бийкър, (2022), Ръководство в науката за ваксиниране (ваксинология): от основни принципи до нови разработки).

Saleh A., Shahraz Qamar, Aysun Tekin, Romil Singh, and Rahul Kashyap, 2021, Vaccine Development Throughout History, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8386248/>;

Centers for Disease Control and Prevention, 2019, Yellow Fever, <https://www.cdc.gov/yellowfever/index.html>;

Maritime Labour Convention, <https://www.ilo.org/global/standards/maritime-labour-convention/lang-en/index.htm>

Immunisation Advisory Centre, (2020), A brief history of vaccination, <https://www.immune.org.nz/vaccines/vaccine-development/brief-history-vaccination>;

Министерство на здравеопазването, 2015, Имунизации, <https://www.mh.government.bg/bg/informaciya-za-grazhdani/imunizacii/>;

THU-2B313-SSS-L-17

A BRIEF OVERVIEW OF CORRUPTION IN ROMAN REPUBLIC - ELECTORAL BRIBERY

Martina Georgieva– PhD Student

Faculty of Law,

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

E-mail: yulianova.georgieva@gmail.com

Prof. Plamen Panayotov, PhD

Department of Criminal Law,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Abstract: *The Roman Republic (Res publica Populi Romani) is one of the earliest examples of democracy in the world. Although we do not have written evidence of the first case of corruption in ancient Rome, we can assume that this is an act that almost has always been punished, at least in the legal systems of the Roman tradition. Although Rome flourished during this period, corruption spread like a plague, which led to the collapse of the republic. The most emblematic form of corruption in that times was the so-called ambitus. Buying votes or ambitus in Latin is appropriate for a phenomenon of the Roman Republic; it did not exist in the period before the Roman Republic and ceases to be a factor in politics during the principate.*

Keywords: *corruption, electoral bribery, ambitus, Roman Republic, Bulgaria*

ВЪВЕДЕНИЕ

Корупцията е широко обществено явление, но не само в наши дни. „Въпреки, че нямаме писмени доказателства за първия казус на корупция в древен Рим, можем да считаме, че корупцията, формулирана като търговия с публични функции и тяхната експлоатация в утилитарна перспектива, е поведение, което почти винаги е било наказвано, поне в правните системи на римската традиция“¹¹³.

Римската република (*Res publica Populi Romani*) представлява един от най-ранните примери за демокрация в света. Древната държава, съсредоточена в Рим била създадена през 509 г. пр. н. е. до нейното разпадане през 27 г. пр. н. е. Тези години се характеризирали с огромни трансформации, тъй като Рим, от малък град-държава, какъвто бил в края на VI век пр. н. е. се превърнал в столица на огромна и сложна държава, съставена от безброй различни народи и цивилизации.

„Макар и да няма сигурна следа, кога за първи път това поведение е било считано за престъпление, безспорно е, че в републикански Рим са били приети редица закони за противодействие на бързоразпространяващите се корупционни практики“¹¹⁴.

Въпреки мащабите и разцвета на Рим през този период, корупцията се разпространявала като чума, което довело и до разпадането на Републиката. Членовете на Сената използвали всички ресурси, за да постигат своите собствени интереси. Веровския процес, при който Вер, пропретор на провинция Сицилия бил обвинен от Цицерон за изнудване на жителите на острова и искане на подкупи от тях, се превърнал в нарицателно на тежката ситуация, в която се намирала Републиката тогава¹¹⁵.

В *Заговорът на Катилина*, Салустий описва детайлно причините за разпада на Републиката, като посочва като техен източник *жаждата за пари и власт като с нея, може да се каже, пламнаха всички злини. Именно алчността помете добросъвестността,*

¹¹³ Raffaele Cantone, *Il sistema della prevenzione della corruzione*, G. Giappichelli Editore, стр. 1

¹¹⁴ Raffaele Cantone, *Il sistema della prevenzione della corruzione*, G. Giappichelli Editore, стр. 1

¹¹⁵ Raffaele Cantone, *Il sistema della prevenzione della corruzione*, G. Giappichelli Editore, стр. 1

праведността и всички правила на честния живот, доведе хората до арогантност, жестокост, пренебрегване на боговете, вярата, че няма нищо, което да не се продава.¹¹⁶

„Понятието “корупция” има две основни значения: състояние на обществото, характеризиращо се с атмосфера на развала и вид поведение, насочено към създаването на такова състояние, като първото значение не се поддава на правно дефиниране – това състояние има не толкова правни, колкото чисто обществени характеристики. Що се касае до корупционното поведение, то също не може еднозначно да се определи с правна дефиниция“¹¹⁷. Въпреки гореспоменатите случаи, в ранните години на републиканската епоха все още липсвала правна дефиниция на престъплението корупцията, като в последствие се очертали няколко различни конкретни състави за корупционно поведение. Едно от най – емблематичните корупционни поведения за онова време било купуването на гласове.

Купуването на гласове в древен Рим

„Купуването на гласове или *ambitus* на латински език е характеризиращ Римската република феномен; той не е съществувал в периода преди Римската република и престава да бъде фактор в политиката по време на Принципата“¹¹⁸. *Ambitus* традиционно се определял като изборен подкуп, незаконна и корумпирана агитационна практика, при която кандидатите давали пари на избирателите в замяна на изборна подкрепа и гласове¹¹⁹.

Всъщност, *ambitus* произлиза от глагола *ambio* и означава „обикаляне наоколо“ и неговото значение било именно обикалянето от страна на кандидатите с цел събиране на гласове. В древните източници думата *ambitia* често била използвана с негативни конотации. „Въпреки, че може да означава конкуренция, амбиция и желание за напредък, най-често тя описвала някаква корупционна практика и/или купуване на гласове“¹²⁰.

Информация за това в какво всъщност се е състояло изпълнителното деяние на това корупционно поведение намираме в тогавашното законодателство. „Най-ранният пример се появява в произведенията на един от най-известните римски историци, Ливий“¹²¹. През 432 г. пр. н. е. бил обнародван закон, приет от Трибуните на плебса, който забранявал да се прави по-бяла и следователно по-видима тогата на кандидатите, с което те привличали повече избиратели. Кандидатите били облечени в специална тога наречена *candida*, от която произлиза и думата *candidatus*. Всъщност, Ливий не говори конкретно за *ambitus*. „Счита се по-скоро, че е ставало въпрос за един първи, временен, законодателен опит да се дефинира теоретично едно действие от страна на кандидатите, което се считало за прекомерно: избелване на тогата, което от своя страна водело до поставяне на кандидатите в една по – благоприятна позиция“¹²². В този период не можем да говорим все още за *crimen*, а по – скоро целта е била да се възпрепятства излизането на политическата сцена на *homines novi*¹²³.

Така нареченият *lex Petelia de ambitu* бил приет през 358 г. пр. н. е., който представлявал първия закон, в който се споменава терминът *ambitus* и в който започва ясно да се очертава престъплението „купуване на гласове“¹²⁴. Той ограничавал прекалената *ambitio*, т.е.

¹¹⁶ Gaius Sallustius Crispus, *De Catilinae coniuratione*, 10, https://la.wikisource.org/wiki/De_Catilinae_coniuratione

¹¹⁷ Доц. Лазар Груев, Доц. д-р Борис Велчев, *Наказателно-правни аспекти в борбата срещу корупцията* КООЛИЦИЯ 2000, София, 2000, https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/382.pdf

¹¹⁸ Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 1

¹¹⁹ Brahm H. Kleinman, *Ambitus in the Late Roman Republic (80-50 B.C.)*, Department of History and Classical Studies McGill University, Montreal February, 2012

¹²⁰ Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 2

¹²¹ Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 5

¹²² Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 6

¹²³ Нов човек (на латински: *homo novus*) в термин в Древен Рим, с който са обозначавали първия човек от незнатен или малкоизвестен род, влязъл в Сената или избран за консул. Според традицията, и членството в Сената и консулството като длъжности са били заемани от патрициите. Когато плебеите успяват да се преборят да имат представители в Сената, всички ново избрани плебеи са *novi homines*, https://bg.wikipedia.org/wiki/Homo_novus

¹²⁴ Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 6

прекомерното обикаляне от страна на кандидатите от плебса или така наречените *homines novi*, които обхождали пазарите и площадите, за да събират гласове.

Историческата точност на тези два закона е подложена на въпрос. От II век пр. н. е. нататък, обаче, броят на антикорупционните мерки значително нараснал. Именно след конституционните промени на Сула, римското законодателство за борба с корупцията регистрирало ясно увеличение на честотата, както и суровостта на наказанията¹²⁵. Според римляните основният фактор, повлиял на зачестилите законодателни промени и приемането на нови антикорупционни закони бил въвеждането на тайното гласуване през втората половина на II век пр. н. е.¹²⁶ През 139 г. пр. н. е. с *lex Gabinia* било въведено писменото и тайно гласуване: всеки избирател, получавал дъска, на която да напише своя избор. Това не било добре прието от сенаторския елит, тъй като по този начин броят на шансовете да манипулират политическата сцена намалявал драстично. Следователно, те се опитали да повлияят на избирателите чрез така наречените *custodes* или „пазители“, които имали за задача да присъстват заедно с избирателите по време на тяхното гласуване, за да предотвратят евентуална незаконосъобразност¹²⁷. Това, от своя страна, било предпоставка за натиск върху избирателите. За да се избегне това, през 119 г. пр. н. е. с *lex Maria* ограничили пространството, в което избирателите гласували, за да предотвратят прекомерното движение на „пазителите“ и да позволят ефективната свобода на гласуване¹²⁸. Пазителите, по един за всеки кандидат, били поставени до всяка урна, където били разположени и членовете на избирателната комисия или така наречените *diribitores*. Считало се, че благодарение на *Lex Gabinia tabellaria* и въвеждането на тайното гласуване се достигнало до довеждането до по – честни избори, които допринесли до голяма степен за възхода на *homines novi*¹²⁹.

Но дори и при тайното гласуване, всъщност, се случвало неправомерно поведение, като например вече попълнени бюлетини можели да бъдат доставени до избирателите. Купуването и продаването на гласове било широко разпространена практика. А за да се запази сделката в тайна и да се защити избирателя, били наемани лица наричани *interpretes* за да сключат сделката, *sequestres* или тези, които държали в себе си сумата до момента на сключване на сделката и *divisores*, които да ги разпределят на когото трябва¹³⁰. Подобно раздаване на пари било обичай през I век. пр. н. е., поради което през 67 г. пр. н. е. се оказало необходимо приемането на *lex Calpurnia de ambitu*, който предвиждал много строги наказания както за корумпираните така и за *divisores*, които били виждани като истински инструменти за корупция¹³¹. Законът предвиждал наказания като глоби, изключване от Сената и лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност в случай на корупционно поведение свързано с купуването на гласове¹³².

Друг известен метод за купуване и продаване на гласове бил предлагането на банкети, места в театъра, гладиаторски игри, дотолкова, че Цицерон обнародвал закон, с който се забранявало организирането на гладиаторски игри две години преди кандидата да се кандидатира (*Lex Tullia de ambitu*, 63 г. пр. н. е.)¹³³.

Използвани били и предизборни споразумения и разменяне на гласове, така наречените *coitiones*, при които двама кандидати разменяли гласовете на своите доверени или купени избиратели¹³⁴.

В края на републиката кандидатите били готови да похарчат много пари за предизборната си кампания, за да си осигурят или по – точно купят гласовете на гражданите.

¹²⁵ Valentina Arena, *Fighting Corruption: Political Thought and Practice in the Late Roman Republic*, University College London, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1544143/1/Arena_Fighting_Corruption_book.chapter.pdf

¹²⁶ Valentina Arena, *Fighting Corruption: Political Thought and Practice in the Late Roman Republic*, University College London, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1544143/1/Arena_Fighting_Corruption_book.chapter.pdf

¹²⁷ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

¹²⁸ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

¹²⁹ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

¹³⁰ https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Ambitus.html

¹³¹ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

¹³² [https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_\(diritto_romano\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_(diritto_romano))

¹³³ [https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_\(diritto_romano\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_(diritto_romano))

¹³⁴ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

Както вече стана ясно, гласовете не се купували само с пари. На избирателите били предлагани игри, представления и банкети, за да могат да бъдат привлечени и да гласуват за един или друг кандидат¹³⁵.

Купуването на гласове в българското наказателно право

В българското наказателно право правната уредба на престъпленията против политическите права на гражданите се съдържа в Глава трета от Особената част на Наказателния кодекс: Престъпления против правата на гражданите. „Систематичното им място се определя от същността на политическите права като вид основни права на човека, чрез упражняването на които гражданите участват в политическия живот“¹³⁶.

Чл. 167. (2) *Който предложи или даде на друго имотна облага с цел да го склони да упражни изборителното си право в полза на определен кандидат, политическа партия или коалиция или да гласува на референдум по определен начин се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и с глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева.*

(3) *Който организира предлагането или даването на друго на имотна облага с цел да го склони да упражни изборителното си право в полза на определен кандидат, политическа партия или коалиция или да гласува на референдум по определен начин се наказва с лишаване от свобода от една до седем години и с глоба от десет хиляди до двадесет и пет хиляди лева.*

(4) *Наказанието по ал. 3 се налага и на лице, което предоставя имотната облага на лицата по ал. 2 и 3, за да бъде предложена или дадена на друго с цел да бъде склонен да упражни изборителното си право в полза на определен кандидат, политическа партия или коалиция или да гласува на референдум по определен начин.*

(5) *Когато деянието по ал. 1 - 4 е извършено от длъжностно лице при или по повод изпълнение на служебните му задължения, наказанието е лишаване от свобода от две до седем години и глоба от десет хиляди до тридесет хиляди лева.*

(6) *В случаите по ал. 2, 3, 4 и 5 съдът постановява и наказание лишаване от право по чл. 37, ал. 1, т. 6.*

(7) *Деецът по ал. 2 не се наказва, ако доброволно съобщи на надлежен орган на властта за извършено престъпление по ал. 3 и 4¹³⁷.*

Чл. 167а. (1) *Който с цел да упражни изборителното си право в полза на определен кандидат, политическа партия или коалиция или да гласува на референдум по определен начин поиска или получи имотна облага, се наказва с лишаване от свобода до три години и с глоба от хиляда до пет хиляди лева.*

(2) *Деецът не се наказва, ако доброволно съобщи на надлежен орган на властта за извършено престъпление по чл. 167, ал. 2, 3 или 4¹³⁸.*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Корупционното поведение във връзка с купуване на гласове или *ambitus*, по своята същност, се оказва дестабилизираща сила в политиката на републикански Рим. Сумите, похарчени за купуване на гласове, непрекъснато нараствали, а с това и социалните последици от непрестанните корупционни практики. Причината за зараждащото се законодателство тогава била в това да се попречи на така наречените *homines novi* да достигнат до властта. Народният вот бил толкова важен, а тайният вот толкова опасен, че в средата на първи век пр. н. е. дори един *homo novus* като Цицерон се обявил за противник на *lex Gabinia*¹³⁹. Днес, това корупционно поведение има не по – малко фатални последици за обществото и политиката на една държава като цяло.

¹³⁵ Donald Montgomery, B.A., *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario, стр. 77

¹³⁶ Николета Кузманова, *Наказателноправна защита на политическите права на гражданите*, Ciela 2015, стр. 82

¹³⁷ <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1589654529>

¹³⁸ <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1589654529>

¹³⁹ <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>

„Купуването на гласове е само един от симптомите на системна липса на политическа почтеност, която отслабва доверието на гражданите в своите избрани представители и ограничава способността им да говорят свободно и безопасно за корупцията“¹⁴⁰.

От изложеното по – горе става ясно, че 2380 години по – късно, приликите са повече от колкото разликите: изпълнителното деяние, средството и престъпния резултат на купуването на гласове в републикански Рим не се различават много от това, което всъщност днес наказателния кодекс предвижда в чл. 167 и 167а. Както тогава, така и сега се предлага или дава на друго имотна облага с цел да бъде склонен да упражни избиращелното си право в полза на определен кандидат, политическа партия или коалиция. Купуването на гласове е тема, която от своето раждане по времето на Републикански Рим до днешни дни остава актуална. Както тогава, така и сега политическата почтеност означава, че хората с политическа власт действат за общото благо, като същевременно осигуряват равен и смислен достъп на засегнатите от техните решения граждани¹⁴¹. Оказва се, обаче, че много често политическите партии и политическите лидери действат в свой собствен интерес за сметка на гражданите, на които трябва да служат.

REFERENCES

- Arena Valentina, *Fighting Corruption: Political Thought and Practice in the Late Roman Republic*, University College London, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1544143/1/Arena_Fighting_Corruption_book.chapter.pdf
- Cantone Rafaele, 2020, *Il sistema della prevenzione della corruzione*, G. Giappichelli Editore
- Gaius Sallustius Crispus, *De Catilinae coniuratione*, 10, https://la.wikisource.org/wiki/De_Catilinae_coniuratione
- Kleinman H. Brahm, 2012, *Ambitus in the Late Roman Republic (80-50 B.C.)*, Department of History and Classical Studies McGill University, Montreal
- Montgomery Donald, B.A., 2005 *Ambitus: electoral corruption and aristocratic competition in the age of Cicero*, McMaster University, Hamilton, Ontario
- Доц. Груев Лазар, Доц. д-р Велчев Борис, Наказателно-правни аспекти в борбата срещу корупцията КОАЛИЦИЯ 2000, София, 2000, https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/382.pdf
- Кузманова Николета, 2015, *Наказателноправна защита на политическите права на гражданите*, Ciela, стр. 82
- https://bg.wikipedia.org/wiki/Homo_novus
- https://it.wikipedia.org/wiki/Repubblica_romana
- <https://prefetturadellagiustizia.forumfree.it/?t=77544072>
- https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Ambitus.html
- <https://www.transparency.org/en/news/how-much-is-your-vote-worth>
- <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1589654529>
- [https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_\(diritto_romano\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Ambitus_(diritto_romano))

¹⁴⁰ <https://www.transparency.org/en/news/how-much-is-your-vote-worth>

¹⁴¹ <https://www.transparency.org/en/news/how-much-is-your-vote-worth>

THU-2B313-SSS-L-18

RESEARCH ON THE CONCEPTS OF NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF THE FUNCTIONING THE STATE

Stela Kurteva, PhD student

Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria

Elitsa Kumanova

Department of Public Law
Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: *National security can be considered from a number of different aspects and functions of the state, some of them being – political science, legal science, military affairs, etc. It is not an independent concept that exists without making connections with various aspects and sciences of the state. National security and safety are the subject of inquiry from both the natural and social sciences. "However, the science of security is rapidly evolving and experiencing a real renaissance, becoming one of the most rapidly developing and attractive for conducting serious research of modern sciences.*

Keywords: *national security, science of security*

Сигурността е един от императивните елементи на държавата, които обуславят функционирането ѝ. Тя има отношение към запазване на мира, човешките права, териториална цялост, суверенитет, баланс и повишаване на усещането за сигурност сред гражданите чрез създаване на необходимите условия и предпоставки за гарантиране на националните интереси, ограничаване на въздействието от рисковете и заплахите и оптималното разпределяне на ресурсите. Националната сигурност е ориентирана към справянето на една държава с различни по вид заплахи. Националната сигурност е състояние, постигнато в резултат на координирани целенасочени мерки, прилагани от държавата, която осигурява подобряване на вътрешната и външната сигурност, както и подобрява общите способности и готовност за откриване, превенция и преодоляване на заплахи за националната сигурност.

Съвременната теория на системата на сигурността и националната сигурност се развива към единство на еволюционното развитие в науката. Едно от проявите на развитие на националната сигурност е нейното надграждане и създаване на ефективни механизми. В същото време, от тази теза за съществуването на сигурността може да се направи извод, че има единство на процесите в обществото и националната сигурност.

Тезата на Франсис Фукуяма, че „сигурността в глобализирания и взаимосвързан свят е пропорционална на силната държава, разбираема като гарантираща либералния конституционализъм.“ Силната държава може да бъде разглеждана от два аспекта. Държавата сама по себе си е силна, когато разполага с унифицирана и практически добре организирана работеща система, която е част от международното право и отношения. Тя от своя страна е част от глобалната сигурност, която гарантира запазването на суверенната държава. Проф. Николай Слатински определя структурата на националната сигурност в пет нива или „Схема на петте нива на сигурността“, като ги разглежда по следният начин „(1) Сигурност на Индивида; (2) Сигурност на Групата от индивиди; (3) Сигурност на Държавата; (4) Сигурност на Общността от държави; (5) Сигурност на Света“¹⁴², като по този начин има за цел да се изгради правилна методология.

¹⁴² Слатински Н. „Петте нива на сигурността“, изд. „Военно издателство ЕООД“, 2010.

Националната сигурност е функция на държавата, която се намира във взаимовръзка със социалният, правен и политически живот. Основните елементи на държавата са – население, територия и власт, които следва да бъдат защитени под формата на първоначална протекция, с която е определена националната сигурност. Тя е една отворена система, която поставя взаимовръзки, които да осигурят международната сигурност. Сигурността бива поставяна на една плоскост с безопасността. Те могат да бъдат дефинирани, като синоними на едно първично ниво. За да може да бъде отразена тази дуалност следва да се осигурят всички необходими предпоставки за съществуването им. Според проф. Николай Слатински е определена под следното: „Ала да беше дуализмът самофилологически! Сигурността ни е фатално раздвоена и в действителността. Чрезрелацията "безопасност-безопасность" тя живее с носталгията по вече отишлото симинало и гаранциите на Варшавския договор; чрез релацията "сигурност-security", тятаи надеждата за още не дошлото бъдеще и гаранциите на Северноатлантическиядоговор, като само за настоящето си няма нищо - нито спомени, нито вяра, нитогаранции на някакъв Договор.“¹⁴³ Уставът на ООН има за цел изграждане на международна сила, която има цел да предотврати бъдещи конфликти и бедствия подобни на тези от Първата и Втората световни войни и да защити основните човешки и граждански права.

Сигурността съществува и се развива заедно с останалите системи в една държава. Тя не може да се квалифицира, като един откъснат елемент от едно цяло. Държавата е тази, която обвива целият комплекс от системи и създава един цял държавен механизъм, който сработва и се задвижва заедно. Системите за сигурност и националната сигурност не може да се влияят изцяло от външните политики и влияние, защото това може да доведе до разпад на държавата и държавността, която се крепи на разделението на трите власти, територия, граждани и сигурността, която условно можем да наречем щит, който има своя подвижен и динамичен характер. Тя не е статичен, неподвижен и неэффективен елемент от държавата. Ако бъде възприета по този начин, това би могло хипотетично да доведе до сериозни последици за цялата държава. Според проф. Николай Слатински трябва да има ясна визия за сигурността: „защото сигурността на системата е състояние, при което е гарантирано нейното съществуване и са надеждно защитени жизненоважните интереси. Съществува ли заплахата за тези интереси, системата изпитва дефицит на сигурност, т.е. тя се намира в състояние на несигурност. За защита на жизненоважните интереси се жертват огромни ресурси - винаги, когато само по този начин системата може да гарантира своето съществуване и развитие.“¹⁴⁴

Националната сигурност може да бъде разглеждана от редица различни аспекти и функции на държавата, като някои от тях са – политическите науки, правните науки, военното дело и др. Тя не е самостоятелно понятие, което съществува без да прави връзки с различни аспекти и науки за държавата. Националната сигурност и сигурността са обект на обследване, както от естествените науки, така и от обществените науки. „Науката за сигурността обаче еволюира стремително и преживява истински ренесанс, превръщайки се в една от най-бързо развиващите се и атрактивни за провеждане на сериозни изследвания от съвременни науки. Тя не само разширява в актуални и дори неподозирани доскоро посоки своето проблемно поле, но все по-интензивно прилага знания и идеи от различни други науки — както естествени (математика, физика, химия и т.н.), така и обществени (политология, социология, психология и т.н.). Отлична илюстрация на гореказаното са фундаменталните научни достижения на Иля Пригожин (IlyaPrigogine, 1917—2003).“¹⁴⁵

Националната сигурност и политика за нейното прилагане и европеизирането на системите за сигурност налагат необходимостта за едно по – широкообхватно разбиране на нейната същност. Тя не може да бъде затворена система, в която трудно може да се развиват нейните структури, а по – скоро следва да бъде разглеждана като отворена система, която има своите множество специфики и трудности при нейното прилагане. Хаосът, който тя владее се

¹⁴³ Слатински Н. „Измерения на сигурността“ изд. „Парадигма“ София 2000г.

¹⁴⁴ Проф. Слатински Н. „Измерения на сигурността“ изд. „Парадигма“ 2000г.

¹⁴⁵ Проф. Слатински Н. „СИГУРНОСТТА: СЪЩНОСТ, СМИСЪЛ И СЪДЪРЖАНИЕ“ изд. Военно издателство 2011г.

осмисля чрез изграждането на баланс между вътрешната и външна политика на държавата. Държавата не може да гарантира самостоятелно своята сигурност чрез пълно въоръжение. Тя може да го гарантира чрез създаването на един общ съюз на държавите, които заедно в условията на взаимовръзка помежду си могат да защитят общи и индивидуални интереси. Тези изградени вече съюзи са - НАТО, ООН и ЕС. Една държавата, която не членува в НАТО и ООН създава предпоставка за слабо развита национална сигурност и защита на обществените интереси на една държава. Тези институции обуславят благоприятното и безпроблемното развитие на системите за национална сигурност. Пример за това е Украйна и военният конфликт през 2022 год., в който ясно личи какви негативни последици може една държава да понесе, тогава когато нейните системи за сигурност и политика не са част най – вече на НАТО с оглед, че ООН е организация, която има по – скоро дипломатична и мирна дейност.

Националната сигурност в една държава представлява един добре организиран структурен хаос, който обаче не следва да бъде разбран погрешно или в буквалния смисъл на думата. Защото ще се счете, че това е една много слаба система, която не може да се адаптира в международен и институционален план. Според проф. Николай Слатински „Хаосът може да се окаже отрезвяващ, стимулиращ — едно надникване над бездната, след което, осъзнавайки какво ни очаква, ако не се вземем в ръце, ако не се опомним, ние ще намерим сили и вяра да стиснем зъби, да проявим воля за промяна, да се мобилизираме, обгорени от горчивия опит и извелики си поуки от случилото се. Така хаосът може да се разглежда не само като стихийно, апокалиптично бедствие, но и като катализатор, като предизвикателство. А предизвикателството е свързано с отговора, който му се дава. Ако отговорът е лош, неразумен, неправилен, грешен, предизвикателството ще донесе неизмерими и вероятно непоправими щети. Но ако отговорът е добър, разумен, правилен, верен, то предизвикателството ще открие нови възможности, шансове и перспективи.“¹⁴⁶ Подкрепям становището на проф. Николай Слатински в тази му част, че хаосът може да се прояви, като катализатор и предизвикателство пред националната сигурност и сигурността, които може да съществуват въз основа на подредеността в него, защото „силните владеят хаоса“. Стихийният характер на развитието на националната сигурност под аспекта на хаоса могат да изградят първоначално една несигурна система за сигурност, но в последствие тази система се затвърждава и придобива една добре организирана форма и структура. Хаосът и редът съществуват е едно съвършенство, което има своята естествена и необходима връзка. Националната сигурност в България може да бъде обследвана и от външна гл.т. като способ за поддържане на актуалността и съвременният модел на развитие спрямо другите системи за сигурност, с които разполагат другите държави. Мрежовите структури, които се създават в националната сигурност ги обвързват с йерархична подчиненост една спрямо друга. Проф. Николай Слатински в „Сигурността: същност, смисъл и съдържание“ проследява теории, които могат и са приложими към понятийното разбиране за сигурност и национална сигурност. Те са следните: Теория на катастрофите, теория на хаоса, теория на фракталите, теория на игрите, Марковски процеси, Теоремите за непълнотата на Гьодел, които от своя страна ни дават изключително интересен поглед и анализ на сигурността, като използва математически подход за разрешаване на тази проблематика.

Националната сигурност не е самоцел. Тя не е ориентирана само на вътре към държавата, но и навън към международните отношения и сигурност. Нейната основна роля е да служи на обществото и хората. Сигурността не може да се интерпретира единствено и само като отбрана. Тя е ориентирана към човека, обществото, като състояние на държавата. Според Васил Проданов „сигурността е характеристика на всяка система и тя е в нейната способност да се съхрани при промяна на средата, условията и обстоятелствата, от които зависи; да функционира и се развива оптимално, т.е. при най-малък разход на ресурси да осъществява заложените в нея закономерности и цели“.¹⁴⁷ Може да се определи, че в съвременното общество се крият многообразието от рискове, които са следните – кибер престъпления, трафик на хора и оръжие, терористични атаки и променящите се начини на тяхното функциониране,

¹⁴⁶ Пак там

¹⁴⁷ Проданов, В. Вътрешната сигурност и националната държава. – Военен журнал, 1995, № 2, с. 8.

възможността от военна заплаха и др. Държавата и националната сигурност се поставят пред сериозни предизвикателства, защото за да може да се справи с бързо развиващите се заплахи е необходимо непрестанно професионално и ресурсно развитие.

Важно е да се отбележи, че сигурността е регулатор на обществени отношения между две основни форми. Те са *сигурност* – която е структурно и функционално гарантирана и изградена и *несигурност* – предприемане на действия по урегулиране и възстановяване на мирът и сигурността в обществото. Организираното функционално поведение на една държава позволява тя да се изгради работеща система за сигурност. Съществуват изградени нива на сигурността, като способ за развитие и този иначе толкова труден механизъм. Съществуват следните цели на сигурността, като една динамично развиваща се система от правила и функционални обвързаности. Това е нейното състояние, цели, нива и зони, които обхваща. Под състояние се разбира, че тя се намира в условията на оптималност, равновесие и баланс вътре във държавата и вън от държавата от гл.т. на глобалната сигурност и международни договорености. Всяка една система има за цел да достигне до нивата си на равновесие, защото само тогава регресът във всяка една сфера може да бъде достижим и изпълним. Но от практична гл.т. това е доста трудно изпълнимо на практика. Единственият и най – важен аспект на сигурността е да може да поддържа и държавата да бъде собственик на своята сигурност. Съществува известно разминаване между теоретичните аспекти на национална сигурност и практическите аспекти на понятието, което разбира се е нормално. Причината е, че теорията може да даде понятиен израз на фактическата обстановка погледната под различни аспекти на науката, докато от практическа гл.т. са важни и много други външни, дипломатически и непосредствени фактори. Нивата на сигурност са един от важните елементи на сигурността като функция на държавата. Това е йерархизираната система от правила, нормативни и подзаконови актове и системи, които изграждат цялостният облик на системата, в която не следва да присъстват противоречащи си и стоящи един срещу елементи. Това е така за да може реалното функциониране и ред да съществуват. „Под „ниво на сигурност“ се разбира динамиката на нейните моментни стойности, измерена спрямо предварително определена нейна стойност. Следователно ключов въпрос за измерване на нивото на сигурност в организацията е дефинирането на относителната нейна стойност, спрямо която ще се измерват отклоненията от нея. За концептуализация на дефинирането на това референтно ниво на сигурност прилагаме системните закономерности, от които следва, че системата е в най-устойчиво функционално състояние в равновесната си точка, която съвпада с точката на нормалното функциониране. Тук се прилага постулатът, че проектирането на системата се извършва така, че тя да функционира в тази точка, която определихме за номинална точка. Следователно в тази точка нивото на сигурност определяме като номинално ниво на сигурност, което по проектна определеност е най-доброто възможно поради ресурсни, технологични и др. ограничения.”¹⁴⁸ Решението на всички проблеми, които има националната сигурност могат да бъдат преодоляни. Те могат да бъдат дефинирани, като екзистенциални, а решенията на тези проблеми на национално и международно ниво се решават от политическият и международно политическият живот в света. Когато едно гражданско общество има проблем, то той вече следва да се определи като проблем и на националната сигурност. Той придобива такива мащаби, защото в резултат от разрешаването му ще настъпят качествени промени, които по един естествен начин ще се насочат към общественият живот в държавата.

Националната сигурност влияе на общественият и международен живот. Перфектната визия на обществата за постигане на баланс между всички държави по отношение на сигурността е една енигма, която трудно би могла да бъде осъществена, защото всяко едно общество и държави притежава различни нужди и потребности, които трябва да задоволи за да може тя да просъществува във времето и действителната реалност. Организации като НАТО и ООН и държавите, които членуват в тях търсят подходи и стратегии за преодоляване на

¹⁴⁸Проф. Манев Е. „Сигурността – концепция за измерване” Сборник с доклади от юбилейна международна конференция; изд. ВУСИ; Пловдив; 2019г.

обективните и субективни предпоставки за справяне с проблематиката на едно наднационално ниво. Наднационалният и вътрешен интерес на държавите от алианса е водещата акумулаторна сила, която иска да постигне мир и равноправие, но това е доста трудно изпълнима задача. Френският философ Хелвеций твърди: „Всеки по същество винаги се подчинява на собствения си интерес .. Ако физическият свят се подчинява на закона за движение, тогава духовният свят е не по-малко подчинен на закона на интереса ... Личният интерес е единственият и универсален мярка ... на човешките действия ... ".Тогава може да се направи изводът, че международните организации са структурирани на базата от множество лични интереси на държави обединени в една идея, която е свързана с недопускане и преодоляването възможността да се стигне до Трета световна война.

THU-2B313-SSS-L-19

LEGAL ASPECTS OF THE TERM “NATIONAL SECURITY”

Stela Kurteva, PhD student

Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria

Elitsa Kumanova

Department of Public Law
Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Abstract: *The paper investigates the doctrinal and legal aspects of the national security as a dynamic state of society and the state, in which the territorial integrity, sovereignty and constitutionally established order of the country are protected, when the democratic functioning of the institutions and the basic rights and freedoms of the citizens are guaranteed, as a result of which the nation preserves and increases its well-being and develops, as well as when the country successfully defends its national interests and realizes its national priorities.*

Keywords: *national security, dynamic state*

Терминът национална сигурност се използва за първи път в Америка през 1904г. Употребен е от Теодор Рузвелт в обръщение към Конгреса на САЩ през 1904 г. заобосноваване на присъединяването на зоната на Панамския канал в интерес на националната сигурност. След това е употребено от Франклин Делано Рузвелт и Пърл Харбър през 1941 год. Първото легално понятие, което е давано за националната сигурност съотнесено до националните интереси дава журналиста Уолтър Липман. Според него държавата се намира в състояние на сигурност, когато не ѝ се налага да принася в жертва своите законни интереси, за да избегне войната и когато тя е в състояние да защити при необходимост своите интереси чрез водене на война. Могат да бъдат открити редица определения, които са дадени за понятието сигурност и национална сигурност. Официалната Концепцията за национална сигурност от 1998г. дава легално понятие за горепосоченото явление: „Национална сигурност има, когато са защитени основните права и свободи на българските граждани, държавните граници, териториалната цялост и независимостта на държавата, когато не съществува опасност от въоръжено нападение, насилствена промяна на конституционния ред, политически диктат или икономическа принуда за държавата и е гарантирано демократичното функциониране на държавните и гражданските институции, в резултат на което обществото и нацията запазват и увеличават своето благосъстояние и се развиват. Сигурността е гарантирана, когато страната успешно реализира националните си интереси, цели и приоритети и при необходимост е в състояние ефективно да ги защити от външна и вътрешна заплаха”. Стратегията за национална сигурност разширява значението на понятието за национална сигурност дадено ни от Концепцията за национална сигурност, като посочва следното: „Стратегията очертава по-широко разбиране за националната сигурност, като извеждана предно място сигурността на гражданина, обществените и икономическите аспекти, без да подценява измеренията, свързани с отбраната, външната политика, разузнаването, охраната на обществения ред и защитата на законността. Повече от всякога става очевидно, че крайният продукт и същинският смисъл на понятието "национална сигурност" е защитеността на отделния гражданин, неприкосновеността на неговата свобода и достойнство.“¹⁴⁹ Тя значително разширява значението на понятието, като го извежда до нивото на отделния гражданин, обществеността, запазване на суверенитета, разузнавателната

¹⁴⁹ Стратегия за национална сигурност на Република България обн. 2018г.

дейност и има отношение спрямо НАТО и ЕС, чиято държава членка е Република България. В чл.2 от Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност е посочено следното определение: „Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети.“ Това е легалната дефиниция, която е възприета от националното ни законодателство. Към нея ни препраща, както Закона за Държавна агенция национална сигурност, така и Закона за класифицираната информация, което ни позволява понятиено да разберем същността ѝ, но следва по подробно да бъде разгледана, унифицирана и балансирана нейната структура и реална функция от практическа гл.т.

Националната сигурност и международната сигурност могат да бъдат определени, като гръбнакът в една глобална система относима към целият световен организъм. Определенията, които са значими към тях са следните: интересът, конфликтът, силата и сигурността. Сигурността е едно базисно понятие от което произхождат редица правни и международноправни последици. Сигурността е обвързана с безопасността. Тя е една абстракция, която имплицира в себе си множество компоненти, които засягат различни сфери на публичният, обществен и правен живот в глобален и национален план. Системата е един жив организъм, който съществува социума на обществеността в условието на равновесие. В случай на нарушаването му, то следва да се използват необходимите ресурси за нейното възстановяване. Тя има своя реален исторически път във времето. Националната сигурност е правно и социално обвързана с държавата. Тя е функция на държавата съотнесена към опазването на териториалната, политическа, обществена и природна цялост на една държава или общност. Може да бъде определена, като необходимост или потребност, която засяга социалната действителност е глобален и национален план.

Сигурността е един от основните елементи на държавата, която може да бъде разделена на международна сигурност и национална сигурност, които са поставени с йерархическа зависимост една спрямо друга. От гл.т. на публичното право сигурността е обвързана с държавата и публично правният интерес на обществото, а от частно правна гл.т. е обвързана с човека, като отделен индивид. „Сигурността на държавата е сечението на националната и международната сигурност. Държавата е основен, но не и единствен актьор на националната сцена,затова няма знак за равенство между държавна и национална сигурност. Схематаотчита важността на сигурността на различните общности от хора за националната сигурност и, не на последно място, тя е в крак със засилващото се човешко измерениена сигурността като ключов елемент на националната сигурност.“¹⁵⁰ Националната сигурност може да съществува изцяло и може да бъде гарантирана, когато обществото е достигнало високи нива на своето развитие в правен и икономически план. Трябва да бъдат защитени правата и свободите на населението, за да може демократичният модел на управление на работи правилно, като е минимизиран риска от военна атака на дадена държава. “Национална сигурност има, когато са защитени основните права и свободина българските граждани, държавните граници, териториалната цялост инезависимостта на страната, когато не съществува опасност от въоръжено нападение,насилствена промяна на конституционния ред, политически диктат или икономическапринуда за държавата и е гарантирано демократичното функциониране на държавнитеи гражданските институции, в резултат на което обществото и нацията запазват иувеличават своето благосъстояние и се развиват. Сигурността е гарантирана, когатостраната успешно реализира националните интереси, цели и приоритети, и принеобходимост е в състояние ефективно да ги защити от външна и вътрешназаплаха.”¹⁵¹ Сигурността не

¹⁵⁰ Слатински Н. „Измерения на сигурността“ изд. „Парадигма“ София 2000г.

¹⁵¹ Концепция за националната сигурност на Република България, "Държавен вестник", брой 46, 22.04.1998 г.

съществува само на национално ниво. Тя излиза от рамките на държавата и се ориентира към създаването на т.н. международна сигурност. Един от институтите е ООН, която създава мрежа от държави ориентирани към запазването на единна политика по въпроса. Тази структура е създадена след Втората световна война, като нейната цел е да препятства настъпването на такъв международен конфликт, който има изключително големи мащаби и негативни последици. Една от основните цели на ООН е запазването на световният мир. Република България е държава членка от Европейският съюз и ООН. Той от своя страна имплицира и възприема в себе си основните понятия и характеристики застъпени в рамките на ООН. Те са за запазване мирът, човешките права и световните и глобални проблеми пред които е поставен европейският съюз. Това бележи важното историческо и правно развитие на сигурността, защото я отграничава от класическият понятиен аспект, като една затворена система, която ограничава държавата. С оглед съвременното развитие на държавата и възприетата демократична форма на управление и обществен живот следва да се посочи, че сигурността трябва и е възприела нов подход за действие и организация. Тя е функция на държавата, политиката, обществото и управляваните. Сигурността подпомага нормалното развитие на държавата и създава различни процеси и обществени отношения. Държавата следва да поддържа баланса между сигурността, като едно отворено понятие навън ориентирано към световният мир и този в Европейският съюз, както и вътре в себе си чрез своите структури на националната сигурност.

Изключително бързото и бурно законодателствено развитие в материята на националната сигурност предполагат създаването на многобройни и противоречащи сами по себе си понятиини възгледи за тази материя. Сигурността е един неотменим и нужен придатък във всяка една държава, защото без сигурност няма държавност. Тя представлява една от основните структури и системи, които имат разнообразни функции, но една от най – важните е предпазващата функция спрямо обществото, териториалната цялост, тероризма, ядрени заплахи и други. Националната сигурност в Република България е едно широкообхватно понятие, което е ориентирано както към обществото, така и засяга всеки отделен индивид. Нейните основни начала и постулати са поставени от Конституцията и Стратегията за национална сигурност, които могат да бъдат определени, като „палтото“ на тази специфична материя, което е основополагащо и пряко свързано с националното ни законодателство.

Република България успява да изгради съвременна правна и функционално адекватна система за сигурност, която успява да отговори на съвременните проблеми и въпроси в национален и глобален мащаб. Важен аспект от въпросите за националната сигурност обхващат и правилният обществен и политически поглед над реалните проблеми съотнесими до сигурността.

Много важен акт е приетата Стратегия за национална сигурност от Народното събрание, през 2011г. и в последствие актуализирана пред 2018г. Тя възплъщава миролюбивия характер и традициите на добросъседство и взаимноизгодно сътрудничество, характеризирации политиката на Република България. Тя е част от усилията на Европейския съюз и НАТО към разширяване зоната на стабилност, сътрудничество и благоденствие посредством неутрализиране на заплахите от тероризма и екстремизма, преодоляване на регионалните конфликти и активно участие в решаването на глобалните проблеми. Стратегията очертава основните аспекти, към които са насочени усилията на държавата. Основните принципи посочени в „Стратегията за национална сигурност“ са следните - върховенство на закона, взаимна обвързаност, доверие, откритост, ефективност, прозрачност, демократичен контрол над националната сигурност и други. Демократичният подход, който бива описан като принцип в Стратегията следва да бъде възприеман с известни резерви, защото в една затворена динамична система, каквато е сигурността е поставена под известен контрол и йерархичен ред, който не следва да бъде разбиран или схващан погрешно, а по - скоро в условията една устойчива и стабилна правна действителност. Не трябва да се допуска създаването на политическа принуда над обществото използвайки инструментите, с които разполага системата за национална сигурност.

„Понятието сигурност е родово понятие, а понятието национална сигурност се явява видово понятие. Когато говорим за сигурност на отделните аспекти на националната сигурност, напр. политически, икономически, етносоциални и т.н., тези понятия се явяват видови понятия, а понятието национална сигурност е родово понятие спрямо тях.“¹⁵² Това родово понятие, както го определя проф. Е. Манев по скоро може да бъде наречено генерално, важащо над всички определения и термини. Легална, адаптирана за нашето законодателна дефиниция е включена в чл. 2 от Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност – *„Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети.“* Приоритетните и важни за националната сигурност елементи са човека, човешката личност и свобода, държавата, обществеността, суверенитета и териториалната цялост съобразявайки се с конституционно и законоустановеният за това ред поставен под призмата на една добре изградена система и структура приложима към съвременното ни правна действителност.

¹⁵² Манев Е. „Анализ на определение на понятието национална сигурност“ Юридически сборник БСУ

THU-2B313-SSS-L-20

APPLICATION OF THE INTERNATIONAL ACTS REGULATING THE COUNTERACTION OF CORRUPTION IN BULGARIA

Svetlana Ognyanova Milanova-Petkova, PhD student

Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria

Kremena Rayanova

Department of Penalty Law
Faculty of Law,
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: krayanova@uni-ruse.bg

Abstract: *The article examines the imperative of international anti-corruption acts, as well as their implementation in the national legal system. The subjective factor affecting the application of the norms of international law, namely the sovereignty of the state, was also examined. The author emphasizes the Rule of Law and the role of the Constitution as a regulator and defender of the rights and interests of the state and citizens. The negative consequences of ineffective implementation in Bulgaria are presented.*

Keywords: *international law, implementation, anti-corruption legislation, Constitution, anti-corruption standards, prevention*

В съвременното ни динамично общество корупцията се явява все по-значителна заплаха за сигурността и стабилността на държавата. Напълно грешен е подходът от анализирането на корупционните деяния, като изолирано явление, разпростиращо се само в границите на една страна. Като самостоятелен правен субект държавата трябва да притежава много добра антикорупционна политика, отговаряща на нейните потребности и гарантираща националните интереси и интересите на гражданите ѝ. Това обаче е крайно недостатъчно, за да бъде защитена националната ѝ сигурност. Освен самостоятелно, тя стои на международната сцена като съставен субект, благодарение на съюзите в които участва и взаимоотношенията, които има с другите правни субекти. Пример за такива е Европейският съюз, основан на принципите на правовата държава. Съюзът представлява цялостна система от правни средства за защита и процедури, предназначени за контрол по прилагането на Върховенството на закона, като основен принцип в правоприлагането. Всички договори и общи принципи са на върха на нормативната йерархия и се приемат за част от първичното право. Доктрината за върховенството на правото на ЕС е основен стълб на правния ред на Съюза и има за цел да гарантира единството и съгласуваността на правото му. С решенията си съдът на ЕС официално приема, че правото му има абсолютно предимство пред всички национални закони на всички страни-членки. Така съгласно чл. 288 от Договора за функционирането на Европейския съюз¹⁵³, регламентите са задължителни по своя характер за всички държави-членки. Директивите са обвързващи с оглед постигането на определен резултат от държавите-членки, като дава свобода за избор на форма и средства за постигане на този резултат. Решението е задължително спрямо всички свои адресати. От друга страна препоръките и становищата нямат задължителен характер.

Международните актове за противодействие на корупцията залагат на императивността на предписанията в тях, задължаващи държавите след имплементирането им да ги прилагат в националното си законодателство. И тук се забелязва една взаимнообвързаност между субектите и нормативните актове. Последните изхождат от признаването на държавния

¹⁵³ <https://eur-lex.europa.eu/resource.html>

суверенитет на субектите да разработват и приемат законодателни и административни мерки гарантиращи изпълнението на задължителните норми за изпълнение. От друга страна ефективността на националните усилия по прилагането на антикорупционните регламенти налагат прилагането на различни международни механизми за контрол.

Към днешна дата Международното право познава множество антикорупционни актове, приети от различни наднационални субекти. Всички те инкриминират традиционните до момента корупционни деяния, както и новите съществуващи форми, като подкуп на чуждо длъжностно лице. Такива са актовете на Организацията на обединените нации, Световната банка, Организацията за икономическо развитие и сътрудничество, Съветът на Европа, както и различните международни правителствени организации. Можем да кажем, че тези международноправни субекти създават стандартите в антикорупционното законодателство, задължителни в правоприлагането. Това налага и създаването на форми за международен контрол върху прилагането им. На ниво ЕС такъв механизъм е създаденият експертен орган Групата на държавите борещи се срещу корупцията към Съвета на Европа (GRECO). В рамките на правомощията на органа са да установи доколко държавите поемайки международни задължения и прилагайки международни стандарти за противодействие на корупцията прилагат правомощията си, произтичащи от членството в ЕС. Наличието на ефективни механизми изисква съществуването на концептуална рамка за прилагането им.

Като актове, част от Международното публично право, антикорупционните имат преди всичко регулативна функция, изразяваща се чрез механизма за прилагането им в националната правна система. Присъединяването към международноправните актове в областта на противодействието на корупцията усъвършенства антикорупционното законодателство на държавите. Това въздействие се осъществява, чрез ратификацията и трансформация (прякото приемане) на антикорупционните норми в националната антикорупционна политика. Международните организации, водени от правото на по-силния, приемат редица международни договори с които се опитват да задължат по-слабите да изпълняват наложените от тях антикорупционни стандарти. Пример за такава е ратифицирането на Наказателната конвенция против корупцията на Съвета на Европа¹⁵⁴. Някои от държавите членки, сред които Германия, Италия и Австрия категорично отказват да ратифицират международния акт. За съпоставка можем да кажем, че първите две не са ратифицирали и Гражданската конвенция против корупцията на ООН¹⁵⁵, наред с Великобритания, Русия и Швейцария. Като причина за отказа си те сочат националната си правна система. Основната цел на международните стандарти е да уеднаквят правната рамка и да създадат единен подход за разследване на корупционните престъпления. Чрез тези общодържавни принципи и източници, Международното право влияе в значителна степен върху националното законодателство. Процесът е известен като имплементиране. Чрез трансформация България е длъжна да осъществи преобразуването на международните антикорупционни договори в правна норма от националната правна система. Три са методите на трансформация. Пряка, непряка и смесена. Пряката трансформация предвижда изричното възприемане на международната норма в националното законодателство. Прилага се при наличие на общовалидни, самоизпълними норми и принципи или когато самите норми не се нуждаят от ратификация по смисъла на националното законодателство. При непряката трансформация е необходимо задължително преобразуване на международните договори, в случаите, когато това е предвидено в националното законодателство. Третият вид трансформация представлява съвкупно приложение на горните две.

Първият и основен нормативен акт, регламентиращ обвързващата функция на държавата с международните антикорупционни норми е Конституцията на Р. България. Тя гарантира прилагането на правен и конституционен контрол върху външната политика на страната, при спазване на принципите и нормите на международното право.¹⁵⁶ Принципите са от огромно

¹⁵⁴ <http://www.aref.government.bg/sites/default/files/uploads/docs2020.pdf>

¹⁵⁵ <http://www.aref.government.bg/sites/default/files/uploads/docs2020.pdf>

¹⁵⁶ Съгласно чл. 24 от Конституцията на РБългария „Външната политика на Република България се осъществява в съответствие с принципите и нормите на международното право“

значение, поради прякото си въздействие върху нормите на националното право. Конституцията поставя в приоритет международните договори по отношение на националното право. След ратифицирането им по конституционен ред, обнародването им и влизането им в сила, международните договори стават част от вътрешното право на страната и се изпълняват с приоритет пред националните закони. Това е така, дори в случаите, когато изпълнението противоречи на конституционните и норми. Неспазването на принципа и неизпълнението на задълженията по международен договор би могло да доведе до налагането на международна санкция. По силата на Виенската конвенция от 1969 г.¹⁵⁷ страните не могат да се позовават на вътрешното си право, като оправдание за неизпълнение на договора, дори когато това противоречи на върховенството на Конституцията. Това налага пълното съответствие между националното и международното право с оглед неговата ефективност.

Приложението на международните антикорупционни норми в България се осъществява и въз основата на Закона за международните договори на Р България. В настоящата статия авторът отчита че текстовете на закона не обхващат всички въпроси по имплементирането на международното законодателство, а някои от текстовете дори противоречат на Конституцията. Следвайки разпоредбите на Закона в България е приложима смесената форма на трансформация на нормите на международното право в националното законодателство.

Действието на международните антикорупционни норми се определя в зависимост от характера на съдържащите се в тях разпоредби и от това, дали са пряко приложими или не. Самото имплементиране се контролира от Министерски съвет, в чиято компетентност е да преценява, дали е необходимо създаването на нормативни актове или дали е необходимо изменение на съществуващите такива. От решението на Министерски съвет зависи още дали международният договор ще бъде внесен в Народното събрание. Проектите на международните актове се внасят от ресорните министри или ръководителите на компетентните ведомства при спазване на разпоредбите на конституцията и на националното законодателство. Самите норми се подписват от президента на Р. България, министър-председателя, ресорния министър или ръководителя на ведомството. Съгласието на България за обвързване с международен акт се изразява чрез ратифициране или утвърждаване, приемане, присъединяване, подписване, без последваща ратификация, както и чрез размяна на документи, представляващи части от договора. Някои антикорупционни норми изискват изрична ратификация със закон от Народното събрание. Така например Конвенцията на ООН срещу корупцията¹⁵⁸ е ратифицирана със закон, приет от 40-то Народно събрание на 03.08.2006 г., Наказателна конвенция относно корупцията на Съвета на Европа е ратифицирана със закон, приет от 38-то Народно събрание на 12.04.2001 г., Гражданската конвенция против корупцията е ратифицирана със закон, приет от 38-то Народно събрание на 10.05.2000 г., Конвенцията за борба с подкупването на чужди длъжностни лица в международните сделки е ратифицирана със закон, приет от 38-то Народно събрание на 03.06.1998 г. В случаите, когато международният акт не изисква ратификация, той се утвърждава с решение на Министерски съвет. Някои международни договори не изискват изрично обнародване в държавен вестник. Именно в това се изразява противоречието между Закона за международните договори и Конституцията. Съгласно чл. 5, ал. 4 от същата международните актове стават част от вътрешното право след ратифицирането им по конституционен ред. От друга страна Законът за международните договори създават възможност на договора да не бъде обнародван. Противоречието се изразява и в друго направление на имплементирането. Съгласно чл. 17 и 18 от ЗМД обвързването следва да бъде изразено чрез подписване или присъединяване, без последващо ратифициране или утвърждаване чрез размяна на документи. В Конституцията подобно възможност въобще не съществува.

Като сравнително малък правен субект, страната ни разполага с единствената възможност да приема и прилага международните норми, отколкото да им се противопоставя.

¹⁵⁷<https://bg.wikisource.org/wiki/>

¹⁵⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX%3A52009PC0618>

Така позовавайки се на международното право, тя разполага с безценен ресурс за защита на своите интереси и интересите на гражданите си. Гарантирането им отново е регламентирано в Конституцията, която изпълнява и защитна функция по отношение на отрицателни въздействия идващи от международното право върху националната правна система. Тази функция се изразява в ограничаване на възможността международния произвол в правораздаването. Конституцията поставя България в юридическо равенство с останалите международноправни субекти. Защитната функция се изразява още в съществуването на специални конституционни разпоредби ограничаващи възможността международните норми да окажат деструктивен натиск върху целостта на суверинитета на държавата.

Законът е основното място, където се съдържат конкретни тълкувания за корупционните деяния. Обикновено те зависят от правните стандарти на страната, в която са създадени и чиято воля защитават. Самите стандарти също са податливи на множество тълкувания от страна на адвокати и съдии. Вътрешното наказателно законодателство на страната създава разумно конкретно разбиране за корупционно поведение, което е еднакво приложимо и обвързващо за всички на територията на страната. Наред с него консесуално мнение за същността на корупцията, като явление се съдържа и в международните конвенции. Според някои автори такова консесуално обединение е невъзможно, поради разнообразието от истории, култури и правни системи по света. Според други, тази консесуална гледна точка е изразена в глобалното приемане на Конвенцията на Обединените нации срещу корупцията. Към днешна дата, повече от 180 държави вече са приели акта, като така е създадена почти универсална криминализация на някои корупционни деяния.

В международен план Конвенцията подчертава своята мащабност, като обхваща сравнително голям брой корупционни престъпления, налага механизма за отнемане на незаконно придобитото имущество и приема че ефективността на международната антикорупционна политика зависи от международното сътрудничество между отделните правни субекти. Още през 1990 г. Организацията приема специална резолюция „Корупция в публичната администрация“. За пръв път се говори за корупцията, като транснационален феномен. На страните членки е препоръчано са разработят стратегия за борба с корупцията и да приведат наказателното си право във формат обхващащ всички установени видове корупция. През 1996 г. ООН издава Декларация за борба с корупцията и подкупите при международни бизнес трансакции, с която държавите се задължават да криминализират подкупа на чуждестранни държавни служители и да премахнат освобождаването на данъци и суми, получени под формата на подкуп от всяка частна или публична корпорация или физическо лице на държавата.

Преломен момент в признаването на съществения принос на Конвенцията на ООН срещу корупцията е присъединяването на ЕС към нея, независимо от ратифицирането и от държавите членки по отделно. До този момент антокорупционната политика на Съюза е водена от механизми за защита на финансовите интереси на ЕС. След това се предприемат редица мерки за привеждане на съществуващите конвенции и рамкови решения към новите стандарти, наложени с Конвенцията. Привеждат се редица механизми за контрол, съществуването на които все още не намират решение за ограничаването на корупцията в Европейския съюз.

В този момент на международната сцена Съветът на Европа изкарва Върховенството на закона и гарантирането на правата на човека. През 1997 г. се приемат дванадесетте ръководни принципа за борба с корупцията, приети от Комитета на министрите. През същата година е приета и Наказателната конвенция против корупцията, конкретизираща корупционните деяния и най-вече извършваните от служителите в държавния сектор. Непосредствено след нея се приема и Гражданската конвенция против корупцията, която залага на ефективни граждански средства за защита от вреди, причинени от корупция. Двете конвенции са отворени за подписване от всички държави членки на ЕС.

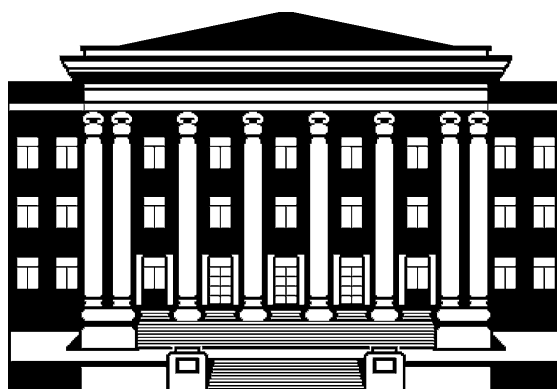
Ключов елемент за намаляването на световната корупция е създадената от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие Конвенция за борба с подкупването на чужди длъжностни лица в международните търговски сделки. Основната цел е да се осигури функционална еквивалентност при подкупите на чуждестранни държавни

служители, без да се изисква еднородност или промени в основните принципи на правната система на държавата. Постигането на напредък в областта изисква усилия не само на национално, но и на международно ниво. Конвенцията изисква ратифицирането и, без това да нарушава нейната равностойност. За съжаление България е сред страните които имат изключително малко или никакво прилагане на акта. Бездействието се приема, като нарушение, поради което ОИСР непрекъснато дава препоръки на страните да подобрят политиката си при разследване на корупционни престъпления, извършени от длъжностни лица в международните търговски сделки. В тази връзка през 2013 г. се правят предложения за законодателни промени, като се прави допълнение в т 15 на чл. 93 от НК, като се разширява определението за „чуждо длъжностно лице“ и се създава нова разпоредба – чл. 304в от НК, която инкриминира деянието подкуп, извършено със съгласието или участието на чуждо длъжностно лице.

Независимо от мащабността на антикорупционните норми в международен план, техният задължителен и обвързващ характер спрямо отделните международноправни субекти, то към днешна дата все още съществуват значителни противоречия между антикорупционните механизми, реално изпълнявани от отделните държави. Това обстоятелство обхваща и антикорупционната политика на България. Различните причини за проявата на корупция, като липсата на политическа воля или социално-икономически условия, липсата на активно гражданско общество или завладяването на държавата от определени социални групи, то крайният резултат е неефективност на мерките за борба с корупцията. Към днешна дата България все още е възприемана за най- корумпираната държава в ЕС. В подкрепа на това са всички доклади за осъществения мониторинг на антикорупционната политика на страната. В значителна степен това се дължи и на липсата на превантивни мерки в правоприлагането. Антикорупционните органи акцентират върху репресивните методи, макар да са отчетливо слабо ефективни, заложили в националните и наднационалните актове, като напълно изолират значението на превенцията за създаването на качествени институции за борба с корупцията. Всичко гореизложено води до обоснования извод, че наличието на законодателни норми следва да бъде реципрочно на правоприлагането им, в противен случай корупцията се превръща в инструмент за политически спекулации и „превземане на държавата“.

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**62-TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2023

I N V I T A T I O N

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 61, Series 7.3

Law Studies

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD
Assoc. Prof. Kremena Rayanova, PhD
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc

Editor of Volume 61:
Prof. Diana Antonova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"